



Kulturminneplan Karmøy kommune

2008 - 2012

ISBN 978-82-92983-02-7

Grafisk formgiving: Magnar Kvalevåg, Tonjer Link AS

Trykk: Forlaget Bokmaker AS



*Lat oss ikkje forfedrane gløyma
under alt som me venda og snu;
for dei gav oss ein arv til gøyma,
han er større enn mange vil tru.*

*Lat det merkjast i meir enn i ordi
at me halda den arven i stand,
at når fedrane sjå att på jordi,
dei kan kjenna sitt folk og sitt land.*

Ivar Aasen.

Innhold

Forord	5	Automatisk fredete kulturminner	61
DEL 1		Kirkene	78
Innledning	7	Kulturminner i landbruket	85
Hva er kulturminner?	9	Kulturlandskap	91
Hvorfor verner vi?	14	Kulturminner under vann	98
Hvordan verner vi?	16	Havner og sjøhus	101
Retningslinjer for restaurering av bevaringsverdige bygninger	17	Fartøyvern	104
Kurs – Opplæring	18	Fyrstasjonene	108
Manneshavn	19	Tekniske og industrielle kulturminner	112
Åkrehamn Kystmuseum	21	Samferdsel og kommunikasjon	130
”Åkras høyeste hus”	22	Krigsminner	137
Grunnlagsmateriale	23	Forsamlingshus	145
Definisjoner	25	Byene	148
Fredet	25	Kopervik	149
Vernet	26	Åkrehamn	154
Ansvarsfordeling	27	Signalbygg	160
Lovverket	30	DEL 3	
Frivillige	34	Innledning	167
Økonomiske virkemidler	38	Fredete objekter	168
Hovedutfordringer, mål og tiltak	39	Objekter og områder som er regulert til spesialområde bevaring	178
Reiseliv	41	Verneklasser	199
DEL 2		Vurdering av kulturminner	200
Innledning	45	A-objekter	201
Satsingsområder i planperioden	46	B-objekter	210
Avaldsnesprosjektet	47	B, alder	232
Skudeneshavn	51	Litteraturlister	239

Forord

Kulturminner er en ikke fornybar ressurs. De representerer verdifulle historiske miljøverdier og inngår som viktige elementer i den helhetlige samfunnsutviklingen.

Hovedmålsettingen med en slik plan er å sikre en bedre og mer langsiktig planlegging av den kommunale kulturminneforvaltningen. Den skal forenkle og effektivisere kommunens arbeid i plan og byggesaker. Videre skal planen bidra med å fremme forståelsen for kulturminnene og den verdien de har som vår felles arv og kulturelle identitet.

Målet er å ta vare på et representativt utvalg av kulturminnene våre slik at vi kan gi oss selv og våre etterkommere et mest mulig samlet bilde av Karmøy sin historie.

Et viktig poeng her er vern gjennom bruk, også om bruken er annerledes enn den opprinnelige.

Kulturminneplanen gir en oversikt over de viktigste faste kulturminnene fra før 1900. Den har ikke med immaterielle kulturminner eller gjenstander. Alle objektene er fotografert, beskrevet og lagt i en søkbar database.

Grunnlagsmaterialet for planen har vært eksisterende kommunale og fylkeskommunale planer og den landsomfattende registreringen av faste kulturminner fra før 1900 (SEFRAC), som ble gjennomført på 80-tallet. Karmøy er en stor kommune med nærmere 2000 bygg oppført før 1900.

Det er lagt vekt på at planen skal være tilgjengelig slik at den også vil egne seg som interes-

sant lesestoff for Karmøys befolkning. Både skoler og kulturinteresserte innbyggere kan ha nytte av planen.

Skole- og kulturetaten tok initiativ til at det skulle utarbeides en kulturminneplan for Karmøy og fikk bevilget midler fordelt på 3 år fra budsjettåret 2005. Arbeidet med kulturminneplanen startet i mars 2006. Da ble det ansatt en kulturvernkonsulent på prosjektet. Arbeidsgruppen har bestått av antikvar, konservator, kulturkonsulent og kulturvernkonsulenten.

Arbeidsgruppen har hatt møter med de ulike lokalhistoriske foreningene i kommunen og har hatt åpne dager ved kulturhusene slik at alle i kommunen kunne få mulighet til å bidra. Arbeidsgruppen har også gjennom planarbeidet hatt møter og samarbeid med kulturseksjonen i Rogaland fylkeskommune.

Ved første revidering om 4 år skal tettstedene og kulturminner etter 1900 få større fokus. Det er også målet at planen da skal innarbeides som en kommunedelplan.

Planen er vedtatt i kommunestyret
16. desember, 2008.

Ørjan Røed, Skole- og kultursjef

*Ane Steingilda Alvestad,
Kulturvernkonsulent, prosjektansatt*

Lars Tveit, Antikvar

Ørjan Baugstø Iversen, Konservator

Anine Kongshavn, Kulturkonsulent



Innledning

Karmøy kommune har en usedvanlig stor og rik kulturarv. De tidligste sporene går helt tilbake til steinalderen. Siden den gang har det vært kontinuerlig menneskelig aktivitet, og kulturminnene er følgelig mange og varierte. Kulturminnene våre er viktige i lokal og regional sammenheng, og en rekke av dem er også sentrale referansepunkt i norsk historie med stor nasjonal verdi. Tidligere så mange på kulturminnevern og kulturminner som en utgiftspost, men i dag er det bred enighet om at kulturminner er viktige bidrag til å opprettholde både bosetting og næringsgrunnlag i et lokalsamfunn. Kulturminner er blitt en del av folks hverdag, og en viktig samfunnsinteresse på lik linje med andre samfunnsinteresser.

Kulturminneplanen vil gi et bredt innblikk i hvilke kulturminner som finnes i Karmøy. **Planen fokuserer på bevaring av kulturminner og vår historie, og vil gi grunnlag for en god kulturminneforvaltning.** Kulturminneplanen vil også bli et effektivt forvaltningsverktøy i saksbehandlingen både på teknisk etat og i skole- og kulturetaten. Forhåpentligvis vil planen samtidig vekke interesse og forståelse for kulturminnefeltet blant kommunens innbyggere.

Både fra statlig og regionalt hold oppfordres kommunene til å utarbeide planer for kulturvern. Blant annet er et av målene i fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kultur-



Ferkingstad havn

vern: ”å stimulere til at kommunene utarbeider lokale kulturminneplaner.” Riksantikvaren skriver at ”kommunen bør utarbeide verneplan/temaplan for kulturminner og kulturmiljøer”. Kulturminneplanen er i samsvar med Riksantikvarens anbefaling om utarbeidelse av kommunale kulturminneplaner.



Skude fyr

Kulturminnevernet i Norge har foregått i organiserte former i vel 150 år. Fra starten og frem til i dag har det faglige perspektivet endret seg betraktelig. Kulturminnevern i Norge var lenge en del av nasjonsbyggingen. På 1800-tallet var det organiserte kulturminnearbeidet, som foregikk i regi av Foreningen til Norske Fortidsmindemerkers Bevaring (nå Fortidsminneforeningen), i stor grad konsentrert om dokumentasjon og utgraving av arkeologiske kulturminner. Stavkirkene ble også viet stor oppmerksomhet.

Rundt år 1900 dreide Fortidsminneforeningen sin hovedinteresse mot bygningsvern, mens arkeologi ble mer knyttet til universitetene. I 1905 ble Lov om fredning og bevaring av fortidslevninger vedtatt. Riksantikvaren ble opprettet i 1912, og bygningsfredningsloven trådte i kraft i 1921.

Da Miljøverndepartementet ble opprettet i 1972, ble kulturminneforvaltningen og ansvaret for fornminneloven og bygningsfredningsloven flyttet dit som del av en helhetlig arealbruks- og miljøvernpolitikk. Kulturminneloven kom i 1978. Riksantikvaren ble direktorat under Miljødepartementet i 1988 og fikk da det overordnede faglige ansvaret for hele kulturminnefeltet.



Hva er kulturminner?

Kulturminnelovens § 2 definerer kulturminner og kulturmiljøer slik:

”Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.”

Kulturminner er alt som forteller oss noe om menneskene som har levd før oss. § 2 i kulturminneloven gir en svært vid definisjon av kulturminnebegrepet, det sier seg selv at vi ikke kan ta vare på alle spor etter menneskelig

virksomhet. I arbeidet med kulturminneplanen har det derfor vært naturlig og nødvendig med noen avgrensninger. Kulturminner fra tiden frem til 1900 er prioritert. Ved rulling av planen vil 1900-tallet prioriteres. Når vi likevel tar med noen kulturminner fra 1900-tallet i denne planen er dette fordi det vil være viktig å anerkjenne også nyere hus og kulturmiljøer som viktige elementer i kulturlandskapet. Derfor vil signalbygg og et utvalg kulturminner fra 1900-tallet også tas med. Disse kulturminnene anses som viktige i kommunen og hører naturlig hjemme i en kulturminneplan.

Olav den hellige og trollet Sigge

Da Olav den Hellige ville bygge kirken på Avaldsnes, fikk han hjelp av et troll eller en haugtusse. Trollet lovet at han skulle klare å gjøre kirken ferdig på en uke, men som lønn ville han ha sol eller måne av kongen. Hvis han ikke fikk det, måtte kongen bøte med livet. Kongen trodde ikke at trollet kunne klare dette og gikk med på avtalen. Men arbeidet gikk fort fram, og mot slutten av uken forstod kongen at trollet ville bli ferdig i tide. Trist til sinns red kongen på hesten sin utover mot Blodheia (Rehaugene). Da han kom forbi Prinsahaugen, hørte han lyden av barnegråt. Like etter var det en som sang inne i haugen: «Ro, ro, liten kinn. Snart kjeme Sigge, far din, med sol

og måne te badne.» Da ble kongen glad, for nå visste han hvordan han skulle klare seg mot trollet. Neste dag gikk kongen opp til kirken akkurat da trollet holdt på å legge den siste steinen på plass. Kongen kikket opp på han og ropte: «Akta deg Sigge – så du får siste steinen til å ligge!» Men når troll blir nevnt ved navn av kristenfolk, blir de til stein. Og slik gikk det. Trollet raste hodestups ned fra taket og ble stående forsteina langs veggen. I dag kaller vi denne steinen for «Jomfru Marias synål».



Illustrert av
Harald Antonsen



Vikingstadsjøen

Kulturminner kan deles inn i to hovedkategorier – immaterielle og materielle.

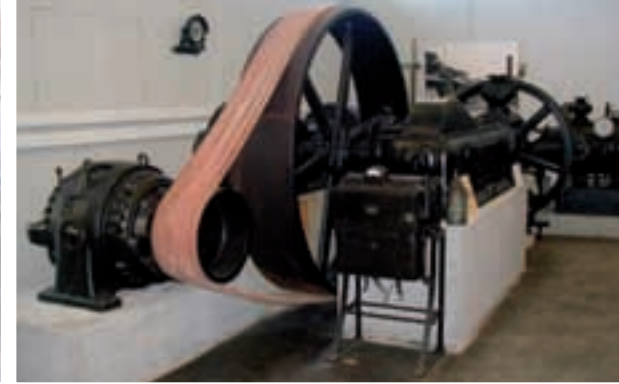
Immaterielle kulturminner er f. eks. lokale tradisjoner, sagn, myter, historier, musikk, viser, stedsnavn og håndverkertradisjoner. De immaterielle kulturminnene blir blant annet tatt vare på av museene, historielagene og andre som gjennom viderefortelling og formidling holder dem levende. Disse kulturminnene blir ikke omhandlet i planen, men det er likevel viktig å fokusere på disse. De kan ofte gi historien bak de faste kulturminnene, og gir oss større mulighet til å forstå hvordan våre forfedre levde og tenkte.

Materielle kulturminner deles inn i to hovedgrupper: faste kulturminner og gjenstander.



Trivarli

Gjenstandene blir for det meste ivaretatt og formidlet på museene. Denne planen skal fokusere på de faste kulturminnene. Eksempler på faste kulturminner er bygninger, gravhauger, broer og boplasser.



Gjenstander
fra museenes
samlinger





Feøy

Eksempler
på faste
kulturminner



Beiningen



Bratt-Helgeland



Hillesland



Haga



Risdal



Karmsund bro



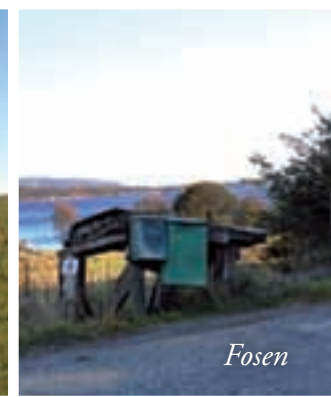
Hauskevågen



Litlasund



Tjoland



Fosen



Skudeneshavn



Steingard



Syre



Hvorfor verner vi?

Kulturminnene er en del av våre omgivelser og er vår kollektive hukommelse om tidligere generasjoners samfunn og leveveier. Kulturminnene viser oss den historiske, samfunnsmessige, tekniske og kunstneriske utviklingen som er grunnlaget for dagens samfunn. Å fjerne et kulturminne kan sammenlignes med å rive et ark ut av historieboken. Det er ofte først når en verdifull bygning brenner, eller må rives at

vi for alvor skjønner hva som er gått tapt, og hvilken betydning nettopp det kulturminnet hadde for oss. Derfor er det viktig å lage en oversikt og en prioritering av hva som er viktig å bevare for fremtiden. Når et kulturminne er borte er det for sent.

Kulturminnene er en ikke fornybar ressurs som våre forfedre bygget opp, som vi må



Gamle Skudeneshavn



verne om, for vår egen og kommende generasjoners skyld. De kulturminnene som bevares må gjenspeile verdier som de fleste i samfunnet mener er viktige å ta vare på. Kulturminnene og kulturmiljøene utgjør en erfarings- og kunnskapsbank. Vi må sikre at kildene fortsatt bevares slik at også fremtidige generasjoner får mulighet til å foreta nye tolkninger av fortiden.

Hvordan verner vi?

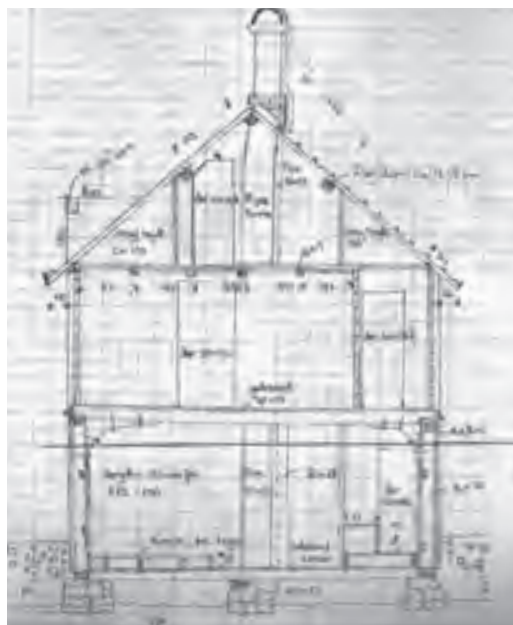
Kulturminneforvaltningen bruker flere virkemidler i forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer.

- informasjon, kommunikasjon og kunnskap (registre, lokalhistorie)
- juridiske virkemidler (lovverk)
- økonomiske virkemidler (støtteordninger)
- verne- og forvaltningsplaner (kulturminneplaner, landsverneplaner)

Alt dette er viktige virkemidler og redskaper for å kunne drive et bedre kulturminnevern. Kulturminneplanen er et viktig virkemiddel for å

kunne forvalte Karmøys kulturarv på en bedre måte. I del 1 av kulturminneplanen vil flere av disse virkemidlene presenteres nærmere.

Naturlig nok kan ikke alle miljøer bevares. Dersom et viktig kulturminne er i så dårlig forfatning at det fra antikvariske myndigheter ansees som tapt, kan det være aktuelt å foreta en antikvarisk oppmåling/dokumentasjon. Slik dokumentasjon kan være oppmålingstegninger, skisser, fotografier, kart og lignende. Denne typen dokumentasjon kan som kilde til kunnskap være nyttig for ettertiden, men er absolutt siste utvei sett i et verneperspektiv.



Gnr 4, bnr 37 i Vedavågen ble revet i 2005. Bygget ble godt dokumentert og oppmålt før riving.

Retningslinjer for restaurering av bevaringsverdige bygninger

Er man for rask med utskiftning til nye deler eller foretar forandringer, kan bygningen etter hvert miste sin aldersverdi og originalitet. Derfor bør vi foreta så lite forandringer som mulig og prøve å bevare mest mulig av bygningens opprinnelige og eldste bygnings-elementer.

Ved pleie av bygninger med antikvarisk/ historisk verdi må vi se lenger framover – ha et videre perspektiv enn for et vanlig hus.

Bygningen skal være mest mulig autentisk, og aldersverdien må ansees som en vesentlig del av bevaringsverdien.

En vesentlig hensikt med bevaring må være å kunne overlevere til kommende generasjoner en bygning som har maksimalt tilbake av opprinnelige elementer.

En kopi kan aldri bli en fullverdig erstatning for en original bygningsdel.



Kurs – Opplæring

Den viktigste brikken i et restaurerings/ bevaringsprosjekt er håndverkeren.

Mange bevaringsverdige hus er blitt ødelagt i stedet for reddet på grunn av mangel på kunnskap og feil valg av materialer og tekniske løsninger.

Kulturavdelingen i Karmøy kommune tok derfor allerede i 1995 initiativ til opplæring av lokale håndverkere innen restaurering av eldre bebyggelse.

Det har vært stor interesse for tiltaket, og en rekke kurs/ opplæringsprosjekter er gjennomført de senere årene.

Dette har også ført til opprettelsen av en egen faggruppe med fokus på restaurering/løsninger og tradisjonshåndverk. Gruppen teller i dag mellom 30 og 40 håndverkere fra Haugalandet.

I samarbeid med kommunens kulturavdeling arrangerer de et par samlinger / kurs i året. Noen av håndverkerne har tilegnet seg meget høy kunnskap og brukes som instruktører i opplæringsprosjekter andre steder i landet.





Manneshavn

I Manneshavn har det de siste årene vokst frem et kystkultursenter, der flere av bygningene er flyttet fra andre plasser i Karmøy. Dette er hus som ellers ville gått tapt for ettertiden. Når det gjelder vern av bygninger, er det å foretrekke at bygningene blir bevart i sitt opprinnelige miljø. Men noen ganger lar dette seg ikke gjennomføre, og flytting av hus kan være siste mulighet. Bygningene i Manneshavn sto opprinnelig i Kopervik, Åkrehamn, Skudenes og Haugesund. Det er brukt forskjellige metoder for å flytte husene. Ett ble demontert og satt opp igjen i Manneshavn, mens 4 ble flyttet hele ved hjelp av mobilkran og frakteskip.





Huset ble fraktet sjøveien fra Åkrehamn til Manneshavn



*Sjøhuset i Kopervik før demontering. Sjøhuset under oppføring i Manneshavn
I forgrunnen huset fra Åkra, i bakgrunnen den gamle "Jernvaren" i Skudenes*



Åkrehamn Kystmuseum

Museet i Åkrehamn vokste frem for mer enn 20 år siden. Det store sildesalteriet "Nora" sjøhuset ble tatt i bruk til musealt formål. I tillegg ble det satt opp bygg over de gamle sildekummene som lå i tilknytning til "Nora" sjøhuset. Selve sjøhuset ble bygget i 1917 og var bruk til 1960-tallet. Det har opp gjennom årene blitt gjort en del utbedring og reparasjoner på sjøhuset, men ved inngangen til et nytt årtusen, ble det klart at det trengtes en fullstendig rehabilitering av "Nora" sjøhuset, for å berge det for ettertiden.

Arbeidet begynte i 2004 og det bygningsmessige har tatt tre år å gjennomføre. Bygget var i så dårlig stand at det ble et omfattende arbeid. Hele "Nora" sjøhuset er hevet 60 cm for å unngå at springflo skal trenge inn i bygget.



Taket er skiftet og det er lagt ny bordkledning utenpå den gamle. Vinduene ble restaurert, med gjenbruk av glasset.

Innvendig er bygget tilpasset museal drift, med plass til gruppebesøk, kafedrift, nye toaletter og nye utstillinger.

"Nora" sjøhuset er et eksempel på en skånsom måte å redde et sjøhus som ellers ville gått tapt i løpet av få år.



”Åkras høyeste hus”

I 2006 trengte Åkrehamn Trålbøteri flere parkeringsplasser i forbindelse med driften sin. Løsningen var å utvide den eksisterende parkeringsplassen, men der sto det oppført et hus. Huset måtte fjernes og det meldte seg interesserte til å overta bygget. Løsningen ble å flytte

huset ved hjelp av kraner. Huset skulle over vågen i Åkrehamn og plasseres ved ”Pipå” på kaien. Det var mange skuelystne som overvar flyttingen, og en kommenterte underveis at ”Dette må være Åkras høyeste hus” .



Grunnlagsmateriale

Kommuneplanen for 2008-2019 gir føringer for hvilken vei kommunen skal gå for å nå en overordnet visjon og de målene som er satt. Kommuneplanen er også et lokalpolitisk styringsdokument som skal være retningsgivende for andre kommunale delplaner, sektorplaner, prosjekter og strategier. Kommuneplanen gir derfor også føringer for kulturminneplanen.

Den overordnede målsetningen for kultur i Karmøy er at *"kommunen skal fremme kulturforståelse og identitetsfølelse gjennom arbeid med kulturvern og kulturformidling."*

Vi kan nå denne målsetningen ved at *"kommunen vil føre en streng og konsekvent forvaltning av de kulturhistoriske miljøene og fornminnene."* Kommunen skal også sikre at god byggeskikk og estetiske kvaliteter blir ivaretatt.

Kulturminneplanen er et ledd i å nå disse målsetningene.

Planen tar utgangspunkt i diverse lokale, regionale og nasjonale planer og registre. En forutsetning for en solid plan er godt grunnlagsmateriale. Viktigste som grunnlag er **SEFRAKregisteret**. Alle objektene i registeret er befart og fotografert på ny. De er lagt inn i et dataregister og evaluert etter et system som presenteres lenger bak.

Arbeidet med oppdateringen av SEFRAKregisteret har tatt svært mye av tiden som er brukt på kulturminneplanen. Dette har re-



Løkjen, Snørteland

SEFRAKregisteret er resultat av et landsomfattende registreringsarbeid som, for Karmøys del, stort sett ble gjennomført på 1980-tallet. SEFRAK er en forkortelse av navnet på organet som startet prosjektet, **Sekretariatet for registrering av faste kulturminner**. Registeret omfatter hus og andre faste kulturminner som er bygget før og rundt år 1900. Det ble registrert 1999 objekter i Karmøy kommune. I Rogaland er det bare Stavanger kommune som har høyere forekomst av SEFRAKobjekter. Registeret administreres av fylkeskommunen.



Sandhåland

sultert i en svært god oversikt over den eldre bebyggelsen i Karmøy, og en generelt god oversikt over kulturminner og kulturminneområder i kommunen. Revisjonen av registret avdekket at mange av bygningene allerede er gått tapt enten gjennom riving eller forfall. I mange tilfeller er også bygningers opprinnelige verneverdi svekket ved modernisering og utbygging. Da SEFRAKregistreringene ble gjennomført på 80- og 90-tallet var fokuset i stor grad på enkeltobjekter. I dag er en like opptatt av miljøer. I gjennomgangen ble dette tatt hensyn til, og enkeltobjektene ble sett i sammenheng med sine omgivelser.

Askeladden er et annet register som er blitt brukt i arbeidet med kulturminneplanen. Dette er Riksantikvarens database over fre-



På befaring

de kulturminner. Her er oversikt over både de automatisk fredete og de vedtaksfredete kulturminnene.

Plan for landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF) i Karmøy kommune har vært grunnlagsmateriale for arbeidet med kulturlandskapsområder.

FINK, Fylkesplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern, avløste i 2004 fylkesplanen for kulturminner fra 1989. Både FINK og fylkesplanen for kulturminner fra 1989 er brukt som grunnlag for vurderinger i kulturminneplanen.

Definisjoner

Kulturminnevern: vern, pleie og vedlikehold av kulturminner ut fra en vurdering av disse som kulturhistoriske, sosiale, økonomiske, estetiske og/ellers antikvariske ressurser i dagens og fremtidens samfunn.

FREDET

Det er Riksantikvaren som er ansvarlig for fredning av kulturminner, fredningsvedtak skjer med hjemmel i kulturminneloven. Fredning er det sterkeste vern et kulturminne kan få. Det finnes ulike former for fredning.

Automatisk fredete kulturminner

Kulturminner som er eldre enn år 1537 (reformasjonen). Disse kalles for fornminner.

I tillegg er stående byggverk fra tiden mellom 1537 og 1649, samiske kulturminner eldre enn 100 år og kulturminner på Svalbard fra før 1946 automatisk fredet.

En sikringssone på fem meter rundt kulturminnet er også automatisk fredet.

Vedtaksfredete kulturminner

Alle kulturminner etter middelalderens slutt i 1537 kalles for nyere tids kulturminner. Med unntak av stående byggverk fra tiden mellom 1537 og 1649 har disse kulturminnene i utgangspunktet ingen beskyttelse.

Viktige kulturminner fra nyere tid kan imidlertid fredes etter vedtak fattet i medhold av kulturminneloven.



Reheiå

Midlertidig fredning

Trues en bygning eller et bygningsmiljø av inngrep før det er etablert et formelt vern, gir kulturminneloven adgang til å vedta en midlertidig fredning i påvente av at spørsmålet om en eventuell endelig fredning avklares. Både Riksantikvaren og fylkeskommunen kan vedta midlertidig fredning.

Forskriftsfredning: En egen type fredning av objekter i statens eie. Strømsund bro er et eksempel.

Miljøfredning: kulturminnelovens § 20 åpner for fredning av kulturmiljøer. Formålet med en slik fredning er å bevare det aktuelle områdets kulturhistoriske verdi.

VERNET:

Kommunen har myndighet til å verne kulturminner med hjemmel i plan- og bygningslovens §25-6. Området med det aktuelle kulturminnet eller kulturminnene reguleres til spesialområde bevaring. I motsetning til fredning, omfatter bestemmelsen kun bygnings-eksteriør og utvendige arealer.



Jordkjeller



Øvre Brekke bro

Ansvarsfordeling

Å ta vare på kulturminneverdiene er et felles ansvar som hviler på hver og en. Det daglige vedlikeholdsansvaret ligger hos eier, men de offentlige instansene har et overordnet ansvar.

Statlige forvaltningsledd

Miljøverndepartementet er overordnet myndighet på feltet. Miljøverndepartementets arbeid er delt inn i syv resultatområder og ”Bevaring og bruk av kulturminner” er et av dem. Kulturminneavdelingens ansvarsområde omfatter strategi- og politikkutvikling innenfor hele kulturminnefeltet. Sentrale arbeidsom-

råder er arkeologi, bygningsvern, fartøyvern, kulturmiljø og kulturlandskap.

Riksantikvaren er kulturminneforvaltningens direktorat under Miljøverndepartementet, og har ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført. Riksantikvaren er rådgivende og utøvende faginstans for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Direktoratet har ansvar for fredning etter kulturminneloven og et overordnet ansvar for automatisk fredete kulturminner. Riksantikvaren har et generelt ansvar for å påse at kulturminneloven blir fulgt.

M/S Kristina





Utgraving på Avaldsnes

Regionale forvaltningsledd

Fylkeskommunen skal se til at kommunene ivaretar sine kulturminner. Fylkeskommunen er ansvarlig for skjøtsel og tilrettelegging av automatisk fredete kulturminner. For mer om dette, se kapittelet om automatisk fredete kulturminner. Saker som angår bygninger oppført 1850 eller tidligere skal i henhold til kulturminneloven sendes fylkeskommunen for uttale. Også saker som angår endringer, riving, dispensasjon fra vernebestemmelser og oppføring av nye bygg i områder regulert til bevaring skal sendes fylkeskommunen for uttale.

Arkeologisk museum i Stavanger (AmS) har Rogaland som sitt arbeidsområde, og arbeider

blant annet med de automatisk fredete kulturminnene. AmS har myndighet til å undersøke og utgrave automatisk fredete arkeologiske kulturminner i forsknings- og undervisningssammenheng. Avaldsnesutgravingene er et eksempel på en slik type utgraving. Dersom Riksantikvaren gir dispensasjon for å fjerne et automatisk fredet kulturminne er det AmS som undersøker dette før fjerning gjennomføres.

Sjøfartsmuseene er ansvarlige for kulturminner under vann. Sjøfartsmuseet i Stavanger er har ansvaret for Rogaland. Les mer om dette i kapittelet om kulturminner under vann.

Sametinget er ansvarlige for samiske kulturminner.

Lokale forvaltningsledd

Kommunene er hovedaktørene i kulturminneforvaltningen. Kommunene har ansvar for å ivareta kulturminnevernet gjennom planlegging og kontinuerlig målrettet politisk og administrativt arbeid. Kommunens fremste juridiske virkemiddel er plan- og bygningsloven. Les mer om plan- og bygningsloven i kapitlet om lovverk. I tillegg har kommunen forvaltningsansvar etter flere særlover som berører kulturminner, blant annet som lokal landbruksmyndighet og som økonomisk ansvarlig for vedlikehold av kirker og kirkegårder.

Det er viktig å anerkjenne kulturminneforvaltning som et felt som berører flere av kommunens etater og ansvarsområder.

Karmøy kommune har god faglig kompetanse innen kulturvern. Ved kulturavdelingen er det tre stillinger innenfor feltet. Kommunen har bygningsantikvar, museumsconservator og kulturvernkonsulent. Bygningsantikvaren er en stor ressurs når det gjelder å ivareta bygningsarven. Eiere av hus og andre bygninger kan ta kontakt med antikvaren for rådgivning og veiledning innen bygningsvern og restaurering.

I kulturvernet står kommunale politikere og særlig hovedutvalg teknisk i en særstilling. Hovedutvalget har en avgjørende rolle gjennom sin behandling av byggesaker, både når det gjelder bevaring og utvikling av kommunens byggeskikk. Hovedutvalget har en klar samarbeidsplikt med kulturvernavdelingen og kulturminneinteresser generelt. Både hovedutvalg teknisk og hovedutvalg skole- og kultur

har ansvar for bevaring og utbyggingsplanlegging.

Huseiers ansvar

Etter plan- og bygningslovens § 89 skal ”*byggverk og installasjoner som omfattes av denne loven holdes i slik stand at fare eller vesentlig ulempe ikke oppstår for person eller eiendom, og slik at det ikke virker skjemmende i seg selv eller i forhold til omgivelsene.*” Det er huseier som er ansvarlig for å følge denne paragrafen. Huseieres engasjement og initiativ er den viktigste faktoren for god bevaring av viktige kulturminner.

En del kulturminner er ressurskrevende å ta vare på. I mange tilfeller er det derfor ikke mangel på bevissthet om kulturminnets verdi som avgjør om bevaring er mulig eller ikke, men tilgangen til ressurser. **Eiere av bygg i verneklasse A og B skal ta kontakt med kommunen for antikvarisk veiledning ved endringer eller større vedlikeholdsarbeid.** For definisjon av verneklasser, se side 171. Det kan oppstå usikkerhet om hvor grensen mellom vedlikehold og inngrep i kulturminner går, for å være på den sikre siden skal en kontakte kommunen før tiltak iverksettes.

Det er viktig å få frem at det ikke er kulturminneforvaltningens mål å hindre eieres utvikling av egen eiendom. I de tilfeller der viktige kulturminner er involvert vil begge parter være tjent med en dialog, slik at man kan finne frem til den beste løsningen både for eieren og for kulturminnet.

Det er menneskene som skal tilpasse seg huset, ikke omvendt.

Loverket

Kulturminnevernfeltet reguleres først og fremst av kulturminneloven og plan- og bygningsloven. Mens kulturminneloven hovedsaklig omfatter kulturminner av nasjonal interesse, brukes plan- og bygningsloven for å sikre objekter og områder som er verdifulle i et regionalt og lokalt perspektiv.

Kulturminneloven, av 9. juni 1978

Lovens formål er *”å verne et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljøer med deres*

egenart og variasjon, som del av vår kulturarv og identitet, og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.” Kulturminneloven slår blant annet fast hva som er automatisk fredet og den regulerer eiendomsretten til løse kulturminner. Virkemidlene er i hovedsak begrenset til de kulturminnene som på grunn av sin nasjonale verdi har behov for særlig beskyttelse. Det er Riksantikvaren og, etter delegert myndighet, fylkeskommunen som kan håndheve kulturminneloven.

De fem dårlige jomfruer





Torvastad prestegård

Viktige paragrafer:

§ 1, tredje ledd, Når det etter annen lov fattes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på kulturminnelovens formål.

§ 15 åpner for fredning av nyere kulturminner med arkitektonisk eller kulturhistorisk verdi. Fredningsvedtaket omfatter eksteriør og fast inventar.

§ 19 åpner for fredning av området rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet.

§ 20 angår fredning av hele kulturmiljøer for å bevare områdets kulturhistoriske verdi.

§ 25, kommunene har meldeplikt ved riving/vesentlig endring av ikkefredet byggverk eller anlegg oppført før 1850. Bakgrunnen for valget av 1850 som tidsskille er at midten av 1800-tallet markerer en omfattende økning i byggeaktiviteten her til lands. Også byggeskikk og materialbruk endret seg vesentlig rundt 1850.

§ 27. Det er straffbart å bryte kulturminnelovens bestemmelser. Overtredelser kan straffes med bøter eller fengsel i inntil et år.

Plan- og bygningsloven, av 14. juni 1985

Plan- og bygningsloven er kommunens hovedredskap i arbeidet med bevaring av kulturminner. Av denne loven følger det at kulturminner skal være en del av den helhetlige miljø- og ressursplanleggingen gjennom integrering i kommuneplanarbeidet. Forvaltningen av kulturminner praktiseres både gjennom kommuneplan, reguleringsplan og i enkeltsaker.

Plan- og bygningsloven er revidert, men den nye utgaven er ikke gjeldende per dags dato. Kulturminneplanen for Karmøy forholder seg derfor kun til plan- og bygningsloven slik den var gjeldende da planen ble ferdigstilt.

Viktige paragrafer:

§ 25-6 "Områder med bygninger og anlegg som på grunn av historisk, antikvarisk eller annen kulturell verdi skal bevares" kan i henhold til denne paragrafen vernes gjennom å reguleres til spesialområde bevaring.

§ 33 åpner for å sette opp midlertidig bygge- og deleforbud dersom verneverdige kulturminner står i fare.

§ 89. Eier skal sørge for at byggverk og installasjoner som omfattes av denne loven holdes i slik stand at fare eller vesentlig ulempe ikke oppstår for person eller eiendom, og slik at det ikke virker skjæmmende i seg selv eller i forhold til omgivelsene.

Kanalen på Feøy, område regulert til spesialområde bevaring





Naturvernloven, av 19. juni 1970

Kulturminner, kulturmiljø og landskap kan også sikres i medhold av naturvernloven. Kulturminner kan inngå som en del av verneformålet ved opprettelse av nasjonalparker og landskapsvernområder. I slike områder skal det ikke foretas inngrep som kan skade eller endre områdets karakter vesentlig. Loven

kan direkte beskytte kulturlandskap som er fredet som landskapsvernområde. Men loven kan også indirekte verne andre kulturminner/kulturmiljøer som befinner seg innenfor området. Det finnes mange flotte og viktige natur- og kulturlandskapsområder i Karmøy, men per i dag er ingen områder i kommunen regulert til landskapsvernområde.

Frivillige

Kulturminnefeltet har lenge hatt sterke frivillige krefter, som har ført til at flere viktige kulturminner er blitt tatt vare på for ettertiden. Det frivillige kulturminnevernet med sine mange foreninger er viktig og nødvendig for å kunne bevare bredden i kulturarven. Foreningene og organisasjonene er samtidig med på å skape interesse for vår kulturarv, og dermed øke mulighetene for at den blir bedre ivaretatt. Ikke minst har foreningene og organisasjonene ført videre de immaterielle kulturminnene i form av sagn, fortellinger og historier. Kulturminneforvaltningen er avhengig av den store innsatsen som de frivillige kreftene står for.



De største nasjonale frivillige organisasjonene:

Norges kulturvernforbund

(www.kulturvern.no) ble dannet i 1994 og er paraplyorganisasjon for de frivillige organisasjonene som arbeider innenfor områdene historie og kulturvern. Forbundet skal *"arbeide for å styrke kulturvernets rolle i norsk samfunns- liv ved å øke kjennskapen og interessen for historie og kulturvern, støtte arbeidet for registrering, innsamling, vern, bruk og formidling av kulturminner, samt bedre rammevilkårene for kulturvernet"*.

Fortidsminneforeningen

(www.fortidsminneforeningen.no) En landsomfattende organisasjon som har egen lokalavdeling i Rogaland. Arbeider for å beskytte og verne bygninger, fartøyer, veier, broer og andre former for kulturminner og kulturmiljøer. Foreningen er aktiv i den offentlige debatten om kulturminner. "Foreningen til Norske Fortidsmindemerkers Bevaring" ble stiftet allerede i 1844 av norske kunstnere som hadde "oppdaget" den norske kulturarven. Foreningen er verdens eldste landsdekkende frivillige verneorganisasjon som fremdeles er i drift. Fortidsminneforeningen eier 40 eiendommer blant annet flere stavkirker.

Lokale lag og frivillige organisasjoner

Foreningen Gamle Skudeneshavn

Interesseorganisasjon for beboere i gamlebyen. Mer informasjon om foreningen i kapitlet om Skudeneshavn.

Museene

Det er fire museer i Karmøy; Mælandsgården i Skudeneshavn, Åkrehamn kystmuseum,

Karmøy fiskerimuseum og Visnes gravemuseum. Museene er viktige støttespillere og formidlingsinstitusjoner innen kulturvern. Alle museene er eid og drevet av frivillige organisasjoner. De frivillige er en bærebjelke i kommunens museumsvesen, bare i 2006 ble det lagt ned mellom 12.000 og 14.000 dugnadstimer. Museene har et formalisert samarbeid med kommunen, som er bidragsyter med faglig kompetanse og betydelige økonomiske midler.



Museet i Mælandsgården



Åkrehamn kystmuseum



Karmøy fiskerimuseum



Visnes gravemuseum

Lokale historielag

Kommunen har flere historielag, Kopervik og omegn historielag, Nord-Karmøy historielag, Feøy historielag, Åkrehamn utviklingsforum sin historiegruppe, Vest-Karmøy historielag og Skudenes historielag er alle viktige innsamlere, registratorer og formidlere av kulturarven. De har blant annet større billedsamlinger og forvalter viktig historie om sine lokalområder. Flere av historielagene arrangerer foredrag med historiske tema og publiserer artikler og lignende om sitt nærmiljø. Slik arbeid er viktig for å skape interesse og engasjement for lokalhistorien.

I tillegg finnes flere foreninger som ivaretar kulturarven på ulike måter. Karmøy Vikingklubb, Nord-Karmøy husflidslag, Sør-Karmøy husflidslag, Karmøy Råsegjarlag, Slektsforum Karmøy og Kystlaget Kormt er noen av or-



Nord-Karmøy historielag på tur til Feøy
gansasjonene som er engasjert i kulturvern i Karmøy i en eller annen form.



Fra billedsamlingen til Kopervik og omegn historielag



Vikinggarden på Avaldsnes



Nordvegen historiesenter

Kommunale foretak

Avaldsnesområdet med Nordvegen historiesenter og Avaldsnes historiske leirskole på Bukkøy og på Visnes er også viktige bidragsytere i kulturvernformidlingen i Karmøy kommune. Dette er ikke frivillige organisasjoner, men kommunalt drevne foretak.

Leirskolen er et tilbud til alle 6. klassinger ved skolene i Karmøy og foregår over fire dager. Det tas sikte på å formidle kunnskap om livet i fortiden, med størst vekt på jernalder og vikingtid. Slik erfaring vil kunne gi elevene positive holdninger til historie og eldre kultur.

Nordvegen historiesenter forteller historien om Avaldsnes, Norges eldste kongesete. Her blir det brukt moderne virkemidler som film, lys og lyd, naturtro figurer og kopier av sentrale funn fra Avaldsnesområdet.

Økonomiske virkemidler

Kommunen har i dag begrensede økonomiske virkemidler for å støtte tiltak innen kulturminnevern. Det er likevel mulig å søke om mindre beløp til spesifikke prosjekter.

SMIL (spesielle miljøtiltak i landbruket) Formålet er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap. Dette er en sentral ordning for bevaring og vedlikehold av kulturlandskapet og sikring av kulturarven og det biologiske mangfoldet. Det er landbruksavdelingen i kommunen som er ansvarlige for denne støtteordningen.

Fylkeskommunen har en tilskuddsordning med det mål å bevare bygg og anlegg av særlig kultur- og/eller arkitekturhistorisk lokal, regional eller nasjonal verdi. Målgruppen er

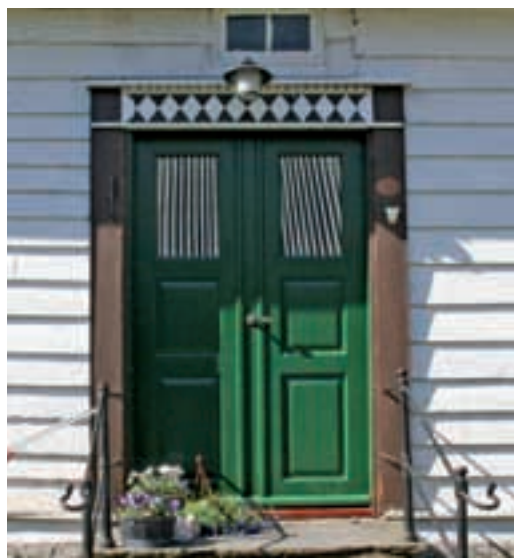
først og fremst eiere av fredete bygninger eller bygninger som ligger i spesialområde bevaring. Også eiere av andre verneverdige bygninger og anlegg kan søke.

Norsk kulturminnefond

(www.kulturminnefondet.no) Midler kan i utgangspunktet tildeles alle typer kulturminner og kulturmiljøer på land og under vann, samt flytende fartøy. Private, lag og foreninger kan søke fondet om midler. Museer er ikke søknadsberettiget.

Regionalt utviklingsprogram (RUP)

er fylkesplanens handlingsprogram og oppfølgingen av fylkesdelplanene, herunder fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern (FINK), Strategisk kulturplan m. fl.



Gårdsbruk som fikk støtte fra SMIL-midlene for å skifte dør

Hovedutfordringer, mål og tiltak

Den største trusselen mot kulturminner og kulturmiljøer slik en ser det i dag er den ekspansive utbyggingen. Press i boligmarked og annen utbygging, som nærings- og fritidsbygg, går i mange tilfeller ut over kulturminnene. Det kan være snakk om riving av viktige kulturminner eller fortetting i miljøet rundt kulturminnet. Et av målene med planen er å vekke interesse og forståelse for kulturvern, og på denne måten skape en positiv holdning til kulturminner.



Bildet viser en jordkjeller som er unntatt for riving og regulert til vern gjennom plan- og bygningslovens § 25-6. Veien til det nye byggefeltet som bygges her ble lagt om jordkjelleren slik at den kunne bevares. På kartet kan en se jordkjelleren markert som bevart i den stiplete sirkelen midt på.



Vern av kulturminner skal ikke gå på bekostning av utvikling, men hånd i hånd med utviklingen. Det er mye å være stolt av i Karmøy, og mye å ta vare på for dagens og kommende generasjoner. Vi kan ikke, og skal ikke, ta vare på alt. Også vår samtid og ettertid må få anledning til å utforme omgivelsene og etterlate seg fysiske spor. De kulturminner og kulturmiljøer som skal bevares må derfor gjenspeile verdier som de fleste i vårt samfunn mener det er viktig å ta vare på, og som er representative for den historien som kan knyttes til Karmøy. Gjennom kulturminneplanen vil en få en helhetlig oversikt over kommunens kulturminner. Med dette som utgangspunkt kan de viktigste objektene lettere velges ut.

Det overordnede målet er å forvalte kulturminnene på en slik at måte at de kan være til glede og nytte for nålevende og kommende generasjoner.

Delmål:

- Få en helhetlig oversikt over kulturminnene i kommunen, og med dette som bakgrunn få en mer effektiv og bedre faglig forsvarlig saksbehandling.
- Større økonomiske tilskudd til vern av kulturminner
- Positiv holdning til kulturvern blant innbyggere.

Tiltak:

- Regulere alle A-objekter til spesialområde bevaring i forbindelse med nye reguleringsplaner
- Yte faglig kompetanse til eiere av verneverdige bygg
- Arbeide videre med registrering, formidling og informasjon.
- Skiltplan fornminner, brosjyre fornminner.
- Mer kulturvern inn i Kulturskrinet
- Utarbeide byggeskikkveileder



Reiseliv

Reiseliv er ikke en bransje i tradisjonell forstand, men en næring som omfatter flere ulike bransjer. Kultur og kulturarv er vesentlig del av reiselivet. For Karmøys del er særlig kulturarven viktig.

Strategisk reiselivsplan for Karmøy kommune omhandler reiselivet i Karmøy, med overnatting, transport, servering, infrastruktur og opplevelser som stikkord. For kulturminneplanens del er det opplevelsene som er det viktige.

Reiselivsplanen lister opp både styrker og svakheter ved Karmøys reiseliv. ”Styrkene og mulighetene er noe man bør både utnytte og forsterke slik at Karmøy styrkes som reisemål”. Det er tydelig at Karmøy kommune har satset på

kulturminnevern i utviklingen av attraksjoner for både turister og innbyggere. Noen av de sterke sidene ved reiselivet som trekkes frem er:

- Avaldsnesområdet
- Skudeneshavn
- Nordvegen historiesenter
- Visnes gruvemuseum

”De kvalitetene og særegenhetene som gjør Karmøy til den ledende reiselivskommunen i regionen, skal bevares og videreutvikles slik at de gir alle besøkende positive opplevelser. Reiselivstilbudene skal være tilpasset det markedet etterspør i de ulike sesonger og de skal bygge på Karmøys særegne kultur og miljø.”



Byvandring i gamle Skudeneshavn



Vikingfestivalen



Åkrehamn



Nordvegen historiesenter



Utstilling Nordvegen historiesenter



Utstilling Nordvegen historiesenter





Innledning

Karmøy er en kommune der fiske, landbruk og sjøfart har vært viktige næringsveier. Utover på 1800-tallet ble det en oppblomstring i industrivirksomheten. Alle disse næringsveiene har satt igjen spor, både i landskapet og i folks minner. Mange av sporene sees i dag på som viktige kulturminner.

For å få frem de ulike aktivitetene og hendelsene som har preget Karmøy opp gjennom tidene, er del to av kulturminneplanen delt inn i temakapitler. Kapitlene vil ta for seg kulturminner på ulike områder, som for eksempel jordbruk, industri, samferdsel, krig og havner. I hvert kapittel blir viktige kulturminner på det aktuelle området presentert. Også mål for

det videre arbeidet med hvert område er med i temakapittelet. Ved å dele planen inn i disse temaene vil det være lettere å velge ut viktige kulturminner, og dermed sitte igjen med et representativt utvalg som bør bevares. Inndelingen følger også opp den nasjonale målsetningen for bevaring og bruk av kulturminner.

”Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser, og som grunnlag for kunnskap, opplevelser og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal bevares i et langsiktig perspektiv.” St.meld. nr 26, Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand, 2006-2007.





Satsingsområder i planperioden

Avaldsnesområdet og Skudeneshavn er unike i nasjonal sammenheng. I tillegg til at de er viktige som historiske kulturminneområder er de også de viktigste områdene i kommunens kulturbaserte reiseliv. Disse områdene bør derfor bli vektlagt, og er satsingsområder i kulturminneplanen. I det ligger det at det vil jobbes

tett med å få bevare kulturminneverdiene som finnes i områdene. Avaldsnesområdet har allerede et vern ved at de fleste kulturminnene som finnes her er automatisk fredet. Det er også satt i gang et eget prosjekt som omhandler dette området. Derfor er det Skudeneshavn som er viet mest plass i dette kapitlet.



Museet i Mølandsgården



Vikinggarden

Avaldsnesprosjektet

Avaldsnes er et viktig nasjonalhistorisk område som må ivaretas og formidles for nåværende og kommende generasjoner på best mulig måte. Kommunen satser på dette området og har satt i gang et eget prosjekt, Avaldsnesprosjektet. Det er også blitt bygget et flott historiesenter som skal bidra til å fortelle den spennende historien som finnes på området. Nordvegen Historiesenter ble åpnet av Dronning Sonja i 2005 og er bygget for å markere at Avaldsnes er valgt som Rogalands tusenårssted.

Byggingen av den rekonstruerte vikinggården på Bukkøy er et forskningsprosjekt som inngår som en del av Avaldsnesprosjektet. Formålet er å få bedre kunnskap om hvordan vikingene bygde hus, hva slags materialer og redskaper de brukte og hvordan de utnyttet naturressursene.

Avaldsnesprosjektet ble etablert i 1993. Karmøy kommune, Rogaland fylkeskommune og Arkeologisk museum i Stavanger har vært med siden starten. Etter hvert kom også Sjøfartsmuseet i Stavanger, Høgskolen i Stavanger (nå Universitetet i Stavanger) og Den norske kirke med i faggruppa.

Målet for prosjektet var å aktivisere Avaldsnesområdet på grunnlag av det vi vet og gjennom nyvunnet kunnskap, slik at Avaldsnes får den sentrale plassen området bør ha i lokal og nasjonal sammenheng.

I år 2000 ble Avaldsnes valgt som tusenårssted i Rogaland fylke.

Sagnet forteller at Avaldsnes er oppkalt etter sagnkongen Augvald som skal ha hatt setet sitt her ved Karmsundet. I 3000 år satt fyrstene på Avaldsnes og kontrollerte skipstrafikken langs norskekysten, og de har satt spor etter seg i landskapet – her finnes ruvende gravhauger, høye bautasteiner og rike funn. Disse fortidsminnene gir oss et visuelt budskap fra en skriftløs tid. Blant andre var det her Harald Hårfagre hadde en av sine faste kongsgårder på Vestlandet. Det fremste kulturminnet i området er Olavskirken. Denne middelalderkirken ble bygget av kong Håkon Håkonson rundt 1250 som en del av kongsgårdanlegget.

Det er utvilsomt skipstrafikken i sundet som har generert makt og rikdom gjennom tidene. Karmøy ligger som en beskyttelse mot det åpne havet utenfor, og våre forfedre reiste derfor gjennom det rolige Karmsundet. Ved Avaldsnes er sundet på det smaleste, og er det beste stedet for å kontrollere skipsfarten.

Den historiske kontinuiteten som finnes på Avaldsnes tydeliggjør at vi alle er ledd i en kjede som går fra fortid via nåtid og inn i framtida.

Arkeologisk utgraving





Ormehodring

Stortinget sa følgende om Tusenårsstedet Avaldsnes:

Tusenårsstedene i fylkene skal bidra til at anlegg, institusjoner, kulturmiljøer, naturområder m.v. av stor historisk, kulturell og miljømessig verdi blir tatt vare på og markert på en særskilt måte. Tusenårsstedene skal ha en nasjonal, kulturell og miljømessig betydning som peker utover det enkelte fylket.

Avaldsnes er valgt som tusenårssted for Rogaland fylke.

Avaldsnes' betydning i nasjonens historie skal tas vare på og markeres ved etablering av et senter, Nordvegen Historiesenter, for forskning og formidling av historisk utvikling fra steinalder til nåtid.

Prøvegravninger har vist at det er mengder av arkeologisk materiale i jorda og i sjøen på Avaldsnes. Prøvegravninger i 2006 brakte for dagen bosettingsspor fra tre, muligens fire perioder i kongsgårdens historie. Det ble også funnet bosettingsspor fra flere andre tidsepoker.

I mai 2007 ble det inngått en avtale med Universitetet i Oslo om forprosjekt for et utgravings- og forskningsprosjekt om kongsgården på Avaldsnes. En av oppgavene i forprosjektet er å samarbeide med relevante instanser for å få laget en kulturlandskapsplan for Avaldsnes.

Forprosjektet startet opp i september 2007, og følges opp av selve utgravingsprosjektet som trolig vil bli avsluttet i 2012. Det vil i løpet

av denne perioden bli foretatt prøvegravinger og utgravinger i området mellom driftsbygningen i sør og den søndre kirkegårdsmuren i nord, et område på cirka 7 mål.

Prøvegravinger har til nå vist at det finnes bosetningsspor som kan dateres innenfor perioden fra romertid og frem til i dag. Store deler av perioden er belagt med funn, og det er derfor god grunn til å anta at det her har vært mer eller mindre sammenhengende bosetning gjennom hele denne perioden.

I framtida kan det være aktuelt å rekonstruere noen av de bygningene som finnes gjennom utgravingene.

Det kan være ønskelig å frigjøre arealer som i dag bruker til parkeringsplass, og på denne måten gi en bedre forståelse av kulturlandskap og kulturminner.

Mål

Området kan bli en viktig næringspolitisk ressurs for regionen. Avaldsnes har kvaliteter som gjør at stedet kan bli en av de best besøkte historiske turistattraksjoner i Norge.

- Det er viktig at tilrettelegging og formidling av enhetene koordineres. Dvs. det historiske landskapet med kulturminner, utgravinger og forskning, middelalderkirken, vikinggarden og driftsbygningen må fremstå som en helhet.
- Gjennom formidlings-, tilretteleggings- og forskningstiltak fremme forståelsen av Avaldsnes sin historie og opplevelsesverdien av det historiske landskapet.

- Alle tiltak som gjennomføres på Avaldsnes må være av høy kvalitet og underordne seg kulturlandskapet. Dette prinsippet ble fulgt da Nordvegen Historiesenter ble bygget. Alle inngrep som stier, skilting, inngjerding, parkeringsplasser, bord og benker osv. må planlegges med bevaring av kulturlandskapet som hovedmål. Det er Riksantikvaren, og ikke kommunen, som skal styre og godkjenne aktiviteten på Avaldsnes.



- Opparbeide en felles forståelse for at alt ikke er gjennomførbart på Avaldsnes, bl.a. anleggelse av stier og parkeringsplasser osv.
- Få oversikt over det arkeologiske materialet som befinner seg i jorda og i sundet. Det må tas hensyn til dette "skjulte" materialet og til eventuelle nye arkeologiske undersøkelser når nye tilretteleggingstiltak skal vurderes.

Avaldsnesprosjektet har egne sider:
www.vikingkings.com

Skudeneshavn

Historie

Navnet Skudenes antas å stamme fra det oldnorske ordet "skuta" som betyr framskytende berg. Denne "skuta" er sannsynligvis bergveggen under det som i dag er Skude fyr ved innseilingen til Karmsundet på sørspissen av Karmøy. De som kom sjøveien inn fra havet kunne også finne en lun havn mellom holmene her.

Vikingnaustet på Lahammar og arkeologiske enkeltfunn vitner om fast bosetting i dette området allerede i jernalderen. Navnet Scvtenes

er første gang nevnt på kartet Carta Marina i 1539 og betegnelsen "Skudeneshavn" på et sjøkart fra 1585. Skriftlige kilder forteller om sildefiske på 1500-tallet. Dette er første sporet av en næring som har vært helt avgjørende for Skudeneshavns eksistens og oppblomstring. Utover på 1600-tallet var det flere borgere fra Stavanger som bosatte seg her. Sannsynligvis var disse hovedsakelig engasjert i hummerfiske og hummerhandel med England. På denne tiden dukker også den første kjente bebyggelsen opp i Skudeneshavn, men dessverre er ingenting fra denne tiden bevart.



Første kjente avbildning av Skudeneshavn. Rasch, 1748. Kopi i Foreningen gamle Skudeneshavns eie

På 1700-tallet kom vårsilda tilbake. Da hadde stedet svært få fastboende, men i et reskript fra 1783 som innførte oppsyn for ro og orden under fisket, nevnes at 5 – 6000 kvinner og menn hvert år søkte hit i sildeperioden. Nye sjøhus ble bygget og silda ble i langt større grad enn tidligere saltet på plassen før den ble transportert videre. Også salting og eksport av torsk hadde betydning i denne perioden.



I 1784 forsvant silda igjen, og de neste tiårene ble svært vanskelige for den vesle befolkningen som talte rundt 100 fastboende i 1801

Byen vokser frem

I 1808 – midt i Napoleonskrigen med handelsblokade og sult, kom silda tilbake i enorme mengder og hindret hungersnød i store deler av landet. Hovedtyngden av silda hadde gytefelt like utenfor Skudeneshavn og det er fra nå av og fram mot 1870 at byen, slik vi kjenner den i dag, vokste fram. Først langsomt, men fra ca. 1835 med voldsom fart. Nå tok sildefisket seg virkelig opp. Vinteren 1853 – 54 var ca. 22000 personer involvert i fisket, og på det meste hadde byen 77 skuter som seilte i utenriksfart. Fra å være en uthavn underlagt andre, ble Skudeneshavn fra 1840-tallet en selvstendig, bærekraftig økonomisk enhet med betyd-



Første kjente fotografi av Skudeneshavn, ca. 1865

ning i både regional og nasjonal økonomi. I 1857 fikk Skudeneshavn ladestedsrett, og i 1867 er det registrert 1357 faste innbyggere, ca. 125 våningshus og 100 sjøhus. Denne fantastiske utviklingen fikk imidlertid en brå slutt rundt 1870. Da forsvant silda, og byen gikk inn i en tid med stagnasjon i næringslivet og minkende folketall.

Tiden etter 1870

De første årene etter at silda forsvant ble svært vanskelige. Den økonomiske krisen som fulgte ble ytterligere forverret av en landsomfattende nedgang i konjunktorene. I de følgende 20 årene var det ingen byggevirkosomhet i byen. Men fra 1890 årene og utover bedret det seg gradvis. Det ble etter hvert gode tider for skipsfarten, og vårsildfisket tok seg noe opp igjen. Islandsfisket gav nye inntekter og arbeidsplasser. I tillegg bidro mekanisk industri og industriell virksomhet innen fiskeforedling til at folketallet stabiliserte seg på 12 – 1300 innbyggere. Under de to verdenskrigene innbrakte sildefisket igjen svimlende inntekter, og vintersildfisket var den viktigste næringsgrenen fram til silda forsvant igjen rundt 1960. Redningen på 60-tallet ble arbeid på den nye aluminiumsfabrikken på Håvik og svært mange reiste også til USA. Etter hvert bedret tidene seg igjen. Oljealderen gjorde sitt inntog, og byen har de senere årene hatt en jevn og god sysselsetting og levestandard. Men det er årene mellom 1840 og 1870 som alltid vil stå i historiebøkene som stedets gullalder.

Bebyggelsen

Byen omkranser en lun havn på sørspissen av Karmøy. Hovedtyngden av den vernede bebyggelsen ligger på en smal stripe land mel-

lom sjøen og Havnafjellet. I fremste rekke ligger sjøhusene skulder ved skulder med gavlene mot sjøen, og i ly bak disse ligger bebyggelsen inn under det stupbratte fjellet. Husene ligger på begge sider av Søragedå som snor seg organisk gjennom området. Mange hus har spennende bakhager inn under knausene. Ingen hus er like, men klassisismens stilformer samler det hele i en fin harmoni. Bygningene er meget godt tilpasset terrenget, og den smale og kronglete gaten og de mange smauene danner tydelige rom og gjør miljøet trygt og intimt.

Ingen arkitekter eller profesjonelle planleggere har vært involvert i utviklingen og de fleste husene i Gamle Skudeneshavn er oppført av håndverkere fra Rogaland og Agder. Dette vises i husenes form, planløsning og detaljering. En del hus er også flyttet hit fra andre steder.

De fleste bolighusene har midtgangspanel, er oppført i 3" laftetømmer og har liggende profilt utvendig panel. Både sperretak og åstak er vanlig.

Sjøhusene er oppført i grovt bindingsverk, avstivet med rotkne og har i hovedsak liggende utvendig panel. Alle har sperretak. De minste bygningene slik som uthus og naust er oppført i grindverk med sperretak. Med få unntak er alle takene i området tekket med enkelkrummede røde teglpanner. Den store byggeperioden var i årene 1840 til 1860, men det finnes også flere hus som er bygget før og etter denne perioden.

På grunn av sin etter hvert store seilskipsflåte fikk byen kulturelle impulser fra mange verdenshjørner. Men det var motene og stilartene i Europa som dominerte bybildet, og

da særlig Empirestilen som på den tiden var utbredt over hele den vestlige verden. Gamle Skudeneshavn blir derfor ofte kalt ”den hvite empirebyen”.

Empiren tar sitt utgangspunkt i 1700-tallets utgravninger i Pompeii, og det er spennende å se at bygningsdetaljer og utsmykning fra antikkens steintempler blir forsøkt gjenskapt på de små trehusene i Gamle Skudeneshavn.



Døromrammingen er tydelig inspirert av antikkens søylebygg

Det er i grove trekk tre hovedårsaker til at byen er så godt bevart og har fått så høy status som kulturminne.

- Bygningsloven av 1845 medførte at byene i Norge fikk nye brann, regulerings- og bygningsbestemmelser. For Skudeneshavn ville disse bestemmelsene medført at store deler av den tette trehusbebyggelsen måtte rives. Byen søkte derfor om fritak fra loven og fikk dette innvilget mot blant annet å opprette et stort brannkorps og innføre brannforebyggende tiltak langt utover det som var vanlig for norske byer. Med dette fritaket kunne byen fortsette å vokse fritt og organisk utover på 1800-tallet.
- I motsetning til svært mange andre norske byer og tettsteder har Skudeneshavn unngått større branner i trehusbebyggelsen. Dette skyldes helt sikkert mye flaks, men en medvirkende årsak har nok også vært den uvanlig høye brannberedskapen fra 1850 årene og utover.



- Skudeneshavn ble tidlig oppdaget som svært viktig i kulturhistorisk sammenheng. Flere arkitekter, konservatorer og kunstmalere så det spesielle ved denne byen, og allerede i de første årene etter 2. verdenskrig begynte flere krefter å arbeide for at bydelen Gamle Skudeneshavn skulle bevares. Også beboere og huseiere ble etter hvert klar over den kulturhistoriske verdien til byen, og i 1967 ble foreningen Gamle Skudeneshavn stiftet. Foreningens hovedmål var å arbeide for *”At Skudeneshavn gamle bydel – Søre Havn med sine bygninger, gater, brygger og det som ellers hører bydelen til blir bevart og vedlikeholdt som fortids – og kulturminne og ellers søke avstemt byeksteriøret til den tidsepoke det hører hjemme”*.

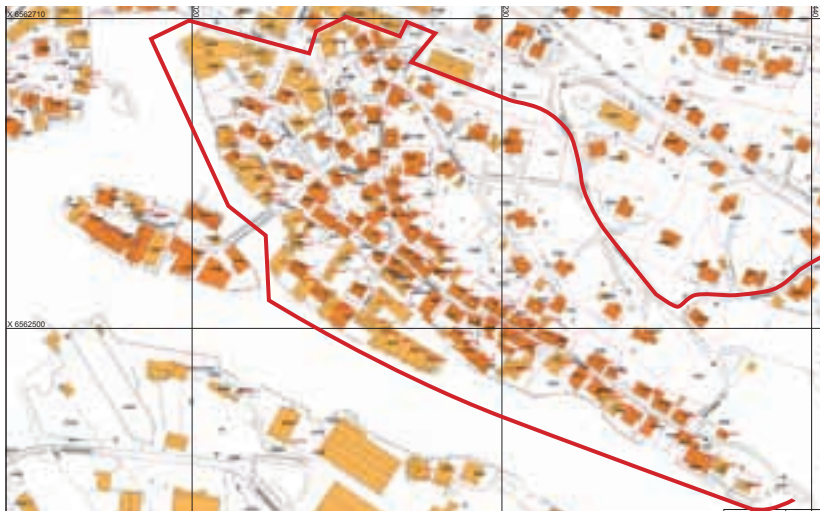
I 1960 årene var ikke vernetanken særlig høy i Norge, og svært mange byer og tettsteder ble ”rasert” til fordel for den nye tiden. Gjennom sin opplysningsvirksomhet og sitt motivasjonsarbeid i disse årene har foreningen bidratt sterkt til at byen i dag er så godt bevart.

Forvaltningsstatus

Allerede i de første årene etter 2. verdenskrig var flere klar over hvilken historisk og kulturell verdi byen hadde, og det har blitt drevet kontinuerlig vernearbeid her siden 1950-tallet. Bolighusene har alltid blitt godt vedlikeholdt, men mange sjøhus stod til forfall på 1960- og 70-tallet. Noen av dem er borte, men heldigvis er de fleste senere satt i stand og vedlikeholdt. Etter at Foreningen Gamle Skudeneshavn ble stiftet ble vernearbeidet bedre organisert, og det ble innført økonomiske støtteordninger til restaureringstiltak. Dette var mulig fordi foreningen hadde overtatt en

del aksjer i Tankselskapet Ruth, fra Skudeneshavn kommune. Aksjene gav en eventyrlig avkastning over noen år, og disse midlene har nok bidratt til å redde mange hus i Gamle Skudeneshavn. I dag er disse verdiene borte og foreningen har derfor mistet muligheten til å gi større økonomiske bidrag til vernearbeidet i bydelen.

I 1976 blir bydelen regulert til ”Spesialområde bevaring” etter plan og bygningsloven. Området ble nå nøyaktig avgrenset og fikk egne detaljerte reguleringsbestemmelser (revidert 1999). Innenfor verneområdet er det i dag 130 bygninger hvorav 97 er bolighus. For å sikre uheldige inngrep i randsonen rundt bydelen er Havnafjellet bak den gamle bebyggelsen og byparken lenger ute innlemmet i bevaringsplanen.



Området i Skudeneshavn regulert til bevaring

Spesialområde bevaring (PBL § 25 – 6) gir bare eksteriørmessig vern. De aller fleste husene har derfor opp gjennom årene gjennomgått store innvendige forandringer og oppgraderinger til moderne bostandard.

Det er Karmøy kommune som har forvaltningsansvaret og bevaringsansvaret i Gamle Skudeneshavn. For å kvalitetssikre de restaureringsarbeidene som til en hver tid foregår i bydelen har kommunen i dag egen antikvar som er rådgiver for huseierne og håndverkere i området. I tillegg blir alle byggesøknader oversendt til kulturseksjonen i Rogaland fylkeskommune og foreningen Gamle Skudeneshavn til uttalelse før kommunen fatter vedtak.

Økonomisk støtte

Tiden med Ruth aksjer er for lengst forbi, og i dag er den årlige kommunale støtten til foreningen Gamle Skudeneshavn på kr. 75.000 kroner. Dette beløpet blir så fordelt videre til restaureringsprosjekter som til en hver tid foregår i bydelen. Pengene skal gå til merkostnader som følge av reguleringsbestemmelsenes krav til materialer og utførelse. Det blir lagt særlig vekt på reparasjon framfor utskifting. Det er 130 bygninger innenfor verneområdet, og dette beløpet dekker på ingen måte de faktiske merkostnadene huseierne har for å ta vare på bygninger og miljø.

Utfordringer

I dag er byen et levende bevis på at bevaringsarbeidet, pågangsmotet og engasjementet, som opp gjennom årene er utvist av huseiere og fagfolk, har gitt resultater. Men det har ikke alltid vært uten kamp. Det har blant annet blitt foreslått riving av bydelen til fordel for ny bebyggelse og havneutbygging. I tillegg har kommunale politikere flere ganger gitt tillatelse til tiltak som strider mot vernetanken og eksisterende vernebestemmelser. I dag er det utenkelig at seriøse forvaltere skal foreslå

riving i Gamle Skudeneshavn, men det vil alltid være en fare for at ”uheldige” enkelttiltak kan bli gjennomført med kommunens tillatelse. Vi kan også se et faresignal der gode tider med nye eiere og nye behov presser fram et forfall som ikke bare skyldes uheldige vedtak eller manglende vedlikehold.

Stikkord her er:

- Manglende forståelse for å ta vare på opprinnelige detaljer.
- Overdreven pynting av bygningsfasader og uteanlegg.
- Privatisering – avstengning av åpne plasser/ uterom.
- Krav om større plass/ tilbygg som er uforholdsmessige med originalbygningen.
- Plass til bilen (ofte flere biler i en husstand).
- Overdreven tro på nye ”holdbare og vedlikeholdsfrie” materialer.
- Tekniske forbedringer og tekniske installasjoner som gir visuell forsøpling.
- Håndverkere uten materialkunnskap og forståelse for vernearbeid.

Det er huseierne som har det største ansvaret for å ta vare på miljøet i Gamle Skudeneshavn. Samtidig har samfunnet pålagt eierne her et større ansvar enn det andre huseiere er pålagt. Stort sett viser bygningene slik de står i dag at tradisjonsbevissthet og vilje til bevaring står sterkt hos eierne, og denne holdningen er viktigere enn noe annet for at dette unike miljøet også i framtiden skal være et kulturminne av høy nasjonal og internasjonal betydning. En vernet bygning er ikke et museum. Forutsetningen for bevaring og vedlikehold vil i de fleste tilfeller ligge i bygningens bruk. Forsiktede endringer som følge av bruken vil derfor



Kanalen som gikk mellom Mølandsgården og Apoteket

være en del av bygningens naturlige utvikling og historie. Kommunen er derfor avhengig av et nært samarbeid med huseiere og håndverkere for å finne fram til løsninger som både dekker eierens bruksbehov og ivaretar vernets intensjoner. Forutsetningen for dette er at kommunen også i framtiden har dyktige fagpersoner i kulturminneforvaltningen.

1800-tallets Skudeneshavn utenfor gamlebyen

Samtidig som "Gamle Skudeneshavn" vokste fram på 1800-tallet, var det også stor byggeaktivitet andre steder i og nær havneområdet. På grunn av de rike sildeårene var det mange som søkte lykken her, og det ble bygget naust, sjøhus, salterier og bolighus langs hele havnen, også på de indre holmene. En del av byens beboere drev også med gårdsdrift, og det ble etter hvert bygget flere store og mindre gårds-



anlegg innenfor og like utenfor det som i dag defineres som Skudeneshavn sentrum. Mye av dette er i dag borte, men det finnes fremdeles høyt bevaringsverdig konsentrert bebyggelse fra 1800-tallet på Lahammar, Stykje og i Rekkeveien.

Dessuten er det en rekke viktige mindre miljøer og enkeltbygninger spredt rundt i byen og området rundt. Felles for denne bebyggel-

sen er at bolighusene i snitt er noe mindre og ikke så detaljrike som husene i Gamle Skudeneshavn, og de bidrar derfor med å gi et mer komplett bilde av tettstedets sammensetning og de sosiale forskjellene på 1800-tallet. Mens beboerne i Gamle Skudeneshavn for det meste besto av redere, skipperne og handelsborgere var det flest sjømenn, fiskere, arbeidere og håndverkere i den omkringliggende bebyggelsen. Etter hvert som vi nærmer oss 1900-tallet og byen får nye oppgangstider, så endrer dette mønsteret seg.

Forvaltning av Skudeneshavn i dag

På 1960 og 70-tallet ble den gamle bebyggelsen i mange byer og tettsteder revet til fordel for modernisering og gjenoppbygging av Norge. Mange av de gamle trehusmiljøene ble erstattet med store betongbygg og asfalterte parkeringsarealer.

Denne moderniseringen førte til at flere av disse stedene fullstendig mistet sin egenart og identitet. Dette har Skudeneshavn heldigvis unngått og byen fremstår i dag som et av de aller best bevarte tettstedene i Norge. Dette gjelder ikke bare Gamle Skudeneshavn, men hele byen. Vi kan imidlertid ane et begynnelde forfall også her. Flere av de gamle husene i sentrumsområdet er i den senere tid revet til fordel for nye byggeprosjekter. Dette er i utgangspunktet en naturlig utvikling, men det mangler en overordnet utbyggingsplan som regulerer utviklingen i samsvar med intensjonen om at byen også i framtiden skal framstå som en av Norges viktigste historiske byer. De siste årene er det gitt svært mange dispensasjoner fra gjeldene reguleringsbestemmelser. Dette har ført til at flere nye bygg har blitt alt for store og dermed bryter med den opprin-

nelige målestokken. Nye byggeprosjekter har også privatisert store deler av havnelinjen og medført at byens befolkning har fått begrenset tilgang til sjøkanten.

Inntil en ny analyse og overordnet byutviklingsplan foreligger må særlig følgende områder beskyttes mot uheldige inngrep.

- Kaigata
- Kirkeveien fra Søragedå til krysset ved Allmannamyra
- Lahammarområdet
- Stykje/ Kanalområdet
- Rekkeveien
- Alle tiltak i og mot havnen

I tillegg til Gamle Skudeneshavn er Vaholmenområdet allerede regulert til bevaring, men her har dispensasjoner fra vernebestemmelsene redusert den historiske verdien betraktelig. For å unngå at dette kulturhistoriske miljøet skal bli ytterligere ødelagt, er det viktig å unngå flere dispensasjoner i dette området.

Tidene går opp og ned, og det er lett å se at mange mister hodet og styringen i oppgangstider. Kapitalsterke utbyggere presser igjennom overdimensjonerte og lite tilpassede prosjekter som gir dem milliongevinster og fordeler for noen få innbyggere, men som gradvis bidrar til å ødelegge byens egenart og historiske verdi. Dagens og morgendagens forvaltere har derfor en stor utfordring med å forvalte denne unike byen på forsvarlig vis.



Kanalen



Kaigata



Rekkeveien





Automatisk fredete kulturminner

De automatisk fredete kulturminnene har et sterkt vern gjennom kulturminneloven. Disse kulturminnene er viktige i kommunens kulturarv og er spor fra tidligere tider i Karmøy. I dette kapittelet presenteres fornminner fra forskjellige tidsperioder, både de kjente og noen mindre kjente.

Rogaland hører til de rikeste kulturminneområdene i landet, med i overkant av 30.000 fornminneregistreringer. Midt i dette området ligger Karmøy. Her dukket landet tidlig fram da isen trakk seg tilbake. Noen fornminner er markerte og synlige, men de fleste er anonyme og ligger under bakken.

Det er ikke tillatt å fjerne, gjøre inngrep, tildekke, forandre eller på annen måte skjemme eller skade et automatisk fredet kulturminne. Alle automatisk fredete kulturminner har en lovbestemt vernesone på minst 5 meter fra kulturminnets ytterkant.

Gravrøys Haga



Døsaugan, Eide, trues av gjengroing

En trussel mot de mange automatisk fredete kulturminnene er gjengroing. Å fjerne tett vegetasjon rundt og på et automatisk fredet kulturminne er tillatt, så lenge vedlikeholdet begrenses til saging, klipping og beiting. Inngrep i bakken tillates ikke uten særlig tillatelse, man skal altså ikke rive opp røtter og lignende, da dette kan skade kulturminnet. Fylkeskommunen forvalter midler for tilrettelegging og skjøtsel av automatisk fredete kulturminner.

Det er ikke alle fornminner som er like enkle å få øye på. Faktisk er det anslått at hele 90 %

av automatisk fredete kulturminner ikke er synlige. De ligger altså under jorden. De har likevel det samme vernet, og dersom en kommer over noe som kan være kulturminner, for eksempel i forbindelse med gravearbeid, har man etter kulturminneloven plikt til å melde fra.

Ansvar

Rogaland fylkeskommune har fått delegert myndighet av Riksantikvaren og forvalter de



Heller, Stokkastrand

automatisk fredete kulturminnene med et overordnet ansvar for skjøtsel og tilrettelegging. Fylkeskommunen behandler og gir uttalelser i saker som angår automatisk fredete kulturminner i Rogaland. Fylkeskommunen undersøker om forskjellige tiltak er i konflikt med automatisk fredete kulturminner. Det er Riksantikvaren som, i henhold til § 8 i kulturminneloven, kan gi dispensasjoner til for eksempel fjerning av et automatisk fredet kulturminne. Arkeologisk museum i Stavanger har myndighet til å undersøke et automatisk fredet kulturminne som det er gitt dispensasjon til å fjerne. Arkeologisk museum kan også drive med utgravinger i forsknings- eller undervisningssammenheng. Utgravningene på Avaldsnes er eksempel på dette.

Kommunene har enda ikke fått tildelt myndighet eller oppgaver etter kulturminneloven. Kommunen kan likevel forvalte, drive skjøtsel og tilrettelegge fornminner i samarbeid med grunneier.

Steinalder 10 000 – 1 800 f. Kr.

Langs nordre del av Karmsundet er det funnet rundt 100 steder med tegn på aktivitet allerede i steinalderen. Eldst av funnene er en pilesmiss som kan være opp til 12 000 år gammel. Annet funnmateriale viser blant annet at jordbruket gjorde sitt inntog i Norge for rundt 5000 år siden. På Hauske på Nord-Karmøy ble det i 1911 funnet en flintskatt bestående av 27 dolkemner, sigdblader, matkniver, økser og skraper. Dette vitner om at menneskene langs Karmsundet hadde handelskontakt med Danmark. Flint er en uvanlig steinsort i Norge, mens den er vanlig i Danmark.



Reheiå

Bronsealder 1 800 – 500 f. Kr.

Bronsealderen har satt viktige og massive spor etter seg i Karmøy.

For over 3000 år siden bygde menneskene på Avaldsnes flere imponerende gravhauger på **Reheiå**. Gjenstandene som er funnet ved utgravninger viser at de som bygde dem må ha vært rike, mektige mennesker som var med i et omfattende internasjonalt handels- og kontaktnett som strakte seg fra Karmsundet til Middelhavet, og fra Irland til Russland. På 1800-tallet var det over hundre gravhauger og gravrøyser på Reheiå. I løpet av noen tiår ble de fleste offer for gulltørst og ukyndig utgraving, men ennå finnes en stor samling bronsealderhauger her. Haugene er det vi kal-



Armring av gull, Guttormshaugen, Reheiå



Hovdastadrudlå

ler jordekte. De er bygget av torv og jord som er lagt over en indre kjernerøys av stein. Store ressurser, både menneskelige og materielle, gikk med for å få reist dem.

Hovdastadrudlå er et annet imponerende monument fra bronsealderen. Hovdastadrudlå er en gravrøys som er omtrent 15 meter bred og 23 meter lang. Høyden er noen steder opp mot tre meter. Graven ligger på en høyde på Hovdastad, sørøst på Karmøy, og har vært en markering av innfartsveien til Karmsundet. Gravrøysa kan kanskje ha hatt forbindelse med gården Skitnadal, som ligger i nærheten og har hatt bosetting siden bronsealderen. Gravrøysa har aldri vært undersøkt.



Kjørkhaug

Kjørkhaug og Kubbhaug er to gravhauger som ligger nord på Karmøy, på gården Gunnarshaug. I Klubbhaug ble det funnet en hellekiste med diverse bronseobjekter i. Kjørkhaug derimot er en spesiell gravhaug, ved utgraving av denne ble det nemlig ikke funnet noen grav. Den inneholder sju omhyggelig oppmurte steinrøyser. Man tror haugen er en "kenotaf", en minnehaug over sju personer som omkom langt borte fra sitt hjemsted. Haugen kalles Kjørkhaug, her hvilte folk når de skulle til kirka på Torvastad.



Det er registrert to helleristninger i Karmøy. Den ene ligger på Sevland, på et berg like ved veien mot Mannes. Her er det risset fire ringer inn i berget. Ringene skal symbolisere solen. Ved Røyksund, på et flatt berg som skrår ned i sjøen, ligger den andre helleristningen. Dette er en liten skipsristning. Begge helleristningene er datert til bronsealder.





Kolstø, gravhaug

Eldre jernalder 500 f. Kr. - 500 e. Kr.

Kildematerialet fra denne tiden vitner om en rik vekst i Norge.

På **Kolstø** er det funnet en våpengrav fra eldste jernalder. Her ble det på slutten av 1800-tallet funnet spydspisser, rester av et enegget sverd, kniv av jern og flere mindre objekter. Det var først antatt at graven var fra yngre jernalder, men i senere tid er det kommet frem at graven faktisk er en av svært få våpengraver fra eldre jernalder som er oppdaget i Norge. Det er bare 2-3 kjente våpengraver fra denne perioden, og de er alle på Østlandet. Det er fremdeles mulig å se rester av haugen, som opprinnelig må ha vært cirka 25 meter i diameter og 2-3 meter høy.

Rundt år 250 e. Kr. ble en mektig fyrste gravlagt i **Flagghaugen** på Avaldsnes. I 1835 ble

Flagghaugen utgravd, dette var den første ordinære arkeologiske utgravningen i Norge.

Hadde de hatt mer kunnskap om utgravning, kunne mer kildemateriale være ivaretatt i dag. Det var nok etter denne utgravningen at det bredde seg en "gulltørst" i Karmøy, som førte til uvettig utgravning av mange gravhauger, for eksempel på Reheia.

Flagghaugen lå like nord for Avaldsnes kirke, godt synlig fra Karmsundet. En kan fremdeles se den imponerende omkretsen av haugen. Fyrsten hadde fått med seg mer gull enn det hittil er funnet i noen annen grav fra denne perioden i Nord-Europa. Den flotteste gjenstanden var en massiv halsring av 590 gram rent gull. Dette er den eneste halsringen som er funnet i en gravhaug i Norge. Gjenstandene fra haugen er et av de beste vitnemål vi har om handel og samband med romerske områder.

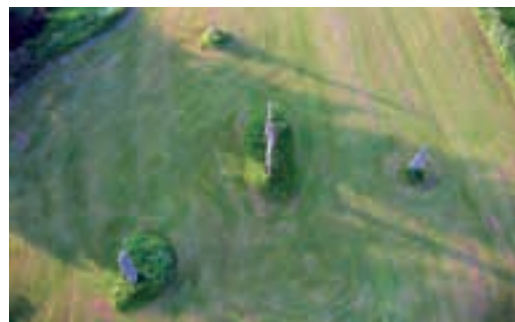


Flagghaugen



Halsring fra Flagghaugfunnet

På fastlandet under Karmsundbroen står det en stjerneformet steinsetting med fem store bautaer – **Fem dårlige jomfruer**. Det er et gravanlegg fra ca år 300 e. Kr. Inne i steinsettingen ble det funnet et bronsekar med brente menneskebein og bjørneklør. Den som er gravlagt her ble antakelig brent med et bjørneskinn rundt seg, dette var forbeholdt de mektige. De tre ytterste bautaene markerer



Fem dårlige jomfruer

hjørnene i denne trekantede graven. Slike anlegg er uvanlige i Norge, men det finnes en del i Rogaland, særlig på Jæren. Anlegget er også med i Telenors verneplan. Dette er på grunn av jernkroken som er festet øverst på en av de midterste bautaene. Denne ble sannsynligvis brukt da den første telegraflinjen ble satt opp her rundt 1858.



Storaborg, Skudenes



Steinsfjellet, Åkra



Jernaldergården på Tuastad



Storaborg, Skudenes



Børholmen, Visnes

Folkevandringstiden 300-500 e. Kr.

På Røyksund ved Tuastadvannet er det rester etter et gårdsanlegg som er datert til folkevandringstiden. Det største huset var nærmere tretti meter langt og seks meter bredt. Det var bygget i stav og delt inn i tre rom. Et system av steingarder går ut fra fjøset og ut mot beitemarkene, de sprer seg så i en stor sirkel rundt gården. Det er gjort få gjenstandsfunn. Studier av jernaldergårder viser oss et samfunn som ikke er så forskjellig fra bondesamfunnet vi kjenner fra et par hundre år siden. Her levde de av åkerbruk, fedrift, fiske og fangst. Gårdsanlegget er skiltet.

Bygdeborger er defensive forsvarsverk plassert på steder som fra naturens side er lette å forsvare. Her samlet folk seg med husdyr og verdifulle saker når fienden var i vente. Fra borga kunne de så forsvare seg og holde ut mot en ellers overlegen fiende. En tror de fleste bygdeborger ble tatt i bruk i folkevandringstiden. Dette var urolige tider, og behovet for et forsvarsverk eller et tilfluktssted var dermed stort. Borgene kan imidlertid ha vært i bruk langt inn i middelalderen. Forsvarsverkene var ofte steinmurer, muligens forsterket med treverk der det var lettest for fienden å angripe.

I kommunen kjenner vi til tre bygdeborger.

Storaborg i Vik, Skudenes

Storaborg ligger på en knaus med et platå på omtrent 60 x 45 meter. Terrenget stuper bratt ned i sør, vest og nord. Fra øst kan en gå inn i et trangt skar og klatre opp på toppen. Denne veien var sperret med murer tidligere og det finnes noen få rester etter disse enda. Et even-

tuel angrep måtte ha kommet fra nordøst, men den som ville innta borgen måtte først forsere disse forsvarsmurene. På toppen er det flott utsikt over Sør-Karmøy, Karmsundet og Boknafjorden.

Steinsfjell, Åkra

Steinsfjell var en stor borg som lå på et platå som er omtrent 125 meter langt og 75 meter bredt. Det er et større anlegg enn de to andre, og var trolig en tilfluktsborg for gårdsbosettingen på hele Vest-Karmøy. Det er bare to steder det er mulig å komme seg opp. Det finnes rester etter flere murer og et mindre hus, kanskje en vaktbu, men disse er vanskelige å få øye på, blant annet på grunn av mye skog.

Børholmen, Visnes

Denne bygdeborgen ligger på toppen av en holme like utenfor Buvik på vei mot Visnes gruveområde. Platået på toppen er 15 x 10 meter og terrenget stuper bratt ned i sjøen på alle kanter. Bare tre steder er det mulig å klatre opp. Alle disse stedene var sperret med store steinmurer som nå er delvis sammenrast. På 1800-tallet skal steiner fra disse murene ha blitt brukt til å bygge steinkaiaen ved de gamle sjøhusene vis a vis Børholmen. Denne bygdeborgen hadde trolig en annen funksjon enn de vanlige bygdeborgene. Bygdeborgen kan ha vært en vaktpost som skulle forhindre at fiendtlige skip lurte seg inn bakveien til kongsgården på Avaldsnes. Fra anlegget på holmen kunne vaktene varsle folk på kongsgården og holde fiendene unna med langbuer og piler til hjelpen kom. Holmen er i dag overgrodd med skog.



Nausttufene på Hop

Yngre jernalder 500 – 1050 e.Kr. (Vikingtid, 800-1050 e.Kr.)

Skipsgraver er svært sjeldne. En skipsgrav karakteriseres ut i fra skipets størrelse, over 13 meter. Det finnes flere båtgraver i Karmøy, men bare to skipsgraver. Totalt er det funnet ti skipsgraver i Norge.

Det ene skipet ble funnet i **Storhaug** på gården Gunnarshaug. Haugen er lite synlig i dag. Den var mer enn 40 meter i tverrmål og over fem meter høy, plasseringen på et platå ved Karmsundet gjorde at den virket enda høyere. Storhaug ble utgravd i 1886. Det ble gjort rike funn i graven, blant annet ble det funnet en liten båt, en hest, våpen og smykker. Et interes-



Gullarmring, Storhaug



Grønhaug



Jomfru Marias synål

sant trekk er at det kristne korssymbolet fantes inne i graven prikket inn i et vokslys. Dette har vært tolket som et tegn på tidlig kristen tro blant de mektige på Avaldsnes. Selve skipet var mellom 23 og 27 meter langs. Nyere dateringer viser at Storhaugskipet er Norges eldste kjente gravskip fra cirka 700 e.Kr.

Skipsgraven **Grønhaug** ligger i utkanten av Reheia, ved Bø ungdomsskole. Haugen var cirka 30 meter i diameter og 4 meter høy. Den rommet et skip som var 15 meter langt og 3 meter bredt. Høvdingen som var gravlagt lå på dundyner, noe som vitner om stor rikdom. Graven hadde tydeligvis blitt forstyrret av gravplyndrere, men det fantes fremdeles gjenstander da haugen ble utgravd i 1902, blant annet billedtepper og engelsk glass ble funnet. Grønhaugskipet er datert til cirka 930 e.Kr.

Jomfru Marias synål

Bautasteinen "Jomfru Marias synål" står like ved Olavskirken. Den var i sin tid en del av en steinkrets på fem bautaer. Det er antatt at denne steinsettingen var en del av et hedensk kultsted. Bautaen stod her da kirken ble bygget. Kirkeveggen er bygget i en liten bue rundt bautaen, det vitner om at det fremdeles var respekt for de gamle hedenske skikkene at kirken ble bygget. Bautaen er 7,2 meter høy og er en av Norges høyeste. Den har sannsynligvis vært en del høyere. Prester har i alle tider hogget biter av toppen, sagnet sier nemlig at den dagen steinen berører kirkeveggen er det dommedag. Avstanden mellom kirken og bautaen er i dag 9,2 cm.



Skjoldmøyene

Kongsgården på Ferkingstad

Ferkingstad er en av de største og eldste gårdene i Karmøy. Her finnes mange fornminner fra jernalder, slik som graver, nausttufter og bautasteiner. Navnet Ferkingstad kommer antakelig fra kong Ferking, som hadde en kongsgård her rundt 500 e.Kr. Her fantes blant annet en gildehall som hadde plass til 500 mann. Denne var tydelig i terrenget helt til slutten av 1800-tallet. I dag finnes ingen spor etter kongsgården.

Skjoldmøyene

På Stavasletta står to små bautasteiner som er 0,75 - 1,25 m høye og 0,5 - 0,6 m breie. Bautasteinene kalles Skjoldmøyene. I 1965 ble det registrert i alt fem bautasteiner her, men to var falt ned og en tredje lå i et steingjerde.

***K**ong Ferking lå i strid med kong Augvald på Avaldsnes om hvem som skulle ha kongedømme over Karmøy. Det siste slaget mellom dem var på Stavasletta. To av døtrene til kong Augvald var med faren i kamp som skjoldmøyer. Da faren falt satte de i et skrik, og druknet seg selv i elven Stolsånå. De ble gravlagt på Stava, og det ble reist steiner over gravene, disse bautaene blir kalt skjoldmøyene.*

De to bautasteinene som står her nå, markerte to av hjørnene i den sørligste av tre steinlegninger som ble registrert her i 1838. Anlegget har antakelig sett noenlunde ut som de fem dårlige jomfruer. Det er ikke kjent funn fra gravfeltet.

Nausttuftene på Hop

Nausttuftene er knyttet til sagnet om kong Ferking. Naustene er strategisk plassert ved Hopstjernet. Hop betyr smal, innelukket vik som verner mot storhavet. Her kunne båtene oppbevares i ly for havet. I dag kan en se rester etter båtostrekk, en båtstø og to store naust. Nausttuftene er over 30 meter lange og 5-6 meter brede.

Naustet på Lahammar

Nausttuften er vanskelig å få øye på i terrenget. Den er over 20 meter lang og 7 meter bred. Lahammar betyr ladested, så i sin tid var det nok mye aktivitet på dette området. Det har enda ikke blitt foretatt noen utgravninger her.



Skitnadal

Skitnadal

På gården Skitnadal, helt sør på Karmøy, finnes synlige kulturminner helt fra bronsealder og fram til slutten av 1800-tallet. Her er en stor konsentrasjon av fornminner med blant annet hustufter, gravrøyser, nausttufter, steingarder, åkerreiner og rydningsrøyser. Det er enda ikke foretatt noen utgravninger på området. Tydelige rester etter en gård fra nyere tid og et stort kaianlegg er med på å fremheve det spesielle kulturlandskapsområdet. Landskapet har blitt brukt som beiteområde frem til i dag, og har derfor ikke grodd igjen. Området har ingen uheldige inngrep og er helt unikt.

Lahammer



Gravhaug, Dale



Gravhaug, Dale



Gravhaug, Røyksund



Gravhaug, Østrem



Gravrøys, Haga



Gravrøys, Haga



Hustuft, Dale



Nausttuft, Haga



Nausttuft, Hovdastad

I Karmøy har vi mange automatisk fredete kulturminner, men de færreste er like tydelige som for eksempel Rehaugane. Her er noen eksempler på automatisk fredete kulturminner som er mindre tydelige.

Mål for fornminnefeltet:

- Utforme skilt- og skjøtelsplan for kommunens automatisk fredete kulturminner.
- Innarbeide skiltede fornminner/skjøtsel av fornminner som del av Kulturskrinet.
- Brosjyre om automatisk fredet kulturminner.





Olavskirken



Middelalderkirkegården, Ferkingstad

Middelalder 1030 – 1537 e.Kr.

Olavskirken

Kirken er det tydeligste kulturminnet på Avaldsnes og er det fremste minnesmerket om fordums storhetstid i Karmøy. Kirken ble påbegynt omtrent 1250 av kong Håkon IV Håkonson (1217-1263) som en del av et kongsgårdanlegg. Kirken ble viet til Olav den hellige. I kapittelet om kirkene kan en lese mer om Olavskirken på Avaldsnes.

Middelalderkirkegården på Ferkingstad

Kirkegårdsmuren ved Himmelsberg er avrundet i den ene enden, og har to rette hjørner i den andre. Opprinnelig var hele muren antakeligvis avrundet. Dette kan tolkes som en tidlig påvirkning fra den keltiske kristen-

dommen i Irland. Kirkegårdene fra denne perioden i Irland har også samme avrundede form. Dette har vært vanlig flere steder, også kirkegården på Avaldsnes var opprinnelig avrundet. Da kirkegården skulle utvides var påvirkningen katolisisme. Dermed ble de to hjørnene firkantete som var skikken i den katolske tro. Det har vært gravlegging her frem til 1920-årene. I 1853 ble den siste kirken som stod her revet, og ny ble bygget på Kvilhaug.

Middelalderkirkegård på Falnes

På Alveberg under gården nedre Falnes ligger enda en kirkegård fra middelalderen. Det har stått to kirker her, den første en kjenner til var en stavkirke. I dag finnes spor etter grunnmuren til den kirken som ble bygget på midten av 1600-tallet og revet da kirkestedet ble flyttet til Falnes i 1851.



Alveberg kirke. Maleri, Dag Einar Alfsen

Alveberg





Kirkene

Kirkene med inventar og omgivelser viser viktige sider ved vår kultur- og stilhistorie. Kirkestedets plassering er aldri tilfeldig. Ofte ligger de godt eksponert i landskapet. Flere av kommunens kirker ligger plassert slik at de er godt synlige fra havet, og dermed kan brukes som seilingsmerker.

Lovverk og forvaltning

Kirkene og kirkegårdene omfattes av flere lovverk. Kirkeloven, kulturminneloven og gravferdsloven er de viktigste. Det er altså Karmøy kirkelige fellesråd som er ansvarlig for kirke-
ne.



Olavskirken

Karmøy kommune har åtte kirker, hvorav to er bygget etter 1900. Byggeperioden har betydning for vernestatusen.

Kirker bygget før 1650

Alle kirker bygget før 1650 er i henhold til kulturminneloven automatisk fredet. Vedlikehold av disse kan bare skje etter rådgivning fra Riksantikvaren. Endringer krever vedtak både etter kulturminneloven og kirkeloven. Avaldsnes kirke er automatisk fredet.

Kirker bygget i perioden 1650-1850

Kirker fra denne perioden er automatisk verneverdige og dermed listeført. Kirker bygget i denne perioden har ofte et annet preg enn tidligere kirker. Deres alder, utforming og tekniske løsninger gjør dem til viktige dokumenter over norsk kirkebygging før de radikale og formmessige endringene rundt midten av 1800-tallet. Åkra gamle kirke hører til i denne kategorien.

Åkra gamle kirke



Kirker bygget etter 1850

Fra 1850 og frem mot 1900 var den mest aktive kirkebyggingsperioden etter middelalderen. Det kan tydelig sees på antallet kirker fra denne perioden i Karmøy, både Falnes, Torvastad, Ferkingstad og Kopervik kirke er bygget etter 1850. En del av kirkene er gitt et spesielt vern og følgelig listeført. Dette er fordi de er valgt ut som særlig interessante arkitektoniske eller kulturhistorisk verdifulle representanter for sin tid. Disse kirkene skal behandles på samme måte som kirkene oppført i perioden 1650-1850. For saker som angår listeførte kirker skal Riksantikvaren rådføres før det fattes vedtak etter kirkeloven. De øvrige er underlagt kirkeloven, og har ikke noe formelt vern. Disse er Ferkingstad kirke, Åkra nye kirke og Norheim kirke.

Olavskirken

I følge Snorres kongesagaer lå det en kirke på Avaldsnes kongsgård allerede tidlig på 1020-tallet. Olavskirken ble påbegynt omkring år 1250 av kong Håkon Håkonson. Denne er antakeligvis den tredje kirken som har stått her. Kirken er oppført i unggotisk stil med spisse buer. Portaler og vindusomramming røper slektskap med en gruppe kirker som springer ut fra Bergensgotikken i andre halvdel av 1220-tallet. Gråsteinsmurene er mellom 1,2 og 2 meter tykke. Manglende vedlikehold førte til at store deler av murene forfalt. På 1800-tallet var tårnet omtrent falt ned, det ble revet i 1834. Den siste store restaureringen foregikk på 1920-tallet. Da ble det blant annet reist et nytt tårn, en fri rekonstruksjon med samme grunnflate som det gamle tårnet.

Listeførte kirker

Automatisk fredete kirker, kirkene bygget mellom 1650 og 1850, samt kirker bygget etter 1850 som Riksantikvaren etter individuell vurdering mener har spesielle verneverdier er listeførte. Listeførte kirker i Karmøy er Avaldsnes, Åkra gamle, Falnes, Kopervik og Torvastad. At en kirke er listeført betyr at saker som gjelder endringer og større vedlikeholdsoperasjoner skal sendes Riksantikvaren for rådgivning.

Kirkeloven av 1851

I 1851 ble bygging av nye kirker regulert i egen lov om kirkers og kirkegårders utforming. Den satte for alvor fart i kirkebyggingen. Loven har ofte vært omtalt som årsak til at mange verdifulle, gamle kirker ble revet. Grunnen var at loven fastsatte at kirkebygget skulle romme minst 3/10 av menigheten, og at mange eldre kirker dermed var for små.



Falnes kirke

1800-tallets trekirker

Det finnes tre hovedtyper av kirker som ble bygget på 1800-tallet: langkirke, korskirke og åttekantkirke. Det er langkirken som har vært den vanligste i Norge, også på Karmøy. Det er kun Kopervik kirke som er formet som en korskirke. Mange kirker ble tegnet etter mønstertegninger, fra blant andre arkitekt Linstow, som også tegnet slottet. I perioden med massiv bygging av kirker var det mangel på arkitekter og andre skolerte bygningskyndige, så spørsmål om retningslinjer for bygging kom tidlig opp. Mønstertegningene ble lagt til grunn for mange kirker, men kirkene fikk likevel et sterkt lokalt preg, og det ble gjerne hentet inspirasjon fra nærliggende kirker.

Åkra gamle kirke

I november 1820 ble denne kirken tatt i bruk, bare fem måneder etter at den gamle ble revet. På tomten har det stått flere kirker tidligere, blant annet en stavkirke, som det fantes mange av i Karmøy tidlig i middelalderen.

Falnes kirke

Kirken ble bygget i 1851 etter arkitekt Linstows tegninger. Det opprinnelige kirkebygget var veldig enkelt, men ved restaureringen i 1938 fikk menigheten en mer detaljert kirke. Fra å være et stort rektangulært rom med galleri langs hele nordre vegg fikk de nå sakristi og dåpssakristi. Dermed fikk kirken også et kor, som de fleste andre kirker.



Kopervik kirke

Kopervik kirke

Kopervik kirke stod ferdig i 1861. Den er bygget i italiensk renessansestil, og arkitekten var J. W. Nordan. Nordan, som Linstow, tegnet flere kirker i landet i denne perioden. Dagens kirke er den første vi kjenner til i Kopervik.

Ferkingstad kirke

Ferkingstad kirke ble oppført i 1854. Kirken er en annen representant for trekirkene som på denne tiden ble bygget etter typetegninger av tidligere nevnte arkitekt Linstow. Den nåværende kirken er den eneste som har ligget på Kvilhaug. Tidligere kirker har stått ved Ferkingstad havn der middelalderkirkegården ligger i dag.



Ferkingstad kirke



Torvastad kirke



Torvastad kirke

Nåværende kirke er den tredje vi kjenner til på Torvastad. Også her har det stått en stavkirke. Dagens kirke ble bygget etter tegningene til Valestrand kirke, og arkitekten for kirkene var byggmester Ole Ottesen Vangberg. Kirken stod ferdig i 1880.

1900-tallets kirker

Vi har to kirker som er bygget etter 1900, dette er såkalte arbeidskirker. Arbeidskirkene ble bygget på 60-tallet og utover. Tanken var at man skulle drive med mer enn bare gudstjenester, for eksempel barne- og ungdomsarbeid, i egnede lokaler. Utformingen av disse kirkene, den nye kirkearkitekturen, har store variasjoner med bruk av moderne byggematerialer.



Norheim kirke

Norheim kirke

30. april 1978 kunne fastlandsdelen av det daværende Torvastad prestegjeld innvie den nye arbeidskirken på Norheim. Arkitekten var Bjarne S. L. Gjerde, og han la vekt på at bygget skulle være praktisk og mest mulig vedlikeholdsfritt.

Åkra nye kirke

Allerede på slutten av 1800-tallet startet diskusjonen om å bygge ny kirke på Åkra. Men det skulle ta lang tid før ny kirke ble reist, Åkra nye kirke stod ferdig i 1985, arkitekten var Børge Brandsberg-Dahl.



Åkra nye kirke

Kulturminner i landbruket



*Kartet viser
gårdsinndelingen
i Karmøy kommune.
Det er 149 G.nr.*

Landbruket har alltid vært viktig i Karmøy. Kombinasjonen av landbruk og fiske har vært vanlig. Denne kombinasjonen kommer tydelig frem om vi ser på kart over dagens gårdsinndeling, de aller fleste gårdsnumrene har sjølinje.

Det er mange kulturminner som kan knyttes til landbruket. Bolighus, løer, eldhus og andre uthus som har ligget i tilknytning til gårdstunet vil for det meste presenteres i del 3, i gjennomgangen av SEFRAKobjektene. Dette kapittelet vil stort sett ta for seg andre kulturminner i landbruket.



Kvernhusruin, Snørteland

Kvernhus

Det var vanlig at folk i Karmøy malte korn i bekkverkner. I de fleste bekkene med godt nok vannfall, har det stått minst en kvern. Det har også vært vanlig å demme opp bekker slik at en bedre kunne kontrollere vannressursene. Utover på 1900-tallet gikk kvernhusene ut av bruk, og de fleste forfalt og kan i dag kun finnes igjen som ruiner. I Risdalsbekken nord

for Skudenes stod det hele elleve kverner, og det var bygget opp seks stemmer. I Melstokkebekken på Stokkastrand skal det ha stått sju kvernhus. Et av dem er bygget opp igjen på de gamle murene, gjennom et prosjekt som Stokkastrand skole hadde på 1990-tallet.

I arbeidet med kulturminneplanen er det, i tillegg til kvernhuset på Stokkastrand, registrert to intakte kvernhus. Et står på Snørteland, og et står på Sandve. I tillegg er det registrert flere kvernhusruiner som vitner om hvor mange kverner som har stått i Karmøys bekker. Det finnes også mange stedsnavn, som Kvednabekken og Kvednavika, som forteller om tidligere bruk av bekker.



Kvernhus med flott, steinsatt bekk, Sandve



Kvernhus, Snørteland



Kvernhus, Sandve



Kvernhusruin, Risdal



Gjenoppbygget kvernhus, Stokkastrand



Steingarder, Tjostheim



Steingard, Haga



Steingard, Sandhåland



Steingardene i Karmøy er mange og flotte. De er vesentlige elementer i kulturlandskapet og viser blant annet hvor gamle grenser har gått. Etter hvert som ny jord ble tatt i bruk til dyrking, ble stein fra åkeren samlet og lagt i rydningsrøyser eller brukt til å bygge opp steingarder rundt åker og beitemarker. De eldste steingjerdene vi kjenner til knytter seg til jordbruket og er fra så langt tilbake som eldre jernalder. I nyere tid skjedde det en radikal endring i jordbrukslandskapet som følge av lov om utskifting av 1857. Utover på 1800-tallet skulle landbruket effektiviseres, og små åkerlapper og teiger ble slått sammen til større enheter, som ble delt mellom bøndene. Dette er kalt utskiftningen. Den foregikk til ulike tider i Karmøy, og i løpet av de første årene av 1900-tallet var utskiftningene fullført. De fleste innmarksgjerdene vi ser i dag er bygget opp i forbindelse med denne jordreformen. Utskiftningen førte også til at de gamle klyngetunene ble brutt opp, da folk flyttet husene sine slik at de lå i tilknytning til sin nye jord. En rekke nye gårdstun ble altså anlagt i denne perioden. Noen av steingardene i Karmøy er bygget av tilreisende fiskere i perioder med venting.

Jordkjelleren er typisk for Karmøy, det finnes trolig ikke et annet sted i landet med så mange bevarte jordkjellere. I motsetning til å bevare på grunn av sjeldenhet, er det i jordkjellerens tilfelle nettopp mangfoldet som må bevares. Kommunens register over jordkjellere omfatter nå cirka 400 stykker.

Det finnes mange ulike former og størrelser på Jordkjellere. Felles for de aller fleste er at de er bygget opp av stein, med en stor steinhelle på toppen. Deretter er jordkjelleren kledd med torv og beplantet med reinfann for å binde torvjorda.

***K**armøybuen stiftet bekjentskap med poteten på slutten av 1700-tallet. Den kommer opprinnelig fra Inkarike i Peru, og kom til Europa rundt 1560. "Potetprester" rundt om i Europa arbeidet for å spre kunnskapen om poteten i tråd med opplysningstidens idealer. Prestenes engasjement på området var et utslag av statens ønske om å forbedre næringsveiene. Poteten hadde mange fordeler, den ble blant annet en viktig kilde til C-vitamin. Faktisk er den fremdeles vår viktigste C-vitaminkilde. Avlingen var god og sammenlignet med kornet var den bedre tilpasset et kjølig og fuktig klima. Den krevde også mindre bearbeiding etter innhøsting enn kornet. Den måtte imidlertid oppbevares frostfritt, og det var nettopp derfor Jordkjellere ble bygget. Jordkjelleren er frostfri og holder en konstant kjølig innnetemperatur.*



Jordkjeller, Hauge



Jordkjeller, Stokkdal



Reinfann



Jordkjeller, Hillesland



Jordkjeller, Håvik



Jordkjeller, Liknes



Jordkjeller, Mykje



Jordkjeller, Gunnarshaug



Jordkjeller, Falnes



Jordkjeller, Fosen



Jordkjellere, Dale



Kulturlandskap, Vorre

Kulturlandskap

Kulturlandskapet er formet av mennesker og inneholder verdier som er knyttet til både natur- og kulturmiljø. Landskapet kan betraktes som et historisk dokument der både natur og kulturminner forteller om menneskenes bosetting, ferdsel og bruk av ressurser i nær og fjern fortid. Helheten i landskapsbildet og sammenhengen mellom ulike natur- og kulturelementer er viktig for opplevelsen og forståelsen av landskapet, vår kulturarv og historie.

For å kunne forvalte og ta vare på kulturlandskapet på best mulig måte er det nødvendig med kunnskap og informasjon. I arbeidet med kulturminneplanen har det vært naturlig å ta utgangspunkt i *Plan for landbruks-, natur- og friluftområder i Karmøy kommune LNF (2002)* hvor det er presentert en oversikt over viktige kulturlandskapsområder i kommunen.



Beiningen

Falnes og Beiningen

Området er preget av nærhet til havet, det har et helhetlig preg uten store innslag av nyere tekniske inngrep. Det finnes mange verdifulle kulturlandskapselementer her, blant annet fyrstasjon, steingarder og flere SEFRAKregistrerte objekter som naust, sjøhus, gårdstun, uthus og jordkjellere. Det finnes også fornminner innenfor dette området. Landskapsområdet ligger som en ramme rundt kystbyen Skudeneshavn. Området er i rapporten Vakre landskap i Rogaland vurdert som et område med meget høy landskapsverdi av nasjonal interesse. Området er også registrert som viktig område for kultur og landskap i Plan for LNF- områder i Karmøy kommune.

Risdal

Området mellom Syre og Risdal er et godt bevart, helhetlig kulturlandskap som er preget av beite, lyngmark og myr. I dette åpne landskapet trer flere interessante kulturlandskapselementer frem og gir et spennende og variert område. Det ligger historisk viktige SEFRAKregistrerte gårdstun på både øvre og nedre Risdal. Ellers er det steingarder, fegater, inngjerdete hager og kvernhusruiner som preger området. Her finnes kulturmarkstyper som beitemark, slåttemark, hasselhage, torvmyr og lyngmark. Det finnes også flere registrerte fornminner i området. Alle kulturminnene gir området en historisk kontinuitet. Bortsett fra riksveien som skjærer gjennom Risdal er om-



Risdal



Feøy



Risdal



Feøy

rådet lite preget av nyere inngrep som forringer dets kvalitet. I rapporten Vakre landskap i Rogaland er området vurdert som et område med høy landskapsverdi av regional verdi.

Feøy

Her finnes et særpreget kulturlandskap preget av kystkultur og fiske. Kulturlandskapet består av mindre jorder, større områder med lynghei og myr i små dalsøkk. Lyngheiene blir skjøttet

med beiting av sau og noen steder også gjennom lyngbrenning. Lyngbrenning gir grunnlag for å opprettholde en livskraftig kystlynghei. På Feøy finnes flere kulturminner som rester etter gruvedrift, steinbruer, båtopptrekk og bygningsmiljøer. Flere områder på Feøy er regulert til spesialområde bevaring og er i liten grad preget av nyere inngrep. Disse områdene er beskrevet i kapittelet om områder som er regulert til spesialområde bevaring.



Bratt-Helgeland

Bratt-Helgeland

Bratt-Helgeland utgjør en av de best bevarte kystlynghei-gårdene i Rogaland. De bratte skrentene med beite ned mot sjøen, innmark og lynghei gir området et særpreg som er representativt for Haugalandet. Sammenhengen fra sjø til hei gjør området komplett, og er uttrykk for dype røtter til fiskerbondetradisjonen. Naustområdet viser tilknytning til sjø og fiske. Her finnes steingarder, jordkjellere, oppmurte beiteterrasser og veger. Området er lite preget av nyere inngrep og har lang kontinuitet. Området er med i rapporten Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Norge.



Bratt-Helgeland



Hovdastad

Tjøstheim, Dale og Hillesland

Området er et godt bevart og helhetlig kulturlandskap. Det preges av dyrket mark, gamle steingarder og spredt eldre og nyere gårdsbebyggelse. Det er registrert et stort antall automatisk fredete kulturminner her, blant annet gravrøyser, nausttufter, båtopptrekk og en bygdeborg. Kulturlandskapet holdes i hevd ved at det fremdeles blir drevet aktivt landbruk.



Hemnes/Dyrland

Sandhåland og Hemnes

Området er særegent for Karmøy med sitt ”steingardskystkulturlandskap” med tilhørende bygninger, båstøer, sjøhus, naust og vegfar. Steingardene i dette området er spesielt flotte og forseggjorte.



Hemnes/Dyrland



Åkra

Fra Åkra til Ferkingstad, på østsiden av bebyggelsen

Landskapet som ligger øst for bebyggelsen på Åkra strekker seg ubrutt helt til Kvilhaug, øst for Ferkingstad kirke. Området inneholder viktige kulturlandskapskvaliteter som beitemarker, store jorder, jordkjellere, vegfar og lange steingarder.

Torvastad

I området rundt Torvastad kirke, både ned mot sjøen, og innover land ligger et flott kulturlandskap. Landskapet er mer kupert enn det vi finner lengre sør. Jordene ligger gjerne i små daler mellom bergknausene. Det finnes flere viktige kulturminner her, blant annet den



Kirke og landskap, Torvastad

gamle Postvegen, Olavskilden, jordkjellere og andre bygg som knytter seg til landbruket.

Utfordringer

Verdiene i det historiske landskapet er truet av gjengroing og utbygging. Det er derfor viktig å ha en bevisst holdning til vern av kulturminner, naturmiljø og landskapsestetiske verdier i all planlegging. Kulturlandskapet er i stor grad formet av jordbruk, og er fremdeles avhengig av et aktivt jordbruk for å holdes ved like. Det er viktig at det moderne jordbruket tar vare på mangfold og særtrekk i landskapet.

Etter hvert som beitemarker og jorder ikke lengre er i bruk vil vegetasjonen ta over og kulturlandskapet forringes og kan i verste fall ødelegges. Sauebeiting har vært vanlig i hundrevis av år og er en effektiv og skånsom måte å forebygge gjengroing på.

Tiltak for å ivareta kulturlandskapet:

- Istandsetting eller vedlikehold av bygninger og andre kulturminner
- Opprettholdelse av drift, for eksempel ved tradisjonelle driftsformer i landbruket
- Gjenoppretting av natur, for eksempel å åpne bekkeløp
- Skjøtsel av vegetasjon og kulturmarkstyper
- Tilpassing av nye byggverk og anlegg til naturgitte og etablerte omgivelser
- Informasjonstiltak



5. klasse 2003, Hauge skole pleier Fyrstehaugen på Reheiå

Mål, kulturminner i landbruket:

- Bevare jordkjellere, gårdsanlegg, steingarder og andre elementer i kulturlandskapet som sommerfjøs, kvernhus og kvernhusruiner.
- Prioriterte kulturlandskapsområder bevares. I disse kulturlandskapsområdene er det ikke ønskelig med større utbygginger eller andre større endringer, eventuelle endringer bør i så fall skje på kulturlandskapets premisser.
- Områdene er sårbare for inngrep som kan ødelegge dagens karakter. Videreutvikling må i størst mulig grad ta hensyn til kulturlandskapet og bebyggelsen.
- Risdalområdet må holdes fritt for nye inngrep som vil ødelegge helheten i det historiske kulturlandskapet. Industrifeltet som ligger like sør for Syrevegen må ikke trekkes lenger nord
- Det er flere områder på Feøy som er regulert til fritidsbebyggelse. Hyttebygging må tilpasses kulturlandskapet.

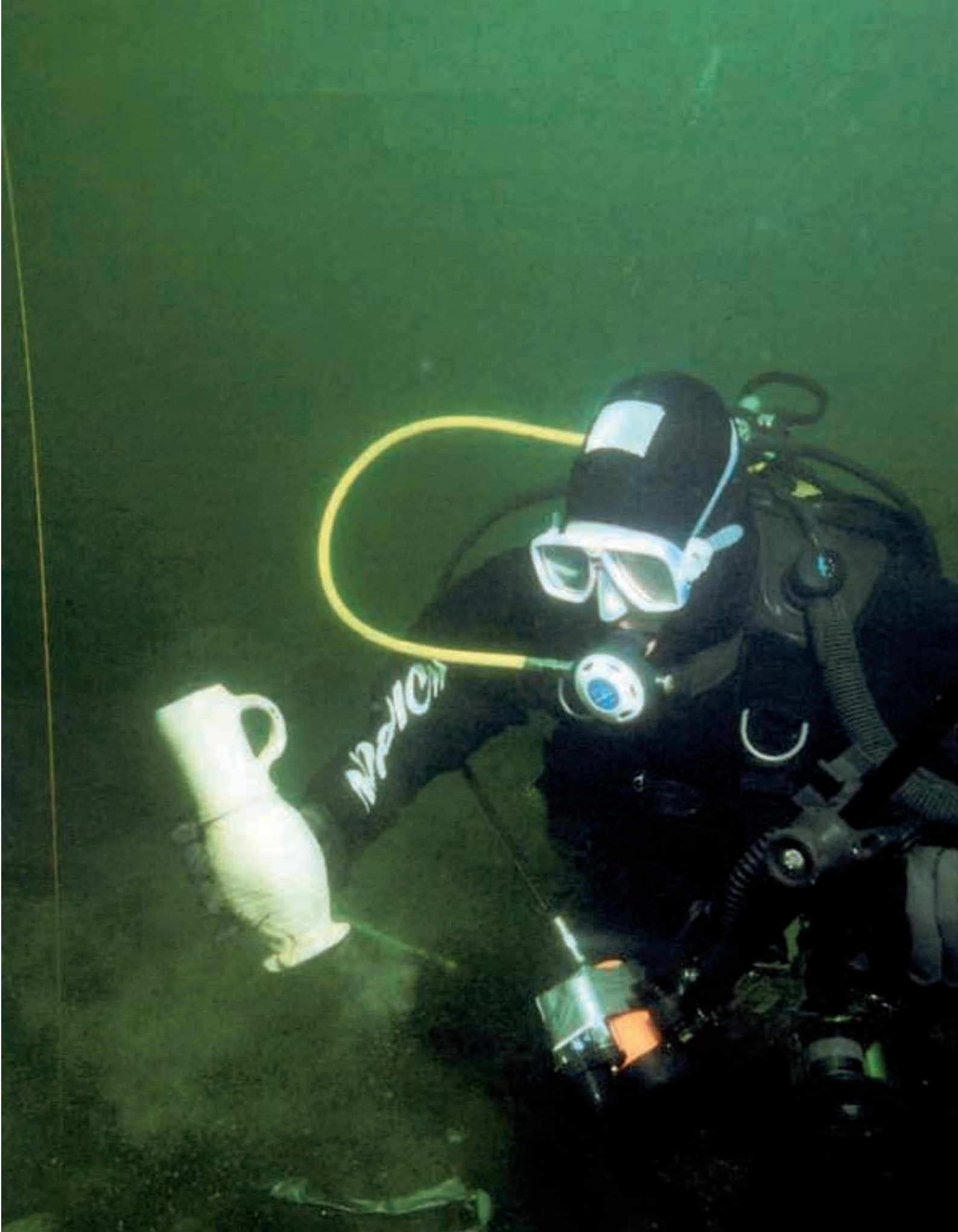


Kulturminner under vann

Kulturminner under vann omfatter alle spor etter mennesker fra siste istid og frem til i dag. Disse kulturminnene er viktige bidrag for å fortelle historien om folk langs kysten. Kulturminnene kan for eksempel gi kunnskap om utnyttelse av naturressurser og om handelsforbindelser med andre land og folk. Kulturminner under vann er stadig truet av nedbrytningsprosesser og plutselige endringer i kulturminnets omgivelser. Gjenstander som havner under vann har forskjellige forutsetninger for å bli bevart, avhengig av miljøet de havner i. Bevaring av kulturminner på funnstedet er ofte til det beste for kulturminnet.

Stavanger Sjøfartsmuseum er et av fem museer i Norge som har forvaltningsansvar for kulturminner under vann. Institusjonen har det faglige ansvar for kulturminner i vann innenfor Rogalands grenser. Museet behandler søknader om tillatelse til inngrep på sjøbunnen og gjennomfører de registreringer og utgravninger som er nødvendige før eventuelle tiltak settes i gang. Det er etter kulturminneloven meldeplikt ved inngrep i sjø som kan få følger for kulturminner under havoverflaten.

Det er registrert mer enn 30 skipsvrak langs Karmøy kommune sin kystlinje.





Marinearkeologisk funn fra dykking på Avaldsnes

Kulturminneloven § 14:

Staten skal ha eiendomsretten til mer enn hundre år gamle båter, skipsskrog, tilbehør, last og annet som har vært ombord eller deler av slike ting når det synes klart etter forholdene at det ikke lenger er rimelig mulighet for å finne ut om det er noen eier eller hvem som er eier.

Kulturminneloven gir beskyttelse av kulturminner både på land og under vann. Det er, etter § 14 i kulturminneloven, lovpålagt meldeplikt dersom en finner noe som kan være et kulturminne. Det er lett å melde fra om funn, en fyller ut et skjema og sender dette til Stavanger Sjøfartsmuseum.

(<http://www.norsk-sjofartsmuseum.no/images/funnskjema.pdf>)

Med undervannsskilt går Norsk Sjøfartsmuseum nye veier for å formidle kystkultur. Målgruppen er dykkere og det er i første omgang skipsvrak som skiltes. Prosjektets målsetting er å drive mer aktivt skjøtsel av kulturminnet, skape en bevissthet blant dykkerne om kulturminner som verdifulle, og en bedre formidling av kulturminner under vann.

Dykker i arbeid





Vikjå

Havner, sjøhus og naust

Bøndene på Karmøy drev ikke bare med jordbruk, kombinasjonen av jordbruk og fiske har vært vanlig. Naustet er det synlige uttrykket for sjøbruket i det gamle bondesamfunnet. I tidligere tider fantes det sjelden kaier og brygger i naustmiljøene, båtstøer var mer praktiske. Båtstøene skrår ned fra naustet og ut i sjøen, ofte så langt at båten kunne ligge trygt her også ved fjære. Utover på 1800-tallet dukket det opp flere større sjøhusbygninger. Sjøhusene forteller om hvordan folk utnyttet og tilpasset seg de mulighetene som kommersielt fiskeri bød på. I Karmøy ble det bygget mange store sjøhus som ble brukt til aktiviteter som var knyttet til fiskeriet. Flest sjøhus ble brukt i

sildesaltingen, men også andre aktiviteter, som bøkning av tønner, bøting og nottørking, ble lagt til sjøhusene. Naustmiljøene spilte likevel fremdeles en viktig rolle i gårdsøkonomien.

I dag er de større havnene attraktive boligområder. Det er mange eksempler på at gamle sjøhus blir revet for å gjøre plass til store leilighetskomplekser. Havnenes opprinnelige funksjon svekkes sakte men sikkert. I utviklingen av de større havnene i Karmøy er det viktig å ha fokus på at gamle sjøhus og hus også må bevares. Endret bruk gir ofte muligheter for bevaring, og kommunen må være villig til å se på slike muligheter der det er naturlig.



Åkra



Kopervik havn



Beiningen



Beiningen



Vik

I dag er mye av den gamle sjøvendte bebyggelsen revet og det blir viktigere enn noen gang å tenke på *både* utvikling og vern i den videre moderniseringen av havnene.





Naley



Sandve havn



Skudenes



Skjersund



Skudenes



Skudeneshavn



Solhålo



Tommervik



Vikingstadsjoen



Vikingstadsjoen



M/S Kristina og M/S Rima

Fartøyvern

Det er flere lag og foreninger i Karmøy som driver direkte eller indirekte med vern av fartøy og båter. Ved innløpet til 2008, er 3 fartøyer i Karmøy registrert på Riksantikvaren sin verneliste. I tillegg er det flere aktører som er med på å ta vare på den maritime historien til Karmøy. Museet i Mælandsgården, Åkrehamn Kystmuseum og Karmøy Fiskerimuseum har til sammen mer enn 20 båter i sine samlinger. Det er kun Karmøy Fiskerimuseum som har et fartøy på sjøen. Resten av båtene inngår som del av de museale utstillingene, men er plassert på land. I tillegg driver Kystlaget Kormt og Karmøy Råseglarlag med arbeid som innbefatter vern, restaurering og bruk av

eldre båter. Det er og flere verneverdige fartøyer hjemmehørende hos privatpersoner og firmaer i Karmøy, som ikke er listeførte hos noen offentlig myndighet som verneverdige. Når det gjelder økonomiske støtteordninger til fartøyvern er midlene fra Karmøy kommune svært begrenset. De tre fartøyene som er med på Riksantikvaren sin verneliste, har alle mottatt støtte fra Karmøy kommune de siste årene. Beløpene er relativt beskjedne, men det gir en signaleffekt om at Karmøy kommune har en vilje til og en forståelse for fartøyvern.

Hva skal vernes og hvorfor?

Det vil alltid være vanskelig å avgjøre hva som skal vernes for ettertiden. Kriteriene som blir lagt til grunn har utviklet seg og delvis forandret seg siden fartøvernets spede begynnelse.

Vernekriterier kan være:

- Sjeldenhet
- Autentisitet
- Representativitet, enten for båttypen eller for regionen
- Alder
- Historie

I tillegg til å bevare selve fartøyet er det ønskelig å bevare og holde i hevd kunnskapen om hvordan fartøyet ble brukt, og hvordan livet om bord var.

Følgende fartøy i Karmøy kommune er registrert på Riksantikvarens verneliste:

M/S Rima

Eier: Åkrehamn Fartøyvernforening

Anskaffet: 2006

Rima ble bygget ved Lista Trebåtbyggeri og ble levert til Georg K Georgsen i Vedavågen i april 1961. Ferdig utrustet kostet Rima kr 98 000. Rima ble i de første årene brukt på rekefiske, men tråling etter industrifisk ble snart det viktigste. Motoren er en Caterpillar på 325 HK som ble satt inn i 2000. Vinteren 2001 gjennomgikk Rima en større ombygging på Sevland Slip & Mek. Fartøyet gikk nå inn i trålfiske etter reker. Etter noen år ble båten solgt og Rima ble liggende på Salvøy

M/S Rima





M/S Kristina

i Vedavågen uten å ha vært på fiske de siste årene. Høsten 2006 skulle fartøyet hogges, og dette skapte et ønske om å ta vare på Rima. Åkrehamn Fartøyvernforening ble dannet og kom etter samtaler med Riksantikvaren frem til at foreningen kunne overta fartøyet. Rima ble unntatt kondemnering, formelt vernet og oppført på verne listen. Fra overtakelsen i 2006 og frem til utløpet av 2007, har foreningen lagt ned ca 2 800 timer dugnad på Rima og hatt utlegg på ca 60 000,- Det gjenstår fortsatt en del arbeid og det jobbes med finansiering av det resterende arbeidet.

M/S Kristina

Eier: Karmøy Fiskerimuseum

Anskaffet: 1985

Listerskøyten Kristina ble bygget på Lista i 1917, som klinket motorskøyte med brakengler, for en fisker på Sørlandet. Denne fisken maktet ikke å gjøre opp for fartøyet, og Kristina ble overtatt av Andreas Haga Sandve og Lars Berdinus Vikra, fra Sandve. Kristina har i hovedsak blitt brukt til kystfiske, i sildefiske fram til 1932 og deretter snurrevadfiske. Kristina fikk som ny installert en 16 hk Skudemotor fra Skudeneshavn. I 1939 ble det satt inn en 24 hk Rapp, som fortsatt står i båten. I 1935 ble det bygget et nytt styrehus. Kristina er uendret med tanke på konstruksjonen.

I 1993 ble det satt i gang et omfattende restaureringsarbeid, men det viste seg at Kristina hadde bruk for ytterligere restaurering for noen år siden. Omfattende råteskader og behov for nytt styrehus meldte seg. Karmøy Fiskerimuseum søkte Norsk Kulturminnefond om økonomisk støtte, og fikk tildelt kr 100 000,- til arbeidet. Museet måtte stille med et tilsvarende beløp og Kristina har nå fått utbedret skadene og seiler med nytt styrehus. Kristina står i fylkesplanen for kulturminner fra 1989.

Losbåten Skudenes

Eier: Stiftelsen Losbåt 21 Skudenes

Anskaffet: 1998

Losbåten Skudenes ble bygget på Laksevåg i 1900 hos Brunchorst og Dekke, for Skudeneslosene Johannes Sivertsen, Ivar Rasmussen og Tobias Høyenes. Skøyta ble bygget etter tegninger av Ananias Dekke. Senere ble fartøyet overtatt av losene S. B. Thomassen og Tolleiv Høyenes. Thomassen sto som los om bord i skøyta i 48 år. I 1949 ble skøyta solgt til fisker Didrik Larsen på Karmøy. Han bygde skøyta om til fiskebåt og døpte den "HEIDI". Skøyta gikk inn i fisket etter storsild og vårsild og senere reketråling mellom Lindesnes og Jæren. I 1961 kjøpte Anne Tinne og Mogens Friis skøyta og bygde den om til seilskøyte med ketchrigg. Den fikk tilbake navnet "SKUDENES". Arbeidet med tilbakeføringen ble ledet av los Thomassen. Skudenes ble atter restaurert i 1986, og i 1996 ble fartøyet kjøpt tilbake til Skudenes av Trond Viding Tvedt. I 1998 overtok "Stiftelsen Losbåt 21 Skudenes" ansvaret for fartøyet. Det har vært utført en hel del arbeid på fartøyet de siste årene, men

det er fremdeles behov for å utbedre fartøyet på enkelte punkter. Som så mange idealistiske stiftelser, sliter også denne med å rekruttere nye medlemmer. Det er og et behov for kapital til å utbedringen.



Losbåten Skudenes



Losbåten Skudenes



Fyrstasjonene

Fyrstasjonene er, med sin beliggenhet, med på å karakterisere Norge som kyst- og sjøfartsnasjon. Hvert fyr er del av en helhet, en kjede av fyr – uten begynnelse eller slutt, som strekker seg verden rundt. Hvert fyr har fått en plassering og utforming som gjenspeiler rent funksjonelle og farvannsmessige forhold. Et fenomen som ble typisk for mange fyrstasjoner var material- og formvalget. Et blick på Geitungen fyr utenfor Skudenes er et eksempel på denne særegne utformingen.

I utgangspunktet er alle fyrstasjonene verneverdige fordi hvert enkelt fyr utgjør et ledd i en sluttet struktur som i seg selv har kulturhis-



torisk verdi. Riksantikvaren har i samarbeid med Kystdirektoratet utarbeidet en verneplan for å sikre et representativt utvalg fyrstasjoner. Dette har resultert i flere fredete fyrstasjoner. Av kommunens fire stående fyrstasjoner er tre fredet; **Høyevarde fyrstasjon**, **Geitungen fyrstasjon** og **Skudeneshavn fyrstasjon**.

Avfolkingen av fyrene var en konsekvens av den teknologiske utviklingen med automatisering og fjernstyring av driften. For å sikre at de avfolkede fyrstasjonene fremdeles blir besøkt og ivaretatt på en forsvarlig måte, bør forholdene legges til rette for ny bruk. Det er flere forsøk i fylket på ny bruk av fyrstasjonene. Overnatting, kafé, galleri og andre kulturaktiviteter er eksempler på ny bruk.

Vikeholmen fyrstasjon

Fyrstasjonen ble opprettet i 1849, som resultat av det aktive sildefisket i havet utenfor Skudeneshavn. Bygningene som står her i dag ble bygget i 1875. Fyrboligen er en av de første i landet som ble bygget i betong. Anlegget har i senere tid blitt restaurert utvendig. Fyrstasjonen ble nedlagt i 1908, og forvaltes og vedlikeholdes i dag av Skudeneshavn Sjømannsforening. Fyrstasjonen er regulert til spesialområde bevaring.

Vikeholmen fyrstasjon





Vindkjesten

Feøy fyrstasjon Søndre Vindkjeftholmen

Fyret ble opprettet i 1871 og var ment som et fyr for vårsildfisket og for fartøy som kom inn ved Utsira og søkte havn på Karmøys vestsida. Fyret ble plassert i en hjørnelykt på bolig- huset, i høyde med stueetasjen. I tillegg til bolig/fyr, var det uthus og naust med båtopp- trekk.

I 1901 ble det satt opp ny hjørnelykt og i 1928 ble fyret nedlagt og avfolket. Eiendom- men ble solgt til private. Boligen var i bruk til 1951 og huset ble da flyttet til Duøy, hvor det fremdeles står. I dag står det igjen grunnmurer fra bolighuset, uthuset og et naust.



Vindkjesten



Skudenes fyrstasjon



Geitungen fyrstasjon

Fredete fyrstasjoner

De tre fredete fyrstasjonene er nærmere beskrevet i kapitlet om fredete objekter i del 3. I dette kapitlet presenteres de derfor kun med bilder.



Høyevarde fyrstasjon



Smeltehytta, Visnes

Tekniske og industrielle kulturminner

Tekniske og industrielle kulturminner er fellesbetegnelsen på kulturminner som er knyttet til utnyttelsen av naturressursene. Malm og mineraler, skog, fiske og vannressurser har dannet grunnlaget for viktige industrier. Disse kulturminnene er kulturhistorisk verdifulle, da de representerer ulike tidsepoker og retninger i teknologi- og industriutviklingen. Det økende tempoet i utviklingen av teknologi og nye arbeidsmetoder har ført til at flere av de eldre industribygningene og fabrikkene mister sin opprinnelige funksjon. For noen tiår

siden ble det klart at denne utviklingen hadde skapt et behov for å verne og formidle sporene etter den tidlige industrialiseringen før de ble visket bort, og eksisterende kunnskap glemt. Frem til da hadde ikke denne typen kulturminner fått noe særlig oppmerksomhet fra myndighetene. Heldigvis er mange eiere og lokalsamfunn engasjerte i forbindelse med ivaretagelse av slike kulturminner, et eksempel er arbeidet for å få i gang aktivitet rundt Karmlund mølle.



Bø teglverk

Truslene mot tekniske og industrielle kulturminner er mange, blant annet har de ofte vært ute av drift i mange år. Naturlige følger er manglende vedlikehold og forfall.

Gjennom arbeidet med kulturminneplanen har kulturavdelingen opparbeidet seg en god oversikt over hvilke industrielle og tekniske kulturminner som finnes i Karmøy. Det har vært nødvendig å foreta et utvalg blant de kulturminnene vi har i kommunen, og følgelig er det noe som ikke kan tas med. Ved rullering av kulturminneplanen vil det bli vurdert om det er flere industrielle og tekniske kulturminner som bør tas med.

Tunnelen på Bø

Bø teglverk kom i drift fra 1876. Mursteinen fra teglverket var av god kvalitet, og den ble brukt som byggemateriale i flere hus i Karmøy. Mye av steinen ble sendt til Bergen, og etter bybrannen i Ålesund i 1905 ble det arbeidet på spreng for å skaffe nok stein til oppbyggingen av byen. I 1950-årene var produksjonskapasiteten på fem millioner stein årlig. Teglverket ble nedlagt i 1969, og etter noen år ble bygningene revet.



Tunnelen er det eneste som står igjen etter Bø teglverk. Den er bygd som en hvelvbru i en kombinasjon av naturstein og tegl. Brua er en undergang under hovedvegen, anlagt for at teglverket skulle kunne frakte leire fra uttaket på vestsiden av vegen og øst til selve teglverket. Brua ble bygd som del av hovedveganlegget Haugesund-Utvik. I dag ligger det et industriområde i det gamle leiruttaket.



Demning Litlavatnet, Skudeneshavn



Den gamle vannverksbygningen på Brekke

Vannforsyning

Tilgang på vann har alltid vært viktig, vannet kunne brukes til drikke og matlaging, vasking eller som kraftressurs. Først brukte man bekker og naturlige kilder som vannforsyning, man måtte ut i brønnen eller bekken etter vann. Det var først på begynnelsen av 1900-tallet at tanken om innlagt vann kunne realiseres. Demningen ved Litlavatnet i Skudeneshavn ble bygget allerede i 1912, i forbindelse med etableringen av det første vannverket.



Demningen i Tistreidvannet er Norges høyeste tredemning.

Det finnes også noen gamle vannreservoar som ble brukt under sildefisket. Brønner og vannpumper beskrevet her bør reguleres til bevaring.



Brønn, Naley



Brønn Feøy



*Vannpumpe med brønn,
Skudenes*



Vannpumpe med brønn, Åkra, bygget for fiskere i 1909



Karmlund Mølle

Karmlund Mølle

I andre halvdel av 1800-tallet ble det bygd en mølle ved Fiskånå. Den første bygningen var mye mindre enn dagens. Den nåværende møllebygningen ble reist i 1912, og var i drift frem til 1970. Møllen hadde en stor produksjon av de Avena-havregryn. Karmlund Mølle fungerte også som leiemølle. Markedet strakte seg etter hvert fra Aust-Agder til Trondheim, og møllen hadde de beste årene under 2. verdenskrig med 20 mann i arbeid. I dag er det igjen aktivitet i møllebygningen. Stiftelsen Green Eagle har restaurert bygget og laget kafé, utstillingslokaler og flere kunstnerverksteder. Nå arbeider de med å få restaurert og satt i gang de gamle maskinene som fremdeles står i mølla.



Karmlund Mølle

Visnes

I dag er Visnesområdet, inkludert utskipingshavnen, regulert til spesialområde for bevaring. I området ligger flere bygninger fra driftstiden. Blant annet er administrasjonsbygningen og en arbeiderbolig er bevart. Også gruveinnganger, havnen, utskipingskai, verksløa, fransahagen, ridestier og smeltehytta er viktige minner etter gruvevirksomheten. Museet på Visnes har også mange kulturminner i form av gjenstander, bilder og en modell av Visnes fra 1890 som forteller om den aktive bergverksperioden. Det foreligger planer om å bygge tak over den gamle smeltehytta. Kun murene står igjen i dag. Det planlagte bygget skal benyttes til diverse kulturarrangement.

Bebyggelsen som ligger rundt gruveområdet, og som ikke er regulert til bevaring, har likevel en verdi i form av at de har vært en del av gruvevirksomheten. Denne bebyggelsen må evalueres ved en rulling av planen eller i hver enkelt sak.

Rundt om i kommunen, samt i Haugesund kommune finnes også kulturminner som har tilknytning til Visnes. Etter at den første driftsperioden tok slutt på midten av 1890-tallet flyttet mange familier fra Visnes. Svært mange tok med seg sine boliger når de flyttet og førte dem opp igjen i Karmøy eller i Haugesund. Noen av disse kan sees på side 115 og 116.



Administrasjonsbygget



Administrasjon og havn



Barn på Visnes



Smeltehytta før



Smeltehytta nå



Ridestiene



Frihetsstatuen

Driften av Vigsnes Kobberverk tok til i 1865. Dette skulle utvikle seg til å bli et samfunn med egen butikk, skole, sykehus og meieri. Før oppstarten av gruvene i Sulitjelma skal Vigsnes ha vært Nordens største bergverk. Driften deles i to perioder, 1865-1895 og 1899-1972. Den første perioden var den mest aktive. Etter den første perioden var det avfolking, og mange tok med seg sine boliger og førte dem opp andre steder, både i Karmøy og i Haugesund. Verket sysselsatte på det meste 800 mann, og det bodde omtrent 3000 mennesker innenfor anlegget. Charles Defrance var den belgiske bergverksingeniøren som drev verket. Han var natur- og friluftsinteressert og fikk beplantet det nakne landskapet. Han fikk blant annet bygget ridestier i Fransahagen. Kobberet som ble brukt i frihetsstatuen i New York ble hentet fra Visnes.



Dalabrekkå 46



Avaldsnesvegen 1A



Bjørnsonsgate 54



Fedjedalen 8



Fedjedalen 5



Dalabrekkå 67



Jens Risøensgate 156



Haraldsgaten 141



Hasselgaten 50



Hålandvegen 15



Helganesvegen 2A



Jens Risøens gate 160B



Haraldsgaten 40



Henrik Ibsensgate 25



Hovedgaten 48



Møllevengen 75



Roald Amundsensgate 36



Sandbakkane 35



Skåregaten 126



Skjoldavegen 40



Sundgaten 137



Torfæusgaten 9



Spannavegen 981



Strandgaten 63



Sørhauggaten 102



Torvastadvegen 478



Torvastad



Jens Risoensgate 168B



Jomfruvegen 95



Kirkevegen 3



Sørstokke gruver

Sørstokke gruver

Etter suksessen på Visnes ble det ”klondykestemning” i Karmøy og det ble foretatt gruvestikk flere steder i kommunen. På Sørstokke hadde de mest hell og fant både kopper- og svovelkis. Det var kun kopperkisen som var

ren nok til å kunne benyttes. Det var gruve-drift her i to perioder, 1890-1897 og 1911-1914, det ble tatt ut omkring 7300 tonn masse i løpet av driftsperiodene. De to gruvesjaktene, rester etter bygninger og maskiner er fremdeles å se på området. Det står skilt på området som forteller om driften.



Feøygruvene

Det ble drevet gruvedrift på Feøy, nærmere bestemt Ulvøy, i to perioder. Den første perioden gikk fra 1895 til 1901, gruvedriften sysselsatte da 10 mann. I starten var det magnetkis som ble utvunnet, men i 1899 ble det påvist nikkel i malmen og deretter ble gruvene drevet som nikkelgruver. I 1910 ble det gjort en avtale mellom Fæø Grubekompani og Evje nikkelverk om videre drift av gruvene. 25

mann var ansatt i 1910. Det stod flere bygninger på gruveområdet, blant annet forsamlingshus, butikk og kontorbygg. Gruvene ble drevet frem til 1936. Den samlede produksjonen i gruvene er anslått å være cirka 38 000 tonn malm. Gruvesjakten skal være 200 meter dyp.

I dag er det ingen bygninger igjen på gruveområdet, men sporene etter gruvedriften er fremdeles tydelige.



Tåkelurfabrikken

Tåkelurfabrikken ligger i Søragedå i Skudeneshavn. Det var ansatt 7-8 mann på fabrikken, men også smed, kobbersmed og skomaker bidro i produksjonen, så totalt var det cirka 30 mann i arbeid. Fabrikken ble drevet frem til 1960.

Båtene signaliserte vanligvis med flagg, men i dårlig vær og tåke måtte mannskapene benytte seg av lydsignaler. Ole Christian Hansen tok i 1881 ut verdenspatent på tåkeluren (Hansa-

luren) Den fungerer som et orgel, med tre blåsebelger. Disse pumper vekselvis luft inn i den tredje belgen som er fjærbelastet. Fra den går luften videre inn i luren.

Tåkeluren ble ikke bare solgt på det norske markedet, marine og fyrvesen over hele verden kjøpte tåkeluren. Den er også blitt brukt til å varsle sandstormer og skogbranner.





Trafotårn, Ferkingstad

Telefonkiosk

Den røde telefonkiosken er blitt et landemerke. Den så dagens lys i 1933 etter en arkitektkonkurranse som ble vunnet av arkitekt Georg Fasting fra Bergen. Det var først etter krigen at telefonkiosken spredde seg til hele landet. I Karmøy har vi en slik telefonkiosk igjen, denne står i Kopervik. Det er satt opp en nasjonal verneplan med 100 telefonkiosker som skal bevares. Telefonkiosken i Kopervik er ikke blant disse.



Telefonstolpe med steinkar



Porsholmen, Vedavågen

Fiske og sildesalting

Føring, salting og eksport av sild, skapte grunnlaget for en livlig handelsvirksomhet i Karmøy. Karmøybuen ble på et tidlig tidspunkt trukket inn i omsetningsprosessen. I begynnelsen var dette i samarbeid med byborgere og senere til dels i konkurranse med byborgerne. Liberaliseringen av "Handelslovene" i 1842 la forholdene til rette for at folk fra Karmøy i større grad kunne utnytte de økonomiske mulighetene som sildefisket gav. I 1855 var det på strekningen Skudenes- Holmengrå ved Bergen, registrert hele 816 sildesalterier, med en samlet kapasitet på 584 000 tønner. De aller fleste av disse salteriene var

eid av folk utenfor byene. I Karmøy finner en fortsatt noen av disse store sildesalteriene bevart. Rundt hele Karmøy finner man fortsatt spor etter denne saltingen

Mye av den silden som ble saltet i Karmøy, ble eksportert til de baltiske land, særlig Riga var en stor mottaker. Senere ble også deler av Sverige en mottaker av silden vår. Dermed ble Østersjøområdet vårt viktigste eksportmarked.

Det er hevdet at denne saltingen og eksporten av sild, la grunnlaget for den urbaniseringen som fant sted i vår region. Både Skudenes-havn, Kopervik og Haugesund vokste frem



Sildekumner, Våga



Ruiner etter ishus, Dale



Sjøhuset er under restaurering, Kvartnes

*På kaien på Åkra står
kun pipa igjen etter et
større fiskehermetikk-
anlegg*



Åkrehamn kystmuseum, tidligere sildesalteri

som ladesteder og byer, med bakgrunn i den handelen som sildefisken førte med seg.

På 1900-tallet var silden med å legge grunnlaget for en utvidet aktivitet innen foredling. Sildeoljefabrikker og sildemelsfabrikker vokste frem mange plasser på Karmøy. Likeledes vokste det frem en hermetikkindustri til

foredling av fiskeprodukter. Både Åkrehamn, Skudeneshavn og ikke minst Kopervik hadde flere store hermetikkfabrikker.

Både sildesalting og hermetikkindustri er for lengst borte fra Karmøy. Det finnes likevel en rekke større og mindre spor etter denne aktiviteten.



Sjøhus med originalt bøkkerverksted, Storesund. Interørbildet er fra utstillingene i Mølandsgården.



Hauskevågen sildoljefabrikk. En av elleve sildeoljefabrikker i Karmøy. Restene av fabrikkens skal nå rives.

Kommunens største nottørk stod på Fosenhalvøya. Dessverre gikk den tapt i en storm, vinteren 2008





Samferdsel og kommunikasjon

Strømsund bro

Strømsund bro i Kopervik er en enarmet klaffebro, med en total bro lengde på 52 meter. Broen er den første klaffebroen i Norge med hydraulisk drift og ble bygget i 1978. Denne typen bro er en viktig brikke i å vise samferdselens utvikling og historie i Norge. Broen står i Statens Vegvesens verneplan og ble fredet i april 2008. For mer informasjon om Strømsund bro, se kapittelet om fredete objekter i del 3.





Karmsund bro

Karmsund bro ble innviet den 22.oktober 1955. Broen er den nest lengste stålbroa i Norge med et spenn på 184 meter og en total lengde på 690 meter. Da den ble bygget var den den første i sitt slag i Skandinavia. Det var også første gang en stålbus ble bygget opp ved frimontering.





Øvre Brekke bro

Brekkebroene

Øvre:

Steinhvelvbro fra 1840-årene med en lengde på ca 14 meter. Gotisk form på hvelvbuen. Broa ble Bygget av Helge Mosen Dagsland fra Bokn, som et ledd i den eldste kjente kjørevegen fra Kopervik til Åkrehamn. Vegen, og dermed også broa, gikk ut av daglig bruk i 1871 da ny veg og bro ble anlagt.



Øvre Brekke bro

Nedre:

Steinhvelvbro med to hvelv, bygget 1870-71. Tørrmurt bro, hvor mye av steinen har små dimensjoner. Svakt gotisk bueform. Opprinnelig hadde broen rekkverk av stabbesteiner. Bygget av Ole Rasmus Snekkerlien fra Dovre. Broa ble bygget som en del av omleggingen av hovedvegen mellom Kopervik og Åkrehamn.

Så langt vi kjenner til er det kun de to Brekkebroene som har denne gotiske bueformen av de steinhvelvbroene som er bevart i Norge.



Nedre Brekke bro



Kanalen

Kanalen på Feøy

På Feøy finnes to naturlige havner, Austre og Vestre havn. Det var tidligere vanskelig å komme seg fra den ene til den andre havnen, særlig i uvær. Det ble søkt om å få bygge kanal mellom havnene, og denne stod ferdig i 1909. Kanalen er 200 meter lang, 10 meter bred og 3-4 meter dyp. Kanalen og området rundt er regulert til spesialområde bevaring.



Kanalen under bygging



Salhus ferjeleie, Karmøysiden

Trafikknutepunkt

Før Karmøy ble landfast gikk all biltrafikk med ferje fra Salhus og over til fastlandssiden, der Karmsund bro går i dag. I 1918 ble det bygget en motorferje, som avløste den gamle roferja. Det ble også bygget kaianlegg på begge sider av sundet.

Fra Vikjå på Torvastad gikk det passasjerrute til Haugesund. Kaien i Vikjå er et viktig kulturminne som vitner om da dette var et område med yrende folkeliv og mye trafikk. Her har det i tillegg til ferjetrafikken vært blant annet både bakeri og butikk.



Vikja før og nå

(Bildet er i privat eie)





Postvegen



Rodestein

Vegfar

Det finnes uttallige gamle veier og vegfar i Karmøy. Det kan være gamle hovedfartsårer eller små stier fra et gårdsbruk til et annet. Også veier og stier fra gårdsbruk og ned til naustet er viktige kulturminner. Viktige vegfar som fremheves i denne omgang står nevnt i fylkeskulturminneplanen fra 1989:

- Prestveien fra Falnes til Ferkingstad
- Postvegen mellom Avaldsnes og Torvastad, og rodesteiner
- Kirkevegen fra Aksnes til Moksheim



Postvegen

Krigsminner

Et synlig spor etter den tyske okkupasjonen var den voldsomme bygningsmessige aktiviteten som tyskerne startet. Over hele Norge ble det etablert og bygget anlegg for den tyske vernemakt. Særlig langs kysten var byggeaktiviteten stor. Et nettverk av fort ble etablert langs kysten, til vern mot en engelsk invasjon. Sammen med flyplasser, fjellanlegg, ammunisjonsleire, ubåtanlegg, forlegninger og andre typer installasjoner gjorde dette at den tyske aktiviteten satte mange og dype spor etter seg. Festung Norwegen var en del av tyskernes gigantiske festningsanlegg Atlantikwall. Langs kysten ut mot Atlanterhavet ble det i løpet av 2 verdenskrig laget et sammenhengende for-

svarsverk. Fra Grense-Jakobselv i nord, langs hele norskekysten sørover, via Danmark, Nederland, Belgia og Frankrike til grensen mot Spania. Til sammen 2 685 km lang.

Utbyggingen av festningsverkene i Norge begynte allerede i 1940, men hovedutbyggingen av kystfortene ble startet 1941/42, og varte helt frem til krigen sluttet. På grunn av invasjonen i Normandie 6. juni 1944, ble byggingen aldri fullført.

Anleggene skulle være konstant bemannet, med mannskaper fra de ulike forsvarsgrenene Luftwaffe, Kriegsmarine og Wehrmacht Heer.

Syreneset fort





Überdruckventil

Krigsminner på Karmøy

Flere og flere av sporene etter 2. verdenskrig er i ferd med å bli visket bort. Nå, mer en 60 år etter at freden kom, er det fortsatt mange spor etter den tyske aktiviteten, men presset på disse kulturminnene er stort. I dag er det flere av de tyske installasjonene som ligger i områder som enten er kraftig utbygd, eller er regulert til byggefelt og industriområder.

Det er få krigsminner som har et formelt vern. De aller fleste tyske installasjoner og byggverk, ble tilbakeført til grunneierne i årene etter krigen. Det finnes heller ingen samlet oversikt over alle tyske byggverk fra 2. verdenskrig.

Kulturminneplanen vil ikke kunne fange opp alle de spor etter tysk aktivitet under 2. verdenskrig. Det mest nærliggende å registrere er de tyske fortene som utgjorde en viktig del av Festung Norwegen. Som kulturminner er noen forholdsvis inntakt, men andre er i større eller mindre grad rasert og ødelagt.

Prioriterte krigsminner

Skudenes. HKB 1/978

De tyske installasjonene var fordelt på Falnes (Trivarli) og Neset i innseilingen til Skudeneshavn. Falnes ble opprettet i mai 1941 med 6 kanonstillinger. Trivarli fremstår i dag som beitemark for sauer og hester og er forholdsvis godt bevart. Det er ikke bygd boliger eller annet inne på området som utgjorde selve fortet. Det er enkel tilgang til området, med grusvei inn til anlegget. Det er fortsatt mange spor igjen etter den tyske aktiviteten. Grunnmurer, bunkere, kommandopost, løpegraver, ammunisjonslager og kanonstillinger er fortsatt godt synlig i terrenget. Området er i privat eige og er regulert til LNF område.



Trivarli, Skudenes



Trivarli, Skudenes



Neset fort

Anlegget som var i Neset, ved innseilingen til Skudenes, er i dag mer eller mindre ødelagt. Anlegget var operativt fra januar 1942 og var utrustet med to 12 cm kanoner. Formelt underlagt HKB Syre, selv om Falnes lå nærmere. I dag er mye av installasjonene borte. Nye bygg har ført til at selve fortet er delvis borte, og at det som er igjen ligger inneklemt mellom bebyggelse oppført etter krigen.



Kjøkkenbrakke, Neset

Ved anlegget i Neset finner en også en spisebrakke som i dag er fredet. Se kapittelet om fredete objekter for mer informasjon om denne.





Syreneset

Syreneset fort. HKB 3/978

Fortet var operativt fra mars 1943 og var utstyrt med 5 12,2 cm kanoner. Kanonene hadde en skuddvidde på 21 000 meter. Mannskapsbunkere av type R 655 finnes for Norges del kun på Syre og er ikke bygget andre steder i hele landet

Syreneset fort er sammen med Falnes (Tri-varli) de to best bevarte tyske installasjonene i Karmøy. Syreneset ligger i et område som skiller seg litt fra de andre tyske installasjonene. Området er ganske kupert og det er et lite stykke fra allfarvei. Område er i dag i privat eie og regulert til LNF område. På grunn av beliggenheten kan en anta at Syreneset fort kan forbli bevart i den tilstand det er i dag.



Syreneset



Hemnes



Fiskaa



Kopervik



Åkra



Visnes



Sandve



Kvalavåg



Storøy



Storøy

For mer detaljert informasjon om tyske installasjoner i vårt distrikt, anbefales det å ta kontakt med Arquebus Krigshistoriske museum i Tysvær, eller sjekke www.kystfort.com

Vern og bevaring av tyske krigsminner

Sporene etter den tyske okkupasjonen fra 1940-45 er fortsatt mange. Særlig langs kysten skal en ikke gå langt før en møter på store eller mindre spor etter den tyske aktiviteten. I årene etter krigen lå det en symbolsk handling i det å fjerne sporene etter okkupasjonsmakten. I tillegg var det et stort behov for trevirke, så mange tyskerbrakker ble demontert og brukt andre steder. Nå mer enn 60 år etter, er man begynt å se på restene etter de tyske installasjonene som kulturminner, og det bør bevares et representativt utvalg av krigsminner. Karmøy hadde under krigen 29 store kanoner som var vendt vestover. I tillegg var det feltkanoner, bunkers, maskingeværreder, forlegninger og mye mer.

I Karmøy er mange av de større krigsminnene plassert på privat grunn, i områder som er regulert til LNF. En slik regulering gir en viss beskyttelse mot en fortettet utbygging. Et eventuelt formelt vern reguleres gjennom reguleringsplaner for det aktuelle området.

Syreneset fort og Falnes fort er valgt ut som de krigsminner som bør ivaretas for ettertiden. Disse ligger fortsatt plassert i området som ikke er utbygd på andre måter og er dermed relativt inntakt når det gjelder arealet som har vært brukt til de tyske installasjonene. I og med at begge er relativt godt bevarte, kan de på sikt brukes til undervisning og formidling, samt til historiske vandringar.



Burmaveien



Sævland skole



Russisk mur, Vedavågen



Russisk mur, Tjøsvoll

Andre spor etter 2 verdenskrig:

- Burmaveien, bygget av krigsfanger
- Sævland skole, innlosjering av krigsfanger
- Muren i Vedavågen og ved "Tjøsvollsbrune"

Mål:

Publikasjon med mer detaljert info om krigsminner i Karmøy



Arquebus minnesmerke, Kopervik



Falnes kirkegård



D/S Vindafjord, Skudenes

Minnesmerker etter krigen



Minnesmerke Kopervik



Olavskyrkja



Minnesmerke Parken Skudenes



Søvland skole



Minnesmerke på Ådland



Torvastad



Heming og Finn Skre, Kolnes



Stokkastrand



Falnes

Forsamlingshus

Skoler, bedehus og andre forsamlingshus har vært og er fremdeles viktige møtesteder for Karmøybuen. Det er registrert en mengde forskjellige forsamlingshus i kulturminneplanarbeidet. Hovedvekten er lagt på de eldre forsamlingshusene. Der vi ikke har opplysninger om bruken av huset, står kun plassering oppført. Det er mange forsamlingshus som ikke lengre er i bruk, og som med mange andre kulturminner fører dette til dårlig vedlikehold og forfall. Dersom man kan få nye aktiviteter inn i husene vil dette kanskje føre til at bevaringspotensialet er større.

Forsamlingshus har ikke vært et prioritert arbeidsområde i planprosessen. Flere av forsamlingshusene i kommunen er bevaringsverdige. Ved rullering av kulturminneplanen vil det være naturlig med en evaluering av alle forsamlingshusene. På neste side er et utvalg forsamlingshus.



Skolehus, Fosen



Åkrehamn bedehus



Fosenøy bedehus



Håland bedehus



Bedehus, Vormedal



Berøa, Langåker



Stokkastrand bedehus



Syre bedehus



Eide bedehus



Feøy bedehus



Vedavågen bedehus



Hauge bedehus



Håvik bedehus



Hovdastad bedehus



Visnes bedehus



Tuastad bedehus



Kopervik, "Nora sida"

Byene

Det er tre byer i Karmøy kommune, Kopervik, Åkrehamn og Skudeneshavn. Evaluering av kulturminneverdiene i byene er en omfattende prosess. Skudeneshavn er satsingsområde for vern og bevaring, og derfor er evalueringer og vurderinger av byen kommet noe lengre enn i Kopervik og Åkrehamn. Gamle Skudeneshavn har kulturminneinteresser av nasjonal verdi, dette er også noe av grunnen til at byen er blitt prioritert foran de to andre. I det videre arbeidet med kulturminnene i Karmøy vil Kopervik og Åkrehamn få økt oppmerksomhet.

Karmøy kommune skal starte et byutviklingsprosjekt der alle tre byene er inkludert. Målsettingen for prosjektet er at *"næringslivet, innbyggerne og det offentlige arbeider sammen mot felles mål om aktive og levende byer i Karmøy"*. Et av temaene som skal tas opp i pro-

sjektet er estetikk og identitet. Innenfor dette vil kulturminner og bevaring være et viktig tema. Forhåpentligvis vil dette prosjektet gi klare føringer for hvordan en fremtidig utvikling og ny bebyggelse i byene skal forholde seg til de mest verdifulle eksisterende kulturverdiene som finnes der. Det vil i denne forbindelse være naturlig å foreta en mer grundig evaluering av Kopervik og Åkrehamn.

De mindre tettstedene i kommunen er ikke tatt med i kulturminneplanen. Arbeidsgruppen vil se nærmere på disse ved rullering av planen.



Kopervik

Bronsealdergravhaugen på Eide og en hellegrav fra jernalderen på Varden i Kopervik tyder på at området har hatt fastboende i flere tusen år. Senere vet vi at gården Stangeland har spilt en sentral rolle og hatt fast bosetting fra folkevandringstiden (ca. 400 e. Kr.). I middelalderen skal Kong Sverre Sigurdson ha bygget en treborg på neset mellom Stangelandsvågen og Vågen.

Selve navnet Kopervik finner vi først i bruk tidlig på 1600-tallet. På denne tiden var det bare noen få fastboende, men vel hundre år senere i 1758 var Kopervik blitt et lite strandsted med 160 innbyggere. Med unntak av et lite hus i Hovedgaten 54 er det få synlige spor fra denne tiden. På samme måte som i Skude-



Hovedgaten

neshavn og Åkrehamn var det silda som satte fart i Koperviks store vekst på 1800-tallet. I 1866 ble Kopervik ladested, og hadde på slutten av 1800-tallet utviklet seg til et betydelig handelssted med nærmere 1000 innbyggere.



Før

Utover på 1900-tallet vokste byen ytterligere og folketallet stabiliserte seg etter hvert rundt 1700 -1800 innbyggere.

I 1965 ble Kopervik en del av Karmøy kommune, og fikk etter hvert status som kommunens administrasjonssenter. I dag har Kopervik nærmere 8000 innbyggere og er den største av de tre byene i kommunen.

Bystrukturen og bebyggelsen som preger Kopervik sentrum i dag er i hovedsak fra andre del av 1800-tallet og første del av 1900-tallet. Trehus i to etasjer dominerer bybildet, men også et og annet murhus fra denne tiden ligger inn i mellom. Vår tids arkitektur og byggemetoder er også etter hvert godt representert i bybildet. Deler av den gamle bebyggelsen er i dag revet og erstattet med moderne betongbygg. Flere hus står til forfall, og andre har mistet sin bygningmessige kvalitet på grunn av større endringer eller uheldige inngrep. Til tross for dette har sentrumsområdet klart å beholde mye av sin opprinnelige karakter. Det samme kan man ikke si om bebyggelsen mot sjøen. Det var sjøhusene, salteriene og senere hermetikkfabrikkene langs Stangelandsvågen og Vågen som var det største grunnlaget for fremveksten av Kopervik. Denne bebyggel-



Nå

sen er i dag nesten helt borte og erstattet med nyere industri, kaianlegg og ny infrastruktur (Havnegaten). Denne utviklingen har også ført til at den tidligere naturlige forbindelsen mellom Hovedgaten og Vågen er delvis tettet igjen og at byen dermed har vendt ryggen mot sjøen.

Treborgområdet er i dag det eneste større området i sentrum som er regulert til spesialområde bevaring. Men det finnes også flere enkeltbygg og større miljøer utenfor dette området som har høy bevaringsverdi. Det er selvfølgelig et ønske at Kopervik skal utvikle seg og vokse videre som en moderne småby, men det er svært viktig at denne utviklingen tar hensyn til de kulturverdiene byen har og ikke blir styrt av tilfeldige private utbyggere uten sans for byens egenart og identitet.

Det finnes noen mindre områder og enkelte bygg som er regulert til spesialområde bevaring i Kopervik. Beskrivelse av disse finnes i kapittelet "Områder regulert til bevaring". De neste sidene viser hus og områder, som enten er regulert eller som ved rullering av planen bør vurderes.



Hovedgata



Anna Eegs gate



Korpervik bedehus



Hovedgata



Tårnet



Treborg



Tørfæusgaten



Kopervik 1935



Kopervik idag



Hovedgaten



Treborg





Åkrehamn

Rester etter et gravfunn tyder på at Åkra har hatt fast bosetting allerede i folkevandringsstida (400 – 600 e. Kr.) Det er også funnet 3 båtgraver fra vikingtid (800 – 1000 e. Kr.) som viser at Åkra var et maktsenter på Vest-Karmøy på denne tiden. De store dyrkbare flatene og den gode havna bidro sterkt til dette. Den første kirken ble bygget her på 1300-tallet og gjorde sitt til at Åkra forsterket sin sentrale posisjon. Det var likevel ikke særlig mange som bodde i området som defineres som Åkragarden, og som senere ble til Åkrehamn. I 1603 nevnes 6 bruk, i 1760 var her 16 bruk. Utover på 1800-tallet bidro imidlertid de rike fiskeriene til at befolkningen økte kraftig. Bebyggelsen som før var mest konsentrert rundt Åkragarden, spredte seg nå langs strendene i havna og til Øynå og Holmen.

På slutten av 1800-tallet og utover på 1900-tallet fikk Åkrehamn en betydelig posisjon som moderne fiskerihavn. Etter hvert som fiskeflåten økte både i antall og størrelse kom det krav om bedre og tryggere havneforhold. Det ble bygget 6 moloer på til sammen 515 meter. Dette førte også til en stor utvidelse av havnebassenget og ny og større aktivitet i havna. Samtidig med dette fikk riksvegen som lå oppe med Åkragarden større og større betydning som transport og ferdselsåre, og dette førte til at tyngdepunktet for bosetting og handel etter hvert flytter innover land igjen. Åkra blir nå delt, med en ny og moderne langstrakt bebyggelse langs riksvegen og for det meste eldre bebyggelse ved sjøen. Når silda forsvant rundt 1960, forsterket dette mønsteret seg ytterligere.



Åkrehamns identitet



Tidlig 1900-tallet



Åkrehamn 1950

Fra siste halvdel av 1900-tallet og til i dag har Åkraområdet gjennomgått en voldsom utvikling. Først ble de store grøderike jordområdene langs riksvegen fullstendig nedbygd. Mange gårdstun forsvant og jordbruket ble erstattet med handelsvirksomhet og industri, boliger, store skoleområder og idrettsanlegg. Dette langstrakte området fungerer i dag som et sterkt og stadig voksende sentrum. I det siste er også store deler av områdene mellom riksvegen og havna utbygget med boliger, og også i selve havnebassenget er det gjennomført større byggeprosjekter.

Åkrehamn fikk bystatus i 2002 og er i dag en hurtig voksende by med ca. 7500 innbyggere. Ingen andre steder på Karmøy er i så sterk vekst og utvikling. Dette er i utgangspunktet svært positivt, men en slik hurtig vekst fører også til et stort press på den eldre bebyggelsen og andre kulturminner. Mange av kulturminnene ligger i områder som er svært attraktive i utbyggingssammenheng og er dermed spesielt utsatt.

Hvis Åkrehamn skal beholde sin historie, identitet og egenart i framtiden, er det viktig at den videre utviklingen i byen, og særlig utviklingen i havneområdet skjer i samsvar med



”Øynå”

og i forståelse for de kulturverdiene som ennå finnes. I dag er mindre deler av havneområdet allerede regulert til spesialområde bevaring etter plan- og bygningsloven. Enkelte dispensasjoner og en noe mild forvaltning har imidlertid redusert den kulturhistoriske verdien i deler av disse områdene.

Inntil en ny planlagt stedsanalyse/ byutviklingsplan og eventuelt reguleringsplan foreligger, må særlig bebyggelsen på Øynå og Holmen skjermes mot større uheldige inngrep. I tillegg må de områdene som allerede er regulert til bevaring forvaltes på en bedre og mer forutsigbar måte.



Mortholmen



Boktavegen



Smiebrekkå



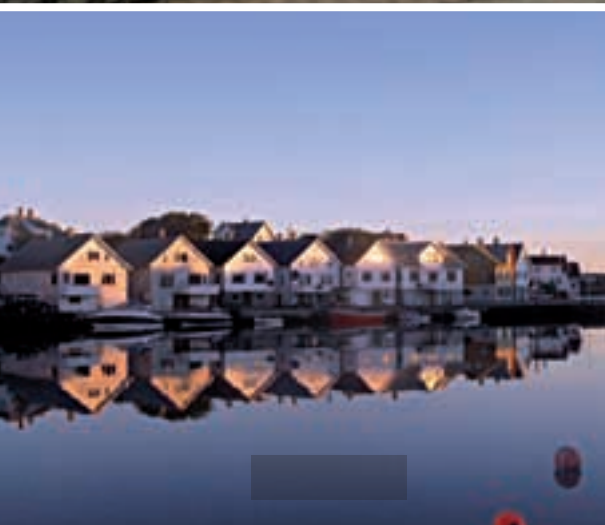
Røysanegarden



Rådhusvegen



Åkra skole



Øyavegen



Holmen





Inngangspartiet, Nordvegen historiesenter

Signalbygg

Noen bygg i Karmøy skiller seg ut enten gjennom arkitektur eller plassering i landskapet, eller begge deler. Byggene har en gjenkjennelseeffekt, og er en brikke i folks tilknytning til Karmøy.

Nordvegen historiesenter

Arkitektkontoret Telje-Torp-Aasen vant konkurransen om å bygge Nordvegen historiesenter på Avaldsnes, med utkastet "Mimes Kilde". Av hensyn til Olavskirken og det kulturhistoriske landskapet, valgte arkitektene å legge det meste av bygget under bakken. Bare fasaden mot Karmsundet og inngangspartiet er synlig.

Juryen har uttalt at vinnerutkastet vil danne mønster for hvordan lignende kulturhistoriske prosjekter kan løses i framtiden. Det er et svært moderne bygg med betong, glass og stål som materialer.

Inngangspartiet skal symbolisere "Mimes kilde", som var kunnskapens brønn i norrøn mytologi. Samtidig gir inngangspartiet assosiasjoner til de fem bautasteinene som en gang stod på Avaldsnes og alle gullringene som er funnet området.

Symbolsk viser bygget til de mange hemmeligheter fra fortiden som fortsatt ligger skjult i jorda og i sundet på Avaldsnes.



Mimes kilde





Karmøy fiskerimuseum

Karmøy fiskerimuseum er tegnet av Snøhetta og representerer et bevisst brudd med landskapet. Bygget har en særpreget arkitektur som har fått bred omtale i en rekke aviser og tidskrifter i inn- og utland. Bygget er lagt oppå terrenget og tar utgangspunkt i det flatere partiet før det strekker seg utover og nordover der terrenget møter sjøen. Dersom en kunne heise hele bygget opp ville landskapet fremstå som det gjorde før bygget var der.

De fire fasadene svarer opp mot de rådende naturkreftene på stedet, den harde stormveggen mot vest er laget i en grå betong for å spille sammen med fargene i fjellet, de askegrå trærne og de lave steingardene. For å følge opp



farger og gammel byggeskikk fra sørvestlandet er østsiden kledd med brakje. Bygget er et eksempel på at tradisjonelle og lokale materialer egner seg godt i et samtidig bygg.

Tanken bak både Nordvegen historiesenter og Karmøy fiskerimuseum er den samme, arkitektene har løst denne oppgaven på to svært ulike måter, som begge tar hensyn til Karmøys kulturlandskap.



Gamle Kopervik skole

Kopervik kulturhus, gamle Kopervik skole, ble bygget i 1912. Størrelsen på bygningen og den "slottspregete" arkitekturen er typisk for byskoler fra denne perioden. Skolehusene i de omkringliggende kretsene var av en mye enklere type. Bygget ligger plassert på en høyde og er godt synlig fra flere kanter av byen.

Bygget ble tatt i bruk som kulturhus i 2001.





Mortholmen

I de mest hektiske sesongene mellom 1935-40 kunne det være mellom 70 og 80 kvinner og menn i arbeid her på Mortholmen. Ludvig Egge startet med sildesalteri i 1917. Sjøhuset på Mortholmen ligger plassert som et svært tydelig seilingsmerke og er det mest markante sjøhuset mellom Skudenes i sør og Osnes i nord. Også fra land er sjøhuset veldig synlig og er en viktig del av stedsidentiteten på Åkra.







Del 3

I denne delen blir et utvalg av prioriterte kulturminner presentert. Som grunnlag ligger Sefrakregisteret. For å vurdere Sefrakbyggene er det brukt en tredelt verdiklassering. Objektene er blitt plassert i verneklasse A, B eller C, alt etter hvilken verneverdi de har.

Nyere tids kulturminner har ikke noe automatisk vern. Disse kulturminnene må evalueres før verneverdien kan fastsettes. Hvilke kriterier som legges til grunn for verneverdien endres med tiden. Det som er verdifullt for oss i dag, var ikke nødvendigvis verdifullt for noen år siden. Personlig oppfatning og faglig bakgrunn kan føre til at meningene om et og samme kulturminner er forskjellige. Det finnes ikke noen faste regler for hva som er verneverdig, men det er mulig å sette opp noen generelle retningslinjer.

- alder
- sjeldenhet
- autentisitet
- teknisk stand
- pedagogisk verdi
- historisk kildeverdi
- estetisk verdi
- kulturhistorisk representativitet
- kulturminner som står i forbindelse med hendelser eller personligheter
- kulturminner samlet i et miljø har ofte høyere verneverdi enn enkeltobjekter





Skudenes fyrstasjon

Fredete objekter

Fredning er det høyeste nivået for bevaring. Når et byggverk eller et miljø fredes, er det fordi det har betydning for hele nasjonen, og fordi det har unike kvaliteter som må sikres en forutsigbar framtid. Fredning skal sikre varig vern av et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljøer, slik at de kan gi et best mulig bilde av den historiske utviklingen av vårt fysiske miljø.

Fredningen medfører at enhver forandring av bygningens eksteriør og interiør som går utover vanlig vedlikehold skal forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen som kulturminnemyndighet. Er det tvil om et tiltak er å anse

som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes. Det er eieren som har ansvar for vedlikehold av de fredete bygningene.

Avaldsneskirken er også fredet, men denne er automatisk fredet på grunn av sin alder. Dette kapittelet omhandler kun fredete kulturminner fra nyere tid.

I Karmøy kommune er det seks fredete objekter/miljøer.

Torvastad prestegård

Historien til Torvastad prestegård går helt tilbake til middelalderen, den er nevnt i skriftlige kilder allerede i 1519. Noe av det eldste på prestegården er stabburet, alderen er ikke kjent, men både i 1708 og 1798 omtales et stabbur på gården. Hovedbygningen på prestegården ble oppført i 1852/53. Bygningen ble oppført etter agronom Sverdrup og slottsarkitekt Linstows normalplan for prestegårdsbebyggelse fra 1834. Torvastad prestegård er en av de få bevarte presteboligene i landet som er bygget etter disse tegningene.

Hovedbygningen er oppført i laftet tømmer med utvendig panel, liggende på tre sider og stående på langsiden mot nord. Det stående panelet har profilerte overliggere og er trolig det opprinnelige. Saltaket har avvalmede gavlspisser og er tekt med lappskifer. Vinduene er skiftet ut. På sydsiden er vinduene utført som kopier av de opprinnelige. Inngangspartiet mot nord har dobbeltfløyet dør med trefyllinger og overlysvindu med utskåret sprosseverk. Døra er en kopi av den opprinnelige.

Stabburet er bygd i en etasje med loftsrom over flat himling. Stabburet består av et laftet rom med forsvall av bindingsverk. Bygningen har sperretak og er tekt med skifer. Stabburet står på stabber av tegl.

Bygningene er av meget høy arkitektonisk verdi til tross for at verdifulle detaljer har gått tapt ved panel-, vindus- og dørutskifting på hovedbygningen. I forbindelse med fredning av hovedbygningen og stabburet la Riksantikvaren vekt på den kulturhistorie som knyt-



ter seg til samspillet mellom prestegården og kirken.

Eier: Staten.

Hovedhuset og stabburet ble fredet i 1991.



Neset, spisebrakke

Forskriftfredet i 2004. Grunnlaget var forslag om fredning i landsverneplanen for Forsvaret.

Batteriet på Neset i Skudeneshavn ble satt opp under andre verdenskrig som en del av Artillerigruppe Karmøy-Syd og var en del av den sterke tyske befestningen av innseilingen til Stavanger, Boknafjorden og Karmsundet. Kjøkkenbrakka er bygget med et spiserom for offiserer og et for mennskaper i hver ende med et mellomliggende kjøkken. Den er bevart med originalt utstyr slik som komfyr, kjøkkenredskaper og serveringsutstyr i tillegg til benker og bord i spiserommene.

Formålet med fredningen er å sikre og bevare et representativt utvalg bygninger og anlegg knyttet til hele spekteret av Forsvarets virksomhet. Neset fort er militærhistorisk interessant som en del av det tyske forsvaret som ble bygget opp under okkupasjonstiden. Kjøkkenet og de to spisesalene peker seg ut som spesielt antikvarisk interessante på grunn av den høye bevaringsgraden. Fredningen omfatter både eksteriør og interiør.

Eier: Staten, ved Forsvarsdepartementet..

Formålet med fredningen av bygningens interiør er å bevare rominndeling, bygningsdeler, fast inventar, detaljer og overflater samt tekniske installasjoner og utstyr som hører til og viser byggets funksjon. Formålet med frednin-



gen av bygningens innvendige hovedstruktur er å bevare overordnet romstruktur, etasjeskille og øvrige konstruktive elementer. Formålet med fredningen av bygningens eksteriør skal sikre bygningens arkitektur og hovedpreg.

Strømsund bro, Kopervik

Bakgrunnen for fredningen av Strømsund bro er Nasjonal verneplan for veier, broer og vegrelaterte kulturminner. Hovedmålsettingen med planen var å fremskaffe kunnskap om, og sikre et utvalg av vegminner og vegmiljøer som er representative for norsk veghistorie fra omkring 1537 og frem til i dag. Vegminnene som ble valgt ut skulle ha arkitektonisk eller kulturhistorisk verdi i nasjonal målestokk.

Strømsund bro er en enarmet klaffebro som binder nordre og søre del av Kopervik sammen. Total bro lengde er 52 meter. Klaffespennet er en helsveiset stålkonstruksjon der også selve brodekket er i stål, dvs stålplate med ribbeavstivning. Slitelaget er av asfalt. Styrehuset skjuler motvekten, som er av betong. Åpningsmaskineriet er av den moderne typen med en stor hydraulisk sylinder som drives av en oljepumpe.

Strømsund bro ble bygget i 1978 og avløste da en bro fra 1929. Den gamle broen var en svingbro. Forrige generasjon klaffebroer var vanligvis drevet av en elektromotor forsynt med bremse-, gir- og tannhjulsystem for å få riktig utveksling. Dette systemet var sårbart mht. toleranser og slurv med service og vedli-



kehold. Broen er den første klaffebrua i Norge med hydraulisk drift. Sammen med de elektrisk drevne klaffebroer, rulle- og svingbroer er de viktigste utviklingstrekk for brotypen ivaretatt. Hensikten er å bevare broens hovedkonstruksjoner og detaljer.

Ansvar: Statens vegvesen.

Strømsund bro ble fredet i 2008.

Fredete fyrstasjoner

Fredningene av fyrstasjoner i kommunen har sin bakgrunn i et samarbeid mellom Kystdirektoratet og Riksantikvaren om utarbeidelse av en plan for bevaring og bruk av fyrstasjonene i landet. Med denne planen som grunnlag er det valgt ut et representativt utvalg av landets fyrstasjoner som skal vernes gjennom fredning.

Formålet med fredningene er å bevare bygningsanlegg av kulturhistorisk og arkitekto-



nisk verdi tilknyttet sjøfart, fyrvesen og kystkultur.

Høyevarde fyrstasjon

Dagens fyrbygning ble oppført i tegl i 1858, men allerede fra år 1700 har det stått fyrlykt på Høyevarde. Teglsteinen fyret ble bygget av viste seg å være av så dårlig kvalitet at veggene allerede i 1859 ble bordkledd for å holde fukten ute. Fyrbygningen ble tegnet av Carl Frederik Diriks, den andre direktøren i

fyrvesenet. Bygningens form er særpreget og enestående i norsk sammenheng. Anlegget er utformet i senklassisistisk stil. Fyrbygningen har saltak som er tekket med beverhaletegl på sørsiden, og med betongtakstein på nordsiden. På sørøstre hjørne av huset er det bygget et lite tilbygg/karnapp i sveitserstil. Fyrtårnet, som er 13,8 meter høyt er plassert inntil østre gavlvegg på fyrbygningen. Tårnet har et vindu i hver etasje. På eiendommer er det også andre kulturminner som tufter, brønn, steingarder, hage, trapper, veier, krigsminner, båthavn og betongbrygge. Fyrstasjonen har som en av landets eldste fyrstasjoner høy aldersverdi. Eksteriøret har høy grad av opprinnelighet. Fyrstasjonen ble nedlagt i 1902, og selve fyrblusset ble erstattet av fyrlykter på to holmer i Karmsundet.

Fredningsvedtaket omfatter:

- Fyrbygning med fyrtårn
- Bakeri/bolig
- Sjøbod
- Tollbod
- Naust
- Jordkjeller

Fredningen gjelder selve fyrtårnets eksteriør og interiør, og fyrbygningen og de øvrige bygningenes eksteriør. Fredningsvedtaket omfatter også hele odden hvor bygningene ligger, med områdeavgrensing langs yttersiden av steingarden mot sør.

Fyrstasjonen eies av Norsk Hydro og blir brukt som representasjonsbolig.

Anlegget ble fredet i 1999, og det er spesielt aldersverdien og det arkitektoniske som er vektlagt når det gjelder anleggets verneverdi.



Skudenes fyrstasjon

Fyrstasjonen ble opprettet i 1799. De eldste bygningene som står i dag er fra 1815, og er blant de eldste fyrbygningene i Norge. Like nord for fyrstasjonen står et høyt betongtårn. Dette er et utkikkstårn for losene, bygget i 1950-årene. Tårnet er åttekantet, og på toppen står det en hytte i tre. Fyret ble lagt ned i 1924 da Geitungen fyrstasjon ble tent. Anlegget har høy aldersverdi og bygningene har stor grad av opprinnelighet.

Fyrbygningen har grunnmur etter lyktehus på sørøstre hjørne. Huset er av trekonstruksjon og har saltak. Veggene er kledd med stående, hvitmalt panel, og taket er tekket med lapp-

skifer. Bolighuset er laftet og har saltak. Veggene er kledd med okerfarget, delvis stående og delvis liggende panel. Taket er tekket med lappskifer. Alle vindusrammene, vindskiene og hjørnestolpene er malt hvite.

Bryggerhuset har steinvegger med treverk i begge mønegavlene. Huset har saltak. Mønegavlene er kledd med okerfarget, liggende panel. Taket er takket med noe bølgeeternittplater og noe lappskifer på sørøstre side, mens resten av taket har diagonalheller/lappskifer. Uthuset, nå bolighus, er laftet og har saltak. Veggene er kledd med okerfarget, delvis stående og delvis liggende panel. Taket er tekket med diagonalheller. Vindusrammene, vindskiene og hjørnestolpene er malt hvite.



Lostårnet ble bygget i betong og er 20 meter høyt.

Fredningsvedtaket omfatter:

- Fyrbygning
- Bolig
- Bryggerhus
- Uthus
- Lostårn

Fredningen omfatter alle bygningenes eksteriør. Fredningen omfatter også et område rundt fyrstasjonen, grensen er trukket fra Vestre Skudesjøen til Austre Skudesjøen.

Innenfor fredningsområdet er det også kulturminner som tufter etter kullhus og naust, samt gangveg.

Skudenes fyrstasjon er et bygningsanlegg med høy grad av autenticitet. Fyrstasjonen fungerer som et viktig landemerke og identitetsskapende element med sin spesielle beliggenhet i et sterkt oppreget stein- og klippelandskap. Det er særlig fyrstasjonens høye aldersverdi, store grad av opprinnelighet og beliggenhet i et spesielt kulturlandskap som er vektlagt i evalueringen av verneverdien.

Fyrstasjonen er i privat eie.

Anlegget ble fredet i 1999.



Geitungen fyrstasjon

Opprettet i 1924, og er med det en av de yngre fyrstasjonene. Geitungen er et av landets mest særpregede betongfyr fra senere tid og er et verdifullt eksempel på betongarkitektur. Det har stor grad av opprinnelighet og høy fyrhistorisk verdi. Bygget har en karakteristisk form og ligger som en borg på toppen av øya. Ingeniør Jørgen M. Meinich i fyrvesenet har tegnet fyrbygningen.

Fyrstasjonen ble automatisert og avfolket i 1989. Det meste av bygningsmassen på fyrstasjonen ligger innenfor et området som av kommunen er regulert til landbruks-, natur- og friluftsområde.

Fredningsvedtaket omfatter:

- Fyr
- To maskinhus
- Bensinbod
- Bolig
- Uthus

Fredningen gjelder fyrtårnets eksteriør og interiør, og maskinhuset og de øvrige bygningenes eksteriør samt interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur/romfordeling. Fredningen omfatter også et område rundt fyrstasjonen.

Fyrbygningen er bygget i betong og har så godt som uendret eksteriør. Betongveggene er hvitpusset, bortsett fra veggene bak lykte-



huset som er kledd med eternittplater. Taket er tekket med rødmalt tjærepapp. Innvendig er de fleste bygningselementene mer eller mindre intakte, med blant annet svart/hvitt flisegulv, opprinnelige dører og vinduer. Linseapparat av 2. orden er fortsatt er i drift. Deler av diafonen, tåkeanlegget og radiofyret er bevart. Fyrtårnet er sammenbygget med to maskinhus som er bygget i betong med buet betongtak. Veggene er pusset hvite, og taket er malt med tjære. Bensinboden er bygget i betong med flatt betongtak. Veggene er hvitpussete, og taket er malt med tjære. Boligen har reisverkskonstruksjon og saltak. Veggene er kledd med eternittplater, og taket er tekket med lappskifer. På taket sørvest har huset en ark. Vindusrammene er malt hvite. Uthu-



set har bindingsverkskonstruksjon og saltak. Veggene er kledd med eternittplater, og taket er tekket med lappskifer.

Innenfor fredningsområdet er det også kulturminner som tufter etter tidligere fyrvokterbolig, tufter etter uthus og grischus, tregjerder, betongtrapper, vei og landing.

Utenfor fredningsområdet ligger fyrstasjonens naust og landing. Naustet har bindingsverkskonstruksjon og saltak. Veggen er kledd og takket tekket med bølgeeternittplater.

Staten ved Kystverket er eiere av fyrstasjonen.

Anlegget ble fredet i 1999.



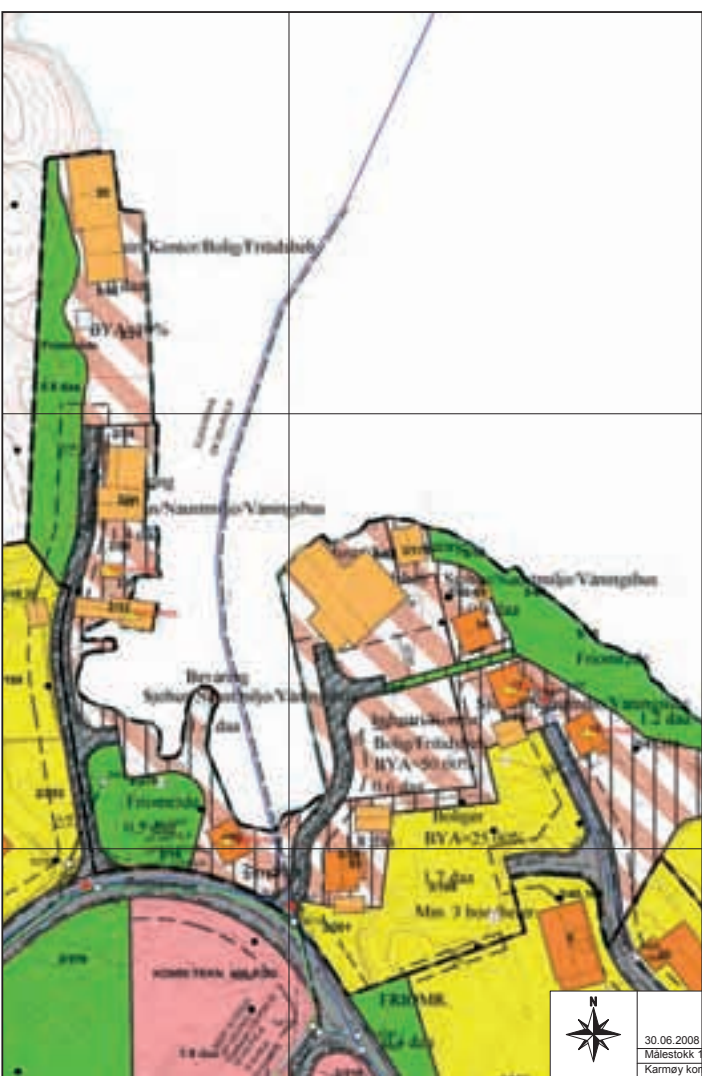
15/1204

Objekter og områder som er regulert til spesialområde bevaring

Områder som er regulert til bevaring har allerede et formelt vern, og vil derfor ikke få en detaljert beskrivelse i kulturminneplanen. Områdene er regulert etter plan- og bygningslovens § 25-6.

Det finnes reguleringsplaner for hvert område. Kan fåes hos teknisk etat.

Områdene som er regulert til bevaring er markert på reguleringskart med loddrett skravering.



Gnr. 2 Sevikjevikje



Gnr. 2 Sevikjevikje



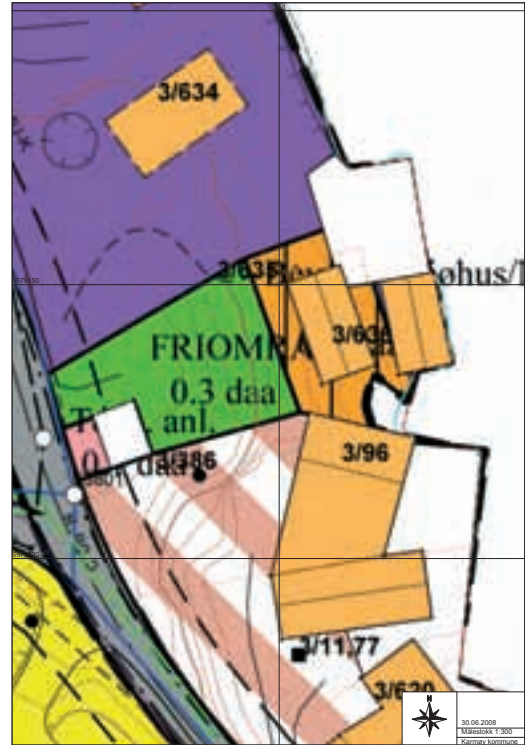
Gnr. 2 Sevikjevikje



Gnr. 2 Sevikjevikje



Gnr. 2 Kvartnes



Gnr. 3 naust, Vedavågen



Gnr. 2 Kvartnes



Gnr. 3 naust, Vedavågen



Gnr. 2 Kvartnes



Gnr. 4 Munkejord, Bnr. 106 og 352



Gnr. 4 Munkejord, Bnr. 106 og 352



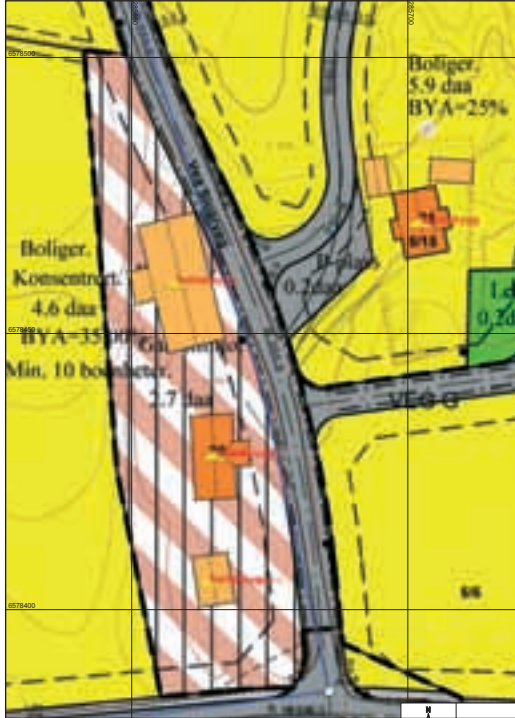
Gnr. 5 Solhåla og området rundt, Vedavågen



Gnr. 5 Solhåla og området rundt, Vedavågen



Gnr. 5 Solhåla, Vedavågen



5/6 Vea



5/6 Vea



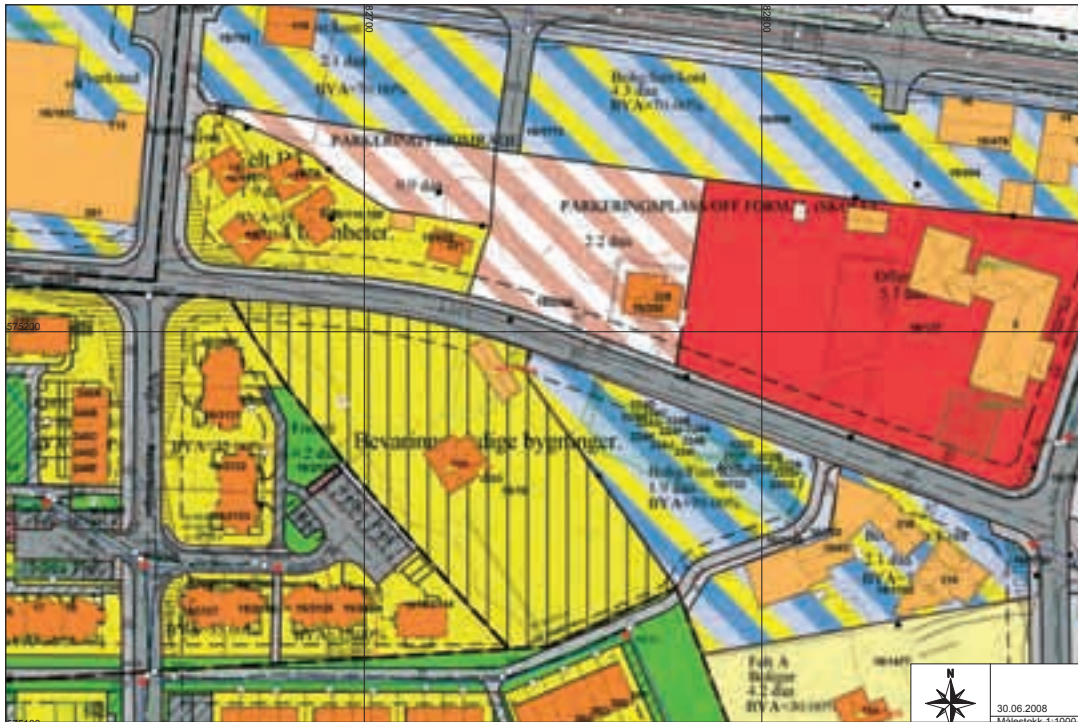
5/6 Vea



Gnr. 15 Pipå på kaien, Åkra



Gnr. 15 Pipå på kaien, Åkra



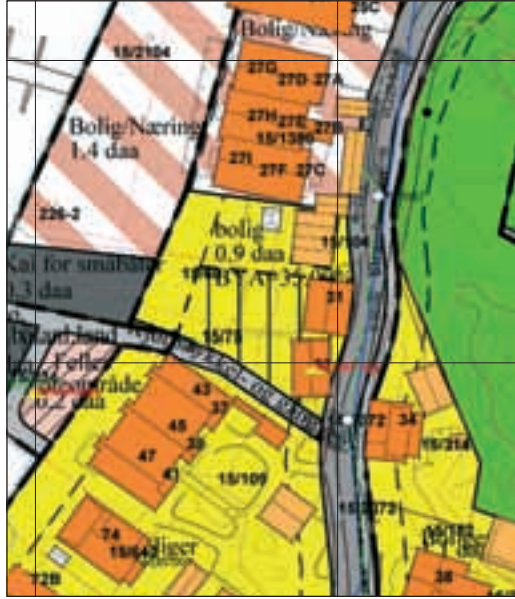
Gnr. 15 Røysane, Åkra



Gnr. 15 Røysane, Åkra



Gnr. 15 Røysane, Åkra



Åkrehamn 15/75



Åkrehamn 15/1204 og 15/1411



15/75



15/1204



15/1411



15/1411



Gnr. 15 langs Boktavegen



Gnr. 15 langs Boktavegen



Gnr. 15 langs Boktavegen



Gnr. 15 langs Boktavegen



Gnr. 15 naustmiljø, Åkra



Gnr. 15 naustmiljø, Åkra



Gnr. 15 naustmiljø, Åkra



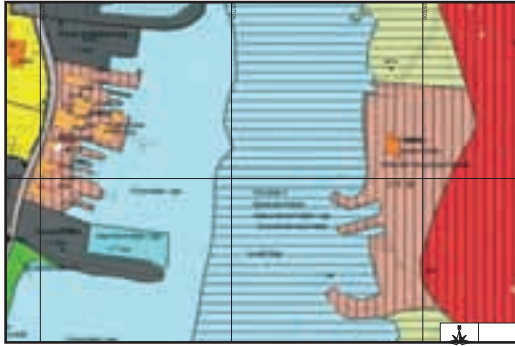
Gnr. 15 Kaien, Åkra



Gnr. 15 Kaien, Åkra



Gnr. 15 Kaien, Åkra



Gnr. 47 Vik, Skudenes



Gnr. 47 Vik, Skudenes



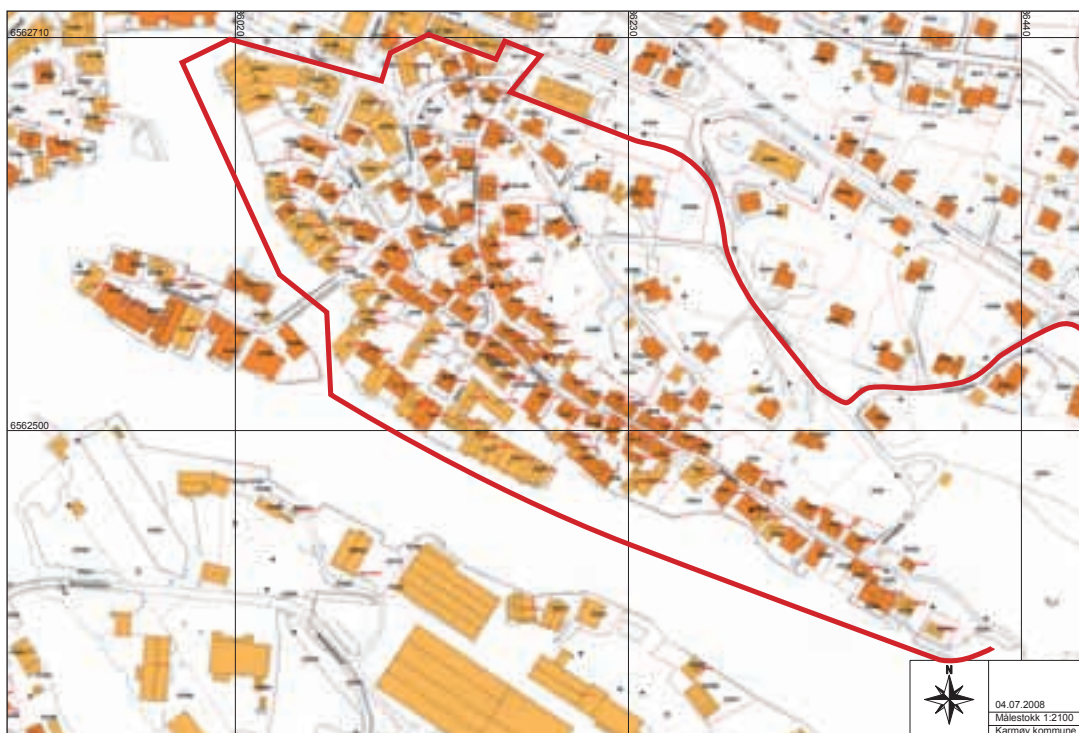
Gnr. 57 Vikeholmen



Gnr. 47 Vik, Skudenes



Gnr. 57 Vikeholmen



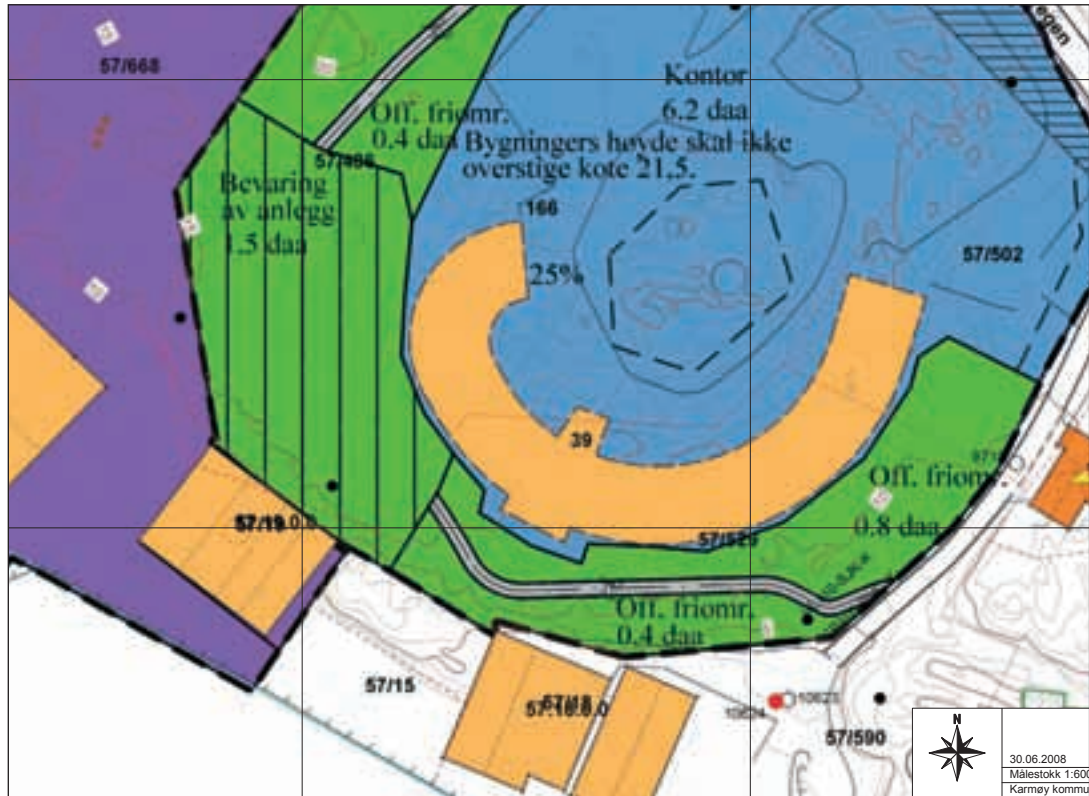
Gnr. 57 Gamle Skudeneshavn



Gnr. 57 Gamle Skudeneshavn



Gnr. 57 Gamle Skudeneshavn



Gnr. 57 krigsminner ved Solstad



Gnr. 57 krigsminner ved Solstad



Gnr. 57 krigsminner ved Solstad



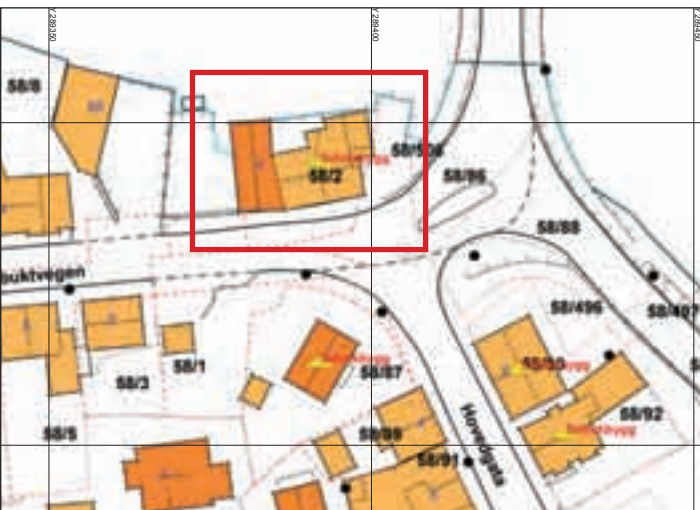
Gnr. 58 Norasiå, Kopervik



Gnr. 58 Norasiå, Kopervik



Gnr. 58 Norasiå, Kopervik



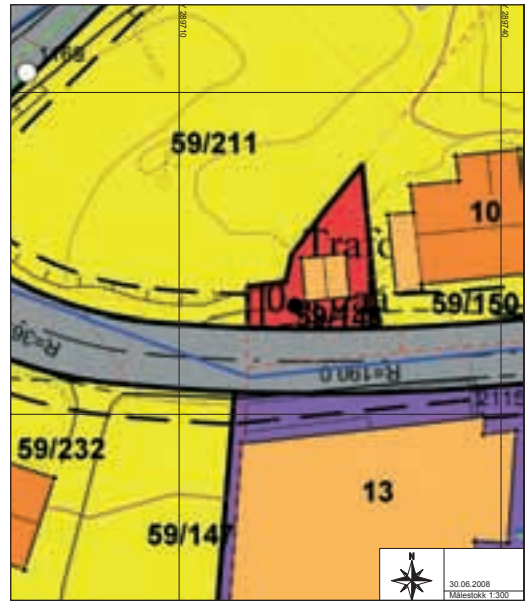
Gnr. 58 Kopervik ved broa



Gnr. 58 Kopervik ved broa



Gnr. 58 Treborg, Kopervik



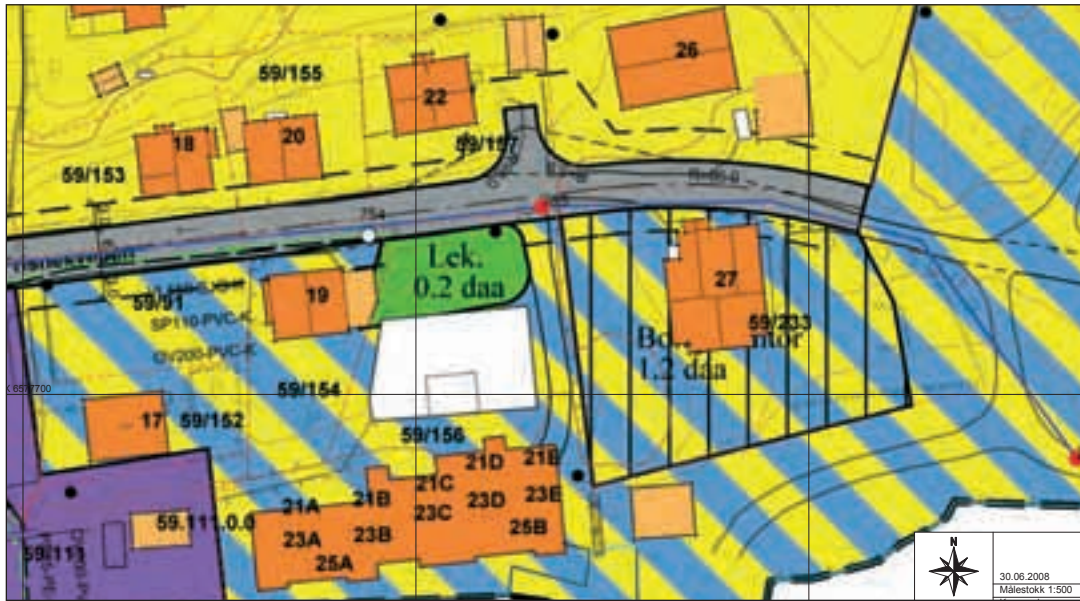
Gnr. 59 Trafo, Kopervik



Gnr. 58 Treborg, Kopervik



Gnr. 59 Trafo, Kopervik



59/233 Frisnesvegen, Kopervik



59/233 Frisnesvegen, Kopervik



Gnr. 61 Bekk, Stokkastrand



Gnr. 61 Bekk, Stokkastrand



64/1431



64/1431



Gnr. 79 Visnes



Gnr. 79 Visnes



Gnr. 79 Visnes



Gnr. 85 Utvik, Avaldsnes



Gnr. 85 Utvik, Avaldsnes



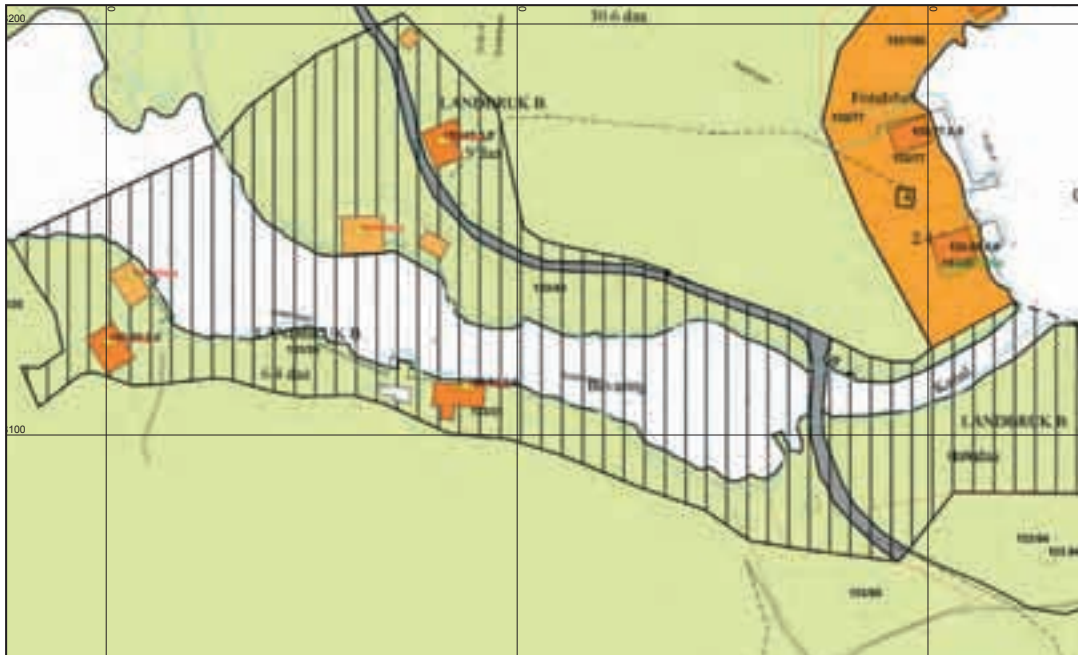
Gnr. 86 Stabbur og prestebolig, Avaldsnes



Gnr. 86 Stabbur og prestebolig, Avaldsnes



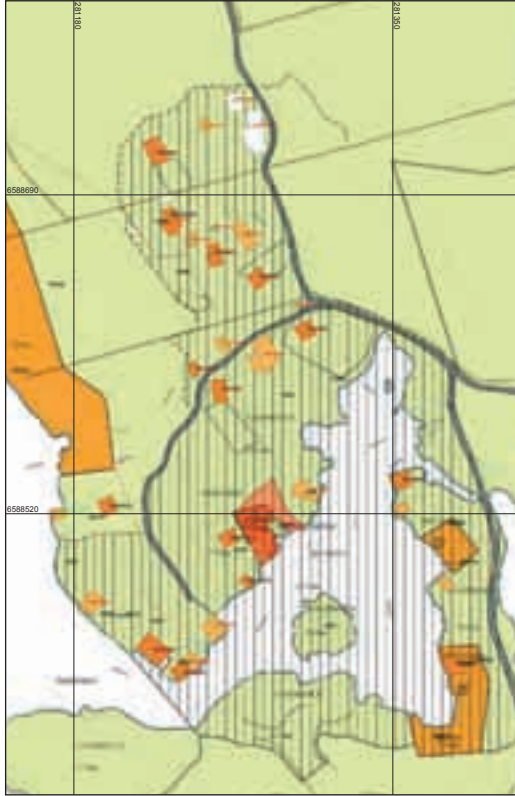
Gnr. 86 Stabbur og prestebolig, Avaldsnes



Gnr. 133 Kanalen, Feøy



Gnr. 133 Kanalen, Feøy



Gnr. 133 Vestre havn, Feøy



Gnr. 133 Vestre havn, Feøy



Gnr. 133 Vestre havn, Feøy



Gnr. 133 Vestre havn, Feøy



Gnr. 133 Vestre havn, Feøy

Verneklasser

Verneklasse A

Kulturminner som har svært høy verneverdi, de er interessante i regional og i noen tilfeller også nasjonal sammenheng. Det er svært viktig at disse kulturminnene blir bevart for ettertiden. Det legges opp til at alle kulturminnene i verneklasse A skal sikres ved regulering til spesialområde etter plan- og bygningsloven. Det bør foreligge tunge argumenter for å gjennomføre utvendige endringer. Hovedprinsippet for vedlikehold av bygninger i verneklasse A er å ta vare på de opprinnelige eller gamle bygningselementene og detaljene, og å skifte ut så lite som mulig. **Kontakt kommuneantikvaren for veiledning ved oppussing, restaurering og større vedlikehold.**

Verneklasse B

Kulturminner i verneklasse B har også høy verneverdi, de er viktige i lokal sammenheng. De har stor samfunnsverdi og er en verdifull del av omgivelsene. På samme vis som for verneklasse A gjelder hovedprinsippet for vedlikehold av verneverdige bygninger, en skal bevare de opprinnelige bygningsdetaljene i så stor grad som mulig, og skifte ut minst mulig.

Verneklasse C

Grunnen til at noen objekter vurderes til denne klassen kan være at det er lite originale byg-

Antikvarisk verdi betyr at bygningens egenverdi er særlig høy, og at store deler av opprinnelige bygningselementer er bevart. Dette omfatter i mange tilfeller også interiører.

Ved pleie av bygning med antikvarisk verdi må vi se lenger fremover og behandle den særlig skånsomt. Er vi for rask med utskifting av bygningsdeler eller foretar forandringer vil bygningen etter hvert miste sin bevaringsverdi og originalitet.

Det bør ikke foretas inngrep i bygningen uten antikvarisk bistand.

ningsdetaljer igjen, at grunnformen er kraftig endret eller at bygningen er i dårlig stand eller forfalt. Endringer i omgivelsene rundt kulturminnet kan påvirke verneverdien. Det er viktig å presisere at det likevel kan finnes verneverdige bygninger i denne kategorien. Der som det ligger flere bygninger som er vurdert til klasse C samlet, er det helheten og miljøet som blir viktig, og ikke den enkelte bygningen. Saker som omhandler bygninger i klasse C skal derfor vurderes i hvert enkelt tilfelle.

Vurdering av kulturminner

MILJØVERDI

Kulturminnets betydning for området det ligger i. Noen kulturminner er plassert slik i landskapet eller i den omkringliggende bebyggelsen at de er spesielt godt synlige eller del i et større verdifullt miljø. Miljøverdien kan være så sterk at de er umistelige elementer i helheten.

EGENVERDI

Kulturminnet av primær allmenn interesse. For bygninger gjelder dette eksteriøret og detaljene er viktige. Kulturminnet har også egenverdi hvis det er spesielt sjeldent.

ANTIKNVARISK VERDI

Kulturminnets egenverdi er særlig høy. Omfatter i mange tilfeller også interiører. Kulturminnet må behandles særlig skånsomt, og ikke uten antikvarisk bistand.

ALDERSVERDI

Kulturminner fra rundt år 1850 og eldre tillegges aldersverdi.

Alle opplysninger om alder er hentet fra Se-frak registeret eller "Norges Bebyggelse". Norges bebyggelse er et oppslagsverk fra 1950-tallet der bolighus er registrert med blant annet byggeår.

*D*endrokronologi er en metode til å fastsette i hvilken tidsperiode et tre levde og når det ble felt. Metoden tar utgangspunkt i årringenes forskjellige bredde og sammenligner disse med klima og vekstvilkår tilbake i tiden. For å få en nøyaktig datering må det tas prøver av treet.

Dette gjøres ved å bore ut kjerneprøver fra marginen og ut. Disse prøvene blir så sendt til laboratorium for analyse.



A-objekter



2/9

2/ 9 Sævik - Hellesøy

Kombinert bolig og sjøhus

Oppført i 1892

Huset og omgivelsene med stor steinkai og delvis uberørt natur er meget godt bevart.

Det er meget skånsomt restaurert og godt bevart både i interiør og eksteriør.

Huset fikk for noen år tilbake Rogaland Fortidsminneforenings vernepris.

Representerer en hustype og boform som tidligere var vanlig i Karmøy.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi.



4/8



4/8

4/8 Munkejord

Gårdstun med bolighus, driftsbygning, torvhus, eldhus og utedo. Bolighus oppført 1856, driftsbygning i 1834. Bygningene og tunet er svært godt bevart. De er godt vedlikeholdt, og en del nødvendige reparasjoner/ utskiftninger har ikke redusert verneverdien nevneverdig.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



4/8



11/135

11/135 Manneshavn

Bolighus i klassisistisk stil, utedo, hage, ruiner etter flere andre bygg og steinkaier.

Oppført 1786

Manneshavn var engang et handelssted med gjestgiveri, butikk, bakeri, smie og båtbyggeri. I dag er bare bolighuset bevart. En del av kai-anlegget er også rimelig autentisk, mens det bare finnes rester igjen av de øvrige bygnin-gene.

Selv om bolighuset har gjennomgått en del utskiftninger og mindre endringer er det forholdvis godt bevart, og sammen med steinkaien, rester etter andre tilhørende bygg og steingardene rundt har det en viktig funksjon i historien om et tidligere handelssted. Også alderen tilsier høy verneverdi.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



15/480



15/480

15/ 480 Åkra

Bolighus i funksjonalistisk stil.

Oppført 1942 i mur.

Huset og eiendommen rundt er særdeles godt bevart. Ingen endringer eller større utskiftin-ger er gjennomført. Dette er et uvanlig flott eksempel på den folkelige funksjonalismen.

Egenverdi, antikvarisk verdi.



17/39

17/39 Ådland

Bolighus

Oppført ca. 1300 ifølge Norges Bebyggelse. Huset har i dag ingen eksteriørmessig verdi, men dersom tømmerkjernen og eventuelt andre deler av bærekonstruksjonen er fra 1300-tallet er huset automatisk fredet i henhold til kulturminneloven.

En slik høy alder på en bygning på våre kanter ville være stor sensasjon. Det er derfor viktig å få gjennomført en dendrokronologisk prøve for å avklare dette.

Uavklart verdi – Må behandles som fredet inntil alder er fastsatt.



28/5

28/5 Dyrland

Bolighus

Oppført ca. 1500 ifølge Norges Bebyggelse. Huset har i dag ingen eksteriørmessig verneverdi, men dersom tømmerkjernen og eventuelt andre deler av bærekonstruksjonen er fra 1500-tallet er huset automatisk fredet i henhold til kulturminneloven. En dendrokronologisk prøve vil avklare dette.

Uavklart verdi – Må behandles som fredet inntil alder er fastsatt.



30/8

30/8 Sandhåland

Sammenbygget bolig/driftsbygning og tilhørende eldhus.

Bolig oppført 1701 og driftsbygning rundt 1900. Huset skal være flyttet fra Hardanger. Bolighuset er restaurert i senere tid, og anlegget synes å være i god stand.

Det finnes bare fire kjente bevarte gårdsanlegg i kommunen der hus og driftsbygning er sammenbygd.

Derfor er dette anlegget spesielt verneverdig. Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



35/1 og 5



35/1 og 5

35/1 og 5 Austneberg

Gårdstun med bolighus, driftbygning, rester etter jordkjeller og hønehus. En vakthytte fra 2. verdenskrig er flyttet fra Syreneset fort og inn i gårdstunet. Nyere garasje i tunet. Til gården hører også et steinnaust ved Mjøllusjøen.

Bolig oppført 1874 og driftsbygning i 1845. Ligger uforstyrret i et autentisk natur- og kulturlandskap.

Historisk meget viktig gårdsanlegg som opp gjennom årene er blitt tatt godt vare på.

Gårdsanlegg og landskapet rundt må sees i sammenheng.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



38/1 – 2 – 21 og 171



38/1 – 2 – 21 og 171



38/1 – 2 – 21 og 171

38/1 – 2 – 21 og 171 Syregarden

Gårdstun med flere bruk og mange bygninger.

Med unntak av 2 små vaskehus fra 1900-tallet, er bygningene oppført mellom 1840- og 1890-årene.

Noen av de mange bygningene på Syregarden er i dag borte, men her kan man likevel se store deler av et klyngetun som viser hvordan gårdene før utskiftningen var sammensatt med flere bruk.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



40/1 og 5



40/1 og 5

40/1 og 5 Nedre Risdal

Gårdstun med 2 bolighus, driftsbygning, eldhus, 2 jordkjellere, brønn og grunnmur etter smie.

Den yngste boligen er oppført i 1912, de øvrige bygningene er ifølge SEFRAKregisteret oppført i første halvdel av 1700-tallet.

Historisk svært viktig og godt bevart anlegg. Bygningene er plassert tilsvarende et rekketun, østvendt med dyrkbar mark i øst og med knausete beitemark i vest.

Fylkeskommunen anmodet allerede på 1980-tallet kommunen om å regulere anlegget til spesialområde bevaring. Må bevares sammen med omkringliggende kulturlandskap.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



48/7

48/7 Hillesland – Derikhuset

Bolig, rester etter driftsbygning, eldhus og potetkjeller.

Oppført på begynnelsen av 1800-tallet. Nordre del av huset kommer fra Ryfylke og er eldre.

Huset ligger i et lite forandret kulturlandskap. Det har stor frukt- og bærhage innrammet av steingarder. Huset har høy autentisitet både ute og inne. Interiørene i huset har rosemalte detaljer i Telemarkstil.

Karmsund Folkemuseum har ansvaret for anlegget, og det er mulighet for omvisninger.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi



50/13

50/13 Falnes prestegård - Auste

Husmannsplass under Falnes prestegård. Bolighus, driftsbygning, jordkjeller, naust/båstø, steimurer etter lite grisehus.

Alder er usikker, men ”Norges Bebyggelse” oppgir at boligen er oppført 1650, driftsbygning 1880.

Er i dag fritidseiendom og har gjennomgått flere endringer opp gjennom årene. I den senere tid er den opprinnelige skuten mot nord revet og erstattet med en ny noe større. Det er også bygget en helt ny skut på sørsiden. Huset har fått ny stående utvendig panel slik det hadde opprinnelig.

Boligen er automatisk fredet i henhold til kulturminneloven dersom byggeåret er riktig. En dendrokronologisk prøve vil avklare dette. Driftsbygningen er i dårlig teknisk stand.

Anlegget ligger flott i landskapet like ved Karmsundet.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



54/21

54/21 Dale

Bolig.

Skal være flyttet hit fra Bokn på 1600-tallet.

Ligger i et flott kulturlandskap.

Dersom aldersopplysningene stemmer er huset fredet i henhold til kulturminneloven. En dendrokronologisk prøve vil avklare dette. Alder er eneste kriterium for bevaring.

Uavklart verneverdi, må behandles som fredet inntil alder er fastsatt.



56/3

56/3 Snørteland – Løkjen

Gårdstun der boligen er sammenbygget med driftsbygning og to mindre uthus, anlegget har også eldhus, jordkjeller og kvernhus. Naust ved Karmsundet hører til gården.

Sannsynligvis oppført i første del av 1800-tallet. Et av fire kjente gårdsbruk med sammenbygd bolig og driftsbygning.

Veldig godt bevart og godt vedlikeholdt gårdsanlegg med meget høy verneverdi.

Kulturlandskapet rundt er delvis tilgrodd.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



64/22

64/22 Stangeland

Sammenbygget bolig og driftsbygning/ uthus.

Oppført første del av 1700-tallet.

Et av fire kjente anlegg med sammenbygd bolig og driftsbygning/ uthus.

Egenverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



75/10 og 51

75/10 og 51 Kvalavåg

2 sammenbygde boliger med sjøhusdel i nedre etasje.

Oppført ca. 1810.

Eneste bygning av denne type i Karmøy.

Den ene delen er oppgradert og brukes som fritidsbolig. Den andre er rimelig autentisk, men i dårlig teknisk stand.

Egenverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



76/1

76/1 Vikene

Gårdstun med bolig, eldhus, rester etter driftsbygning og jordkjeller.

Oppført tidlig på 1700-tallet.

Ligger i tilnærmet autentisk kulturlandskap. Det er flere tyske installasjoner fra 2. verdenskrig i området.

Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



85/19



85/19

85/19 Utvik – Gloppehuset, Dalen

Kombinert bolig og handelshus.

Huset er sannsynligvis oppført i havna på Gloppe, nedenfor Avaldsnes kirke, på slutten av 1600-tallet. Huset ble flyttet hit til Dalen rundt 1870. Huset er restaurert de senere årene, og det finnes en rekke spor fra 1700-tallet inne i huset. Det representerer en viktig del av Karmøys historie.

Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



104/5 – 10



104/5 – 10

104/5 – 10 Bratthelgeland

Gårdstun med bolig, driftsbygning og eldhus. Til gården hører også sommerfjøs og naust. Oppført i 1840 årene.

Historisk viktig anlegg i bevaringsverdig kulturlandskap.

Bolighuset er nylig restaurert.

Gården har avtale om lyngskjøtsel i utmarka. Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



109/7

109/7 Fosen

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus, rester etter uthus.

Bolig skal være oppført tidlig på 1600-tallet, driftsbygning på slutten av 1600-tallet.

Dersom aldersopplysningene stemmer er huset fredet i henhold til kulturminneloven. En dendrokronologisk prøve vil avklare dette.

Uavklart verneverdi, må behandles som fredet inntil alder er fastsatt.



112/1

112/1 Skre

Gårdstun med bolig, eldhus, sauehus, brønn. Oppført tidlig på 1700-tallet.

Boligen har senere fått tilbygg mot syd, og denne delen av huset var sommerhus for byfolk.

Barndomshjemmet til forfatteren Heming Skre.

Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



141/6

141/6 Litlasund

Sjøhus/ bøkerverksted.

Oppført første del av 1900-tallet.

Bygningen er særlig interessant fordi den inneholder et komplett bøkerverksted fra første del av 1900-tallet.

Egenverdi, antikvarisk verdi.

B-objekter



1/8

1/8 Vedøy

Kombinert bolig/sjøhus.

Oppført rundt 1900.

Huset er skånsomt og forbilledlig restaurert.

Ingen ødeleggende elementer bygget til huset eller terrenget rundt.

Egenverdi, miljøverdi.



1/12



1/12

1/12 Vedøy

Bolig, uthus, sjøhus, kaianlegg, båtstø, hageanlegg.

Oppført siste del av 1800-tallet.

En del endringer og tilbygg senere.

Miljøverdi.



2/14

2/14 Sævik, Litle Kvartnesholmen

Sjøhus og saltekummer.

Oppført 1850, kanskje noe før.

Sjøhuset stod lenge til forfall, men blir nå restaurert. Bygningen over sildekummene er borte.

Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



3/18

3/18 Østhus

Bolig og uthus/driftsbygning.
Oppført siste del av 1800-tallet.
Noe nyere tilbygg på baksiden.
Miljøverdi.



4/424

4/424 Munkejord

Sjøhus med båtgarasjer.
Oppført siste del av 1800-tallet.
Egenverdi, miljøverdi.



4/10



4/10

4/10 Munkejord

Gårdstun, driftsbygning, uthus, brønn.
Oppført 1880.
Deler av eiendommen er fylt ut og bygget på en høy steinmur.
Flotte interiører fra første del av 1900-tallet.
Gården har naust i Vedavågen.
Egenverdi, miljøverdi.



11/15

11/15 Mannes

Kombinert bolig/ sjøhus, driftsbygning, eldhus, utedo, steinkai.
Boligen oppført ca 1880, påbygd 1907. Driftsbygning bygget 1938.
Egenverdi, miljøverdi.



12/39

12/39 Sævland

Kombinert sjøhus/bolig
Oppført 1888.
Har unngått inngrep i sjøkanten.
Miljøverdi.



15/8

15/8 Åkra

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus.
Alle bygningene er oppført rundt 1860.
Miljøverdi



12/389

12/389 Sævland

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus og jordkjeller.
Bolig oppført ca. 1780, jordkjeller 1822.
Flere moderniseringer og mindre endringer på boligen.
Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



16/181



16/181

16/181 Medhaug

Gårdstun med bolig, driftsbygning, uthus.
Bolig oppført 1809. De andre bygningene er også oppført i første kvartal av 1800-tallet.
Miljøverdi, aldersverdi.



17/11

17/11 Ådland

Bolig, uthus/løe.
Oppført ca. 1750.
Miljøverdi, aldersverdi.



18/3



18/2

18/2 – 4 Fagerland

Gårdstun/ rekke-tun/ to bruk med to bolighus, to driftsbygninger, eldhus.
Bnr 2 - bolig, driftsbygning, eldhus oppført ca. 1810.
Bnr 4 – bolig oppført 1870.
Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



18/3



18/3

18/3 Fagerland

Gårdstun der driftsbygning, eldhus og jordkjellere er B-objekter.
Opprinnelig bolig fra 1850 er revet.
Driftsbygning oppført 1849.
Miljøverdi, aldersverdi.



20/17



20/17

20/17 Nedre Liknes

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus, kornhus, brønn, jordkjeller. Fin steinbro over bekk. Bolig oppført 1832. Driftsbygningen er av nyere dato, boligen modernisert med nyere tilbygg. Miljøverdi, aldersverdi.



23/5

23/5 Nessjøen

Naustmiljø/båttøer
Strandområde der flere gårdsbruk har rettigheter til båtbruk.
Miljøverdi, historisk verdi.



21/12

21/12 Stava

Sammenbygget bolig/driftsbygning, 4 jordkjellere.
Oppført 1850.
Et av fire kjente anlegg med sammenbygd bolig og driftsbygning.
Bygningene er noe endret og modernisert opp gjennom årene.
Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



25/32



25/32

25/32 Langåker

Steinbygning/ uthus. Ukjent alder.
Særlig fint murarbeid med vanskelig stein.
Bygningen har nytt tak og nye gavler.
Egenverdi.



27/13

27/13 Kvilhaugsvik

Vaskehus/ redskapshus og jordkjeller. Ukjent alder.

Miljøverdi



30/7

30/7 Sandhåland

Bolig, jordkjeller og utedo.

Ukjent alder.

Miljøverdi.



30/14

30/14 Sandhåland

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus/torvhus, kjerrehus, jordkjeller.

Bolig oppført 1875, de øvrige bygningene siste del av 1800-tallet.

Typisk Vest-Karmøy gårdstun. Ligger flott i kulturlandskapet.

Miljøverdi.



31/2

31/2 Haga

Bolig, driftsbygning og brønn.

Oppført første del av 1800-tallet.

Bolig er i dårlig stand, driftsbygningen er modernisert.

Bygningene ligger i et flott kulturlandskap med lange steingarder.

Miljøverdi, aldersverdi.



32/1

32/1 Vikra

Eldhus og to jordkjellere.
Oppført ca. 1850.
Miljøverdi, aldersverdi.



34/2



34/2

34/2 Mjøhus

Bolig og driftsbygning.
Oppført i 1868.
Begge bygningene har nyere tilbygg på baksiden.
Miljøverdi.



33/1

33/1 Sandve

Bolig, driftsbygning, eldhus, jordkjeller.
Oppført 1905.
Lite endringer på boligen. Er med i fylkesplan for kulturminner.
Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi.



37/3

37/3 Li

Bolig, driftsbygning, eldhus/ uthus.
Oppført 1893.
Ligger fint i opprinnelige omgivelser.
Miljøverdi.



38/164

38/164 Syre

Bolig, driftsbygning og uthus.

Oppført 1855.

Beliggenheten i uendret kulturlandskap er viktig for verneverdien.

Miljøverdi.



40/3

40/3 Risdal, nedre

Bolig og driftsbygning.

Oppført 1855.

Anlegget er en viktig del av kulturlandskapet ved inngangen til Skudeneshavn.

Egenverdi, miljøverdi.



41/1, 5 og 9

41/1, 5 og 9 Risdal, øvre

Gårdstun/ rekketun med mange bygninger.

Noen av bygningene er sannsynligvis fra 1700-tallet.

Anlegget er en viktig del av kulturlandskapet ved inngangen til Skudeneshavn.

Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



41/4

41/4 Risdal, øvre

Gårdstun med bolig, driftsbygning og uthus.

Oppført etter 1900.

Viktig del av kulturlandskapet.

Miljøverdi.



42/flere bnr.



42/flere bnr.



42/flere bnr.

42/flere bnr. Naley

Naley var opprinnelig husmanns- og strandsitterområde for gården Håland. Senere vokste det opp et betydelig losmiljø her. I Naleyvågen ble det på første del av 1900-tallet bygget en allmenning med vannpost for fiskere. Det finnes i dag flere hus fra 1800- og 1900-tallet i området, samt rester etter et større naust- og sjøhusmiljø. Miljøverdi, historisk verdi.



43/flere bnr.

43/flere bnr. Høines

Høinessjøen representerer et lite strandsittermiljø. I området finnes flere bolighus fra 1800-tallet, og et hus har i "Norges Bebyggelse" 1655 som byggeår. Det er flere båtstøer og naustfundamenter som viser at det har vært et betydelig småfiskermiljø her. Det er også tydelige spor etter bebyggelse på holmene i området. Selv om det er foretatt en del uheldige inngrep den senere tid har Høinessjøen høy miljøverdi og historisk verdi. Miljøverdi, historisk verdi, aldersverdi.



43/81

43/81 Høines

Naust.
Ukjent alder.
Miljøverdi.



47/7

47/7 Vik

Gårdstun med bolig, driftsbygning og eldhus.
Bolig oppført 1800, driftsbygning 1750.
Miljøverdi, aldersverdi.



47/10

47/10 Vik

Uthus.
Ukjent alder.
Miljøverdi.



48/2

48/2 Hillesland

Steinløe, jordkjeller.
Ligger fint i kulturlandskapet.
Miljøverdi.



48/3

48/3 Hillesland

Bolig. Rester etter flere andre bygg, steingarder.
Oppført 1875.
Utstrakt bruk av stein til byggemateriale på
uthusbygningene.
Egenverdi, miljøverdi.



48/6

48/6 Hillesland

Sammenbygget eldhus og jordkjeller.
Oppført 1858.
Miljøverdi.



48/7

48/7 Hillesland

Bolig, hage/ steingard. Oppført 1850.
Miljøverdi, aldersverdi.



51/4 og 7

51/4 og 7 Nedre Falnes

Gårdstun med bolig, driftsbygning, jordkjeller og hage omgitt av steingard.
Oppført 1851.
Egenverdi, miljøverdi.



50/9

50/9 Falnes prestegård, Skålavåg

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus og jordkjeller. Oppført 1844.
Ligger i et flott kultur- og naturlandskap.
Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



51/flere bnr.

51/flere bnr. Beiningen

Beiningen er et lite strandsted der det senere utviklet seg et betydelig losmiljø.
I dag består området for det meste av bygninger fra slutten av 1800-tallet og første del av 1900-tallet, sjøhus, naust/båttøer og spor etter tidligere byggverk i sjøkanten. Lostårnet ble oppført i 1955 og er i dag fredet sammen med Skudenes fyrstasjon. Beiningen ligger i et flott verneverdig kultur- og naturlandskapsområde.
Miljøverdi, historisk verdi.



50/39

50/39 Falnes prestegård

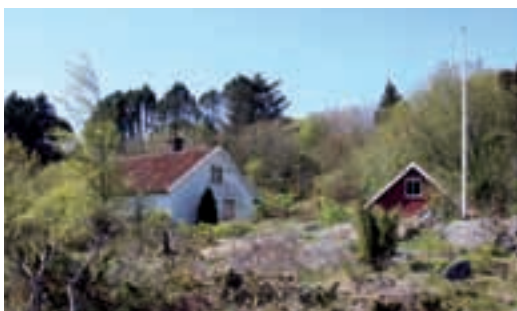
Menighetshus/ forsamlingshus i tilknytning til kirken. Oppført 1860.
Miljøverdi.



56/5, 6

56/5 og 6 Snørteland

Gårdstun med bolig, driftsbygning og uthus.
Bolig oppført 1855, driftsbygning 1917.
Miljøverdi.



56/7, 10

56/7 og 10 Snørteland

Gårdstun med bolig, driftsbygning, naust
Ukjent alder.
Anlegget ligger i Tømmervik og må sees i sammenheng med båtstøer/ naust.
Miljøverdi.



60/flere bnr.

60/flere bnr. Sørstokke

Naustmiljø med båtstøer.
Anlegget må sees i sammenheng med kulturlandskapet ned mot Karmsundet, og gårdsbruk ved veien.



61/8

61/8 Midtstokke

Naust med båtstø.
Oppført siste del av 1800-tallet.
Egenverdi, miljøverdi.



63/1

63/1 Nordstokke

Gårdstun med bolig og driftsbygning.
Bolig oppført 1850, driftsbygning 1915.
Miljøverdi, aldersverdi.



66/ 16, 80

66/ 16 og 80 Austrheim

Bolig. Oppført 1777.
Egenverdi, aldersverdi.



72/168 og 175

72/168 og 175 Skår

Gårdstun med nyere bolig, driftsbygning, eldhus,
2 jordkjellere.
Driftsbygning oppført 1880, eldhus siste del av
1700-tallet.
Miljøverdi, aldersverdi.



71/1

71/1 Brekke

Eldhus. Oppført andre del av 1800-tallet.
Miljøverdi.



73/1

73/1 Sund

Gårdstun med bolig, driftsbygning og eldhus.
Oppført 1830.
Må sees i sammenheng med 73/5.
Miljøverdi, aldersverdi.



72/1

72/1 Skår

Naust. Oppført siste del av 1700-tallet.
Naustet hører til 72/175. Det er bare steinveg-
gene som er opprinnelige.
Miljøverdi, aldersverdi.



73/5

73/5 Sund

Gårdstun med bolig, eldhus, driftsbygning, uthus, jordkjeller og sommerfjøs.
 Bolig oppført 1750, driftsbygning 1800, eldhus første del av 1800-tallet.
 Må sees i sammenheng med 73/1.
 Miljøverdi, aldersverdi.



75/3

75/3 Kvalavåg

Eldhus. Ukjent alder.
 Miljøverdi.



74/5

74/5 Ytreland

Kombinert bolig/sjøhus. Oppført 1903.
 Miljøverdi.



77/1 og 6

77/1 og 6 Kalstø

Gårdstun med bolig, driftsbygning og eldhus.
 Bolig og eldhus oppført 1826, driftsbygning 1800.
 Miljøverdi, aldersverdi.



79/7

79/7 Visnes

Gårdstun med bolig, eldhus, jordkjeller og grunnmur etter driftsbygning.
Oppført 1898, deler av bolig er eldre.
Miljøverdi.



79/164

79/164 Visnes

Bolig.
Funksjonær bolig for Vigsnes Kobberverk.
Miljøverdi.



79/76

79/ 76 Visnes

Bolig. Oppført 1880.
Arbeiderbolig for Vigsnes Kobberverk.
Miljøverdi.



80/1

80/1 Landanes

Ruin/ grunnmur etter bolig.
Oppført 1650.
Aldersverdi.



79/163

79/163 Visnes

Bolig. Oppført 1870.
Funksjonær bolig for Vigsnes Kobberverk.
Miljøverdi.



81/7

81/7 Lande

Gårdstun med bolig, uthus og jordkjeller.
Oppført første halvdel av 1800-tallet.
Miljøverdi, aldersverdi.



85/1

85/1 Utvik

Gårdstun med bolig, driftsbygning, uthus og jordkjeller.

Bolig oppført 1930, driftsbygning 1872 med nyere tilbygg.

Miljøverdi.



95/1

95/1 Klafthus

Gårdstun med bolig, uthus/ løe, eldhus, jordkjeller og rester etter smie ved sjøen.

Gården er fra første del av 1800-tallet. Kulturlandskapet og beliggenheten må sees i sammenheng med det fredete fyranlegget på Høie Varde.

Miljøverdi, aldersverdi.



96/74

96/74 Håvik

Bolig, hage med steingard rundt og jordkjeller. Oppført 1892.

Sveitserhus med fine snekkerdetaljer og rutemønstre i skifertaket. Har fått Karmøy kommunes byggeskikkpris.

Egenverdi.



106/4

106/4 Fosenneset

Naust, steinkai og båtstø.

Oppført første del av 1900-tallet.

Miljøverdi.



107/1

107/1 Lindøy

Bolig, steinmurer/ ruiner etter tidligere gardshus.
Oppført andre del av 1800-tallet.
Miljøverdi.



109/11

109/11 Fosen

Forsamlingshus.
Oppført på slutten av 1800 tallet.
Ligger i uberørte omgivelser, lite endret innvendig.
- Egenverdi, miljøverdi.



109/3

109/3 Fosen

Gårdstun med bolig, driftsbygning, torvhus og naust ved sjøen.
Bolig, torvhus, naust oppført før 1887.
Rester etter husmannsplass på gården.
Miljøverdi.



110/13

110/13 Våga

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus og naust ved sjøen.
Bolig oppført siste del av 1700-tallet, driftsbygning og eldhus siste del av 1800-tallet, naust 1700-tallet.
Miljøverdi, aldersverdi.



109/9

109/9, 10 Fosen

Naust. Oppført siste del av 1800-tallet.
Miljøverdi.



117/4



117/4

117/4 Aksnes

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus, stabbur, jordkjeller og steinsatt bekk.
Oppført første halvdel av 1800-tallet.
Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



119/20

119/20 Mykje

Bolig.
Oppført første del av 1800-tallet.
Miljøverdi, aldersverdi.



122/2

122/2 Røyksund, Tuastad gård

Gårdstun med 2 bolighus, stor driftsbygning og jordkjeller.
Bolighus oppført 1772, driftsbygning 1900-tallet.
Var opprinnelig en storgård som ble kjøpt av Avaldsnes kommune i 1892.
Fungerte opp gjennom årene som kommunegård/fattiggård.
Bygningene er senere påbygget og modernisert.
Egenverdi, miljøverdi, antikvarisk verdi, aldersverdi.



127/2

127/2 Hauge, nedre

Gårdstun med bolig og driftsbygning.
Oppført 1872, driftsbygning har nyere tilbygg.
Ligger like i nærheten av Rehaugene.
Egenverdi, miljøverdi.



127/6

127/6 Hauge, nedre

Gårdstun med bolig, driftsbygning, eldhus, utedo og jordkjeller.

Bolig, eldhus og deler av driftsbygning oppført rundt 1800.

Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



129/4

129/4 Stange

Sommerfjøs.

Oppført rundt 1700.

Miljøverdi, aldersverdi.



128/11

128/11 Hauge, øvre

Bolig, uthus, jordkjeller og hage med steingard.

Oppført ca. 1865.

Miljøverdi.



130/ flere bnr.

130/ flere bnr. Vikingstad

Naustmiljø.

Oppført 1800 tallet.

Miljøverdi.



129/3

129/3 Stange

Bolig. Oppført ca. 1820.

Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



133/2

133/2 Feøy

Forsamlingshus.
Oppført 1901.
Egenverdi, miljøverdi.



136/flere bnr

136/flere bnr Skjølingstad

Naust/naustmiljø. Oppført siste del av 1800-tallet.
Miljøverdi.



133/41

133/41 Feøy

Sjøhus/butikk/bolig.
Oppført siste del av 1800-tallet.
Miljøverdi.



138/2



133/43

133/43 Feøy Duøy

Gårdstun med bolig, driftsbygning og jordkjeller.
Bolig oppført 1880, driftsbygning 1860.
Miljøverdi.



138/2

138/2 Håland, nordre

Gårdstun med bolig, vaskehus, driftsbygning,
jordkjeller og platå for hestedrift av skurtresker.
Bolig og driftsbygning oppført 1815.
Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



138/4

138/4 Håland, nordre

Gårdstun med bolig, driftsbygning, uthus, jordkjeller og hage med steingarder.

Bolig oppført første halvdel av 1800-tallet, deler av driftsbygning ca 1860.

Det er brønn i kjelleren på boligen.

Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



139/9

139/9 Hauske

Sjøhusmiljø med steinbrygger og båtstø.

Oppført første del av 1800-tallet.

Egenverdi, miljøverdi, aldersverdi.



139/27

139/27 Hauske

Kombinert sjøhus/bolig. Oppført 1900.

Miljøverdi.



140/1

140/1 Osnes

Lite sjøhus og havnemiljø i Viken.

Oppført siste del av 1800-tallet.

Miljøverdi.



140/198

140/198 Osnes

Lite sjøhus og havnemiljø i Viken.

Oppført 1899.

Miljøverdi.



142/623

142/623 Storesund

Bolig.
Oppført 1857.
Mange originale detaljer.
Egenverdi, miljøverdi.



146/9



144/4



144/4

144/4 Nordbø

Bolig, uthus, sjøhus/ pakkhus og ferjestø.
Oppført siste del av 1800-tallet.
Området må sees i sammenheng med Avaldsnes-området nyere historie, og ferjetrafikken over Karmsundet på 1900-tallet.
Miljøverdi, historisk verdi.



146/9

146/9 Bø

Lensmannsbolig.
Oppført 1840
Restaurert i senere tid. Har mottatt kommunens byggeskikkpris.
Miljøverdi, aldersverdi.

B, alder

Bygninger i denne klassen er bygget i eller før 1850. I mange tilfeller vil objektene i denne klassen ha en svekket verneverdi på grunn av forfall eller store endringer. I henhold til kul-

turminnelovens § 25 (se kapittel om lovverk) skal saker som angår disse objektene sendes fylkeskommunen for uttale. Saker som angår disse bygningene må vurderes i hvert tilfelle.



Følgende objekter er registrert under B, alder

Dateringskode

180 = 1800-tallet

181 = 1800-1825

182 = 1826-1850

183 = 1851-1875

184 = 1876-1900

1/3-.....	hus, byggeår 1848
1/48-.....	hus, byggeår 1848
1/49-.....	hus, byggeår 1850
3/45-.....	hus, byggeår 182
4/18-.....	hus, byggeår 1800
4/21-.....	hus, byggeår 1850
5/56-.....	hus, byggeår 1850
5/468-.....	hus og driftsbygning, byggeår 1850
6/6-.....	hus, byggeår 1850
6/16-.....	hus, byggeår 1850
7/2-.....	hus, byggeår 1845
7/86-.....	hus, byggeår 1850
8/6-.....	hus, byggeår 1835
8/28-.....	hus, byggeår 1850
10/19-.....	hus, byggeår 1850
11/411-.....	hus, byggeår 1850
13/1-.....	hus og eldhus, byggeår 1830
15/173-.....	hus, byggeår 1835
15/1087-.....	hus, ”200 år ved registrering”
17/79-.....	hus, byggeår 1750
18/8-.....	hus, byggeår 1800
18/16-.....	hus, byggeår 1850
19/6-.....	hus, byggeår 1750
19/8-.....	hus, byggeår 1830
19/11-.....	hus, byggeår 1850
19/29-.....	hus, byggeår 1800
19/30-.....	hus og driftsbygning, byggeår 1830-1850
19/66-.....	løe og vognskjul, byggeår 1750
20/9-.....	driftsbygning og eldhus, byggeår 1850

20/18-.....	driftsbygning, byggeår 1850
21/4-.....	hus, byggeår 1850
21/13-.....	hus, byggeår 181
22/26-.....	driftsbygning og eldhus, byggeår 1700
23/2-.....	hus, byggeår 1848. Eldhus, byggeår 1751
25/11-.....	hus, byggeår 1843
25/19-.....	hus, byggeår 1850
25/30-.....	hus, byggeår 182
25/36-.....	hus, byggeår 1815
25/57,58-.....	hus, byggeår 1790
26/7-.....	hus, byggeår 182
29/8.....	hus, byggeår 174
29/99-.....	hus og eldhus, byggeår 174
32/1-.....	hus, byggeår 1850
32/168-.....	hus, byggeår 1844
32/179-.....	hus, byggeår 1700-tallet
33/22-.....	hus, byggeår 1800
34/1-.....	hus, byggeår 1850
37/1-.....	hus, byggeår 1733
38/6-.....	hus, byggeår 1850
38/27-.....	hus, byggeår 1850
38/204-.....	hus, byggeår 1850
39/1-.....	hus, driftsbygning og eldhus, byggeår 1850
39/2-.....	hus og eldhus, byggeår 1850
41/6-.....	hus, byggeår 1846
42/2-.....	hus, byggeår 1830
42/39-.....	hus, byggeår 1850
42/90-.....	hus, byggeår 174
43/14-.....	eldhus, byggeår 1850
43/537-.....	hus, byggeår 1840
47/127-.....	hus, byggeår 180 ("200 år ved registrering")
47/315-.....	hus, byggeår 180
47/697-.....	hus, byggeår 180
48/1-.....	hus, byggeår tidlig på 1800-tallet
48/6-.....	hus, byggeår 1850

48/15-..... hus og eldhus, byggeår 1830
 50/6-..... hus og driftsbygning, byggeår 1840
 51/1-..... hus, byggeår 1840
 51/10-..... hus, byggeår 1850
 52/1-..... to hus, byggeår 182
 52/19-..... hus, byggeår 174
 53/1-..... hus, byggeår 182
 54/12-..... hus, byggeår 1700-tallet
 55/4-..... hus, byggeår 1850
 55/6-..... hus, driftsbygning og eldhus, byggeår 1755
 56/8-..... eldhus, byggeår 181
 60/7-..... hus, byggeår 182
 61/1-..... hus, byggeår 181
 63/5-..... hus, byggeår 181
 63/15-..... hus og eldhus, byggeår 182
 63/229-..... hus, byggeår 181
 64/309-..... hus, byggeår 181
 66/44-..... hus, byggeår 1850
 66/133-..... hus, byggeår 181
 66/803-..... eldhus, byggeår 170
 66/814-..... hus, byggeår 170
 67/30-..... eldhus, byggeår 1840
 68/218-..... hus, byggeår 170
 69/4-..... uthus, byggeår 164
 69/11-..... hus, byggeår 182
 70/1,24,25-..... hus, byggeår 1820
 70/2-..... hus, byggeår 1815
 70/14-..... hus, byggeår 1800
 71/5-..... hus, byggeår 182
 72/7,12-..... hus, byggeår 1850
 72/171-..... hus, driftsbygning og eldhus, byggeår 182
 73/102-..... hus, byggeår 182
 74/2-..... hus, byggeår 180
 74/8-..... driftsbygning, byggeår 180
 75/4-..... hus, byggeår 180

75/7-.....	hus og eldhus, byggeår 181
75/9-.....	hus, driftsbygning og eldhus, byggeår hus 181, driftsbygning 180
75/26-.....	hus, byggeår 1800
77/3-.....	hus, byggeår 1850
80/3-.....	hus, byggeår 174
81/5-.....	uthus/garasje, byggeår 180
81/15-.....	hus, byggeår 170
81/28-.....	hus, byggeår 170
82/6-.....	hus, byggeår 180
82/32-.....	sammenbygget hus og løe, byggeår 170
82/51-.....	hus, byggeår 182
83/5-.....	hus, byggeår 1783
83/10-.....	hus, byggeår 1850
83/28-.....	driftsbygning, byggeår 180
83/160-.....	hus, byggeår 180
84/29-.....	hus og eldhus, byggeår 1850
86/4-.....	hus, byggeår 170
87/38-.....	hus, byggeår 1850
89/1-.....	hus, byggeår 1850
90/15-.....	hus, byggeår 180
93/3-.....	hus, byggeår 182
93/11-.....	driftsbygning, byggeår 180
93/14-.....	hus, byggeår 1850
93/167-.....	hus, byggeår 182
93/179-.....	hus og vaskehus, byggeår 180
94/3-.....	hus og eldhus, byggeår 1836
94/9-.....	hus, byggeår 1790
94/97-.....	driftsbygning, uthus og smie, byggeår 180
96/6-.....	driftsbygning, byggeår 1850
98/2-.....	hus, byggeår 1850
99/6-.....	hus, byggeår 1840
99/7-.....	hus og driftsbygning, byggeår 181
100/4-.....	hus, byggeår 1850
102/2-.....	eldhus, byggeår 182

102/3-.....	driftsbygning og eldhus, byggeår 173
102/8-.....	hus og eldhus, byggeår 172
102/67-.....	hus og driftsbygning, byggeår 182
102/68-.....	hus og driftsbygning, byggeår 174/181
102/140-.....	hus, byggeår 1750
104/2-.....	hus, byggeår 182
109/1-.....	hus og eldhus, byggeår 1800
110/1-.....	naust, byggeår 173
110/2-.....	hus og eldhus, byggeår 173
110/9-.....	driftsbygning og eldhus, byggeår 1840
110/46,84-.....	naust, byggeår 173
113/3-.....	hus, byggeår 1700-tallet
117/2-.....	eldhus, byggeår 182
118/4-.....	hus, byggeår 173
118/481-.....	hus og eldhus, byggeår 181
121/1-.....	hus, byggeår 1772
121/2-.....	hus og eldhus, byggeår 174
125/2-.....	hus og driftsbygning, byggeår 182
126/4-.....	hus, byggeår 174
127/7-.....	hus og uthus, byggeår 182
128/2-.....	hus og redskapsskjul, byggeår 170
129/2-.....	hus, byggeår 182
129/3-.....	driftsbygning, byggeår 182
129/4-.....	driftsbygning, byggeår 170
130/1-.....	hus, byggeår 182
130/7-.....	hus og driftsbygning, byggeår 182
130/15-.....	hus, byggeår 1850
131/7-.....	driftsbygning, byggeår 1850
131/9-.....	hus og hus/uthus, byggeår begge 173
133/76-.....	hus, byggeår ”300 år ved registrering”
133/105-.....	hus, byggeår 180
135/3-.....	hus, byggeår 1830
137/2-.....	hus, byggeår 1850
137/9-.....	hus, byggeår 174
137/29-.....	hus og uthus, byggeår 1840-50

139/5-.....	hus, byggeår	181
139/8-.....	hus, byggeår	1750
139/89-.....	hus, byggeår	182
140/5-.....	hus, byggeår	170
140/6-.....	hus, byggeår	182
140/14-.....	hus, byggeår	1840
141/1-.....	hus, byggeår	1795
141/4-.....	hus, byggeår	181
141/5-.....	driftsbygning, byggeår	1700
142/1-.....	hus, byggeår	174
142/14-.....	hus, byggeår	1850
145/3-.....	hus, byggeår	182
145/4-.....	driftbygning, byggeår	182
145/5-.....	hus, byggeår	1850
145/57,58-	hus og eldhus, byggeår	174
146/4-.....	hus, byggeår	170
146/5-.....	hus, byggeår	182
146/10-.....	hus, byggeår	1760
146/242-.....	hus, byggeår	182
148/100-.....	hus, byggeår	182
184/944-.....	hus, byggeår	1820

LITTERATURLISTE

J. H. Lexow:

Byer som verner sitt kulturmiljø – Skudeneshavn. Artikkel i ”Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring” Årbok 1953

Arnvid Lillehammer:

Bygdebok for Skudenes og Skudeneshavn 1982

AS Norsk Faglitteratur**G. Reinert:**

Norges Bebyggelse – sørlige seksjon Herredsbindet for Rogaland – nordre del 1959

Professor dr. Robert Kloster:

Det gamle Skudeneshavn
Særtrykk i Stavanger Aftenblad
11. august 1972

Det nye Skudeneshavn

Særtrykk i Stavanger Aftenblad
12. august 1972

Egil Harald Grude**Hans Jacob Hansteen****Louis Kloster****Magnus Næss****Hans Olaf Aanensen:**

Hus og innbyggere i gamle Skudeneshavn 1975

Hans Jacob Hansteen:

Artikkel i Byggekunst nr. 2
1963

Norske Arkitekters Landsforbund

SEFRAK registeret**Bind I, II og III**

Karmøy historie. 1997, 2000 og 2004

Arnfrid Opedal:

De glemte skipsgravene. AMS 1998

Lise Nordenborg Myhre:

Historien fra en annen virkelighet.
AMS 1998

Alf Johan Kristiansen

Notat ang. ”Rima” 2006

Magne Skodvin (red)

Norge i krig 1984

NOU 2002:1

Fortid former framtid

St.meld. nr. 16

Leve med kulturminner

St.meld. nr. 48

Kulturpolitikk fram mot 2014

**Fylkesplan for friluftsliv, idrett,
naturvern og kulturvern**

**Kommuneplanens landbruks-,
natur- og friluftsområder**

Fylkesplan for kulturminner, 1989

**Alle tiders kulturminner –
Riksantikvarens vernestrategi**

Karmøy kommuneplan 2008-2019

**Kulturminneplan for
Hå kommune**

Vestlandets historie, kultur

Statens vegvesens verneplan

Telenors landsverneplan

**Bruer – en kulturskatt,
Svein Magne Olsen**

Gamle glimt, Alsvik

Norske fyr, en reise langs kysten

Nettsider:

www.ra.no

www.fortidsminneforeningen.no

www.regjeringen.no

www.lovdatab.no

www.rogfk.no

www.kulturvern.no

www.norsk-fartoyvern.no

www.karmoykirken.no

www.vikingkings.com

www.karmoy.kommune.no

www.karmoykirken.no

www.kystfort.com

www.museumsnett.no/

karmoyfiskerimuseum/

Foto:

Ane Steingilda Alvestad

Lars Tveit

Anine Kongshavn

Ørjan Baugstø Iversen

Alf Johan Kristiansen

Svein Arve Mannes

Tor Arne Naley

Knut Morlands Bildearkiv

Kopervik og Omegn Historielag

Museet i Mælandsgården

Arkeologisk museum, Stavanger

Karmøy kommune

Stiftelsen Vigsnes Grubeområde

Åkrehamn Kystmuseum